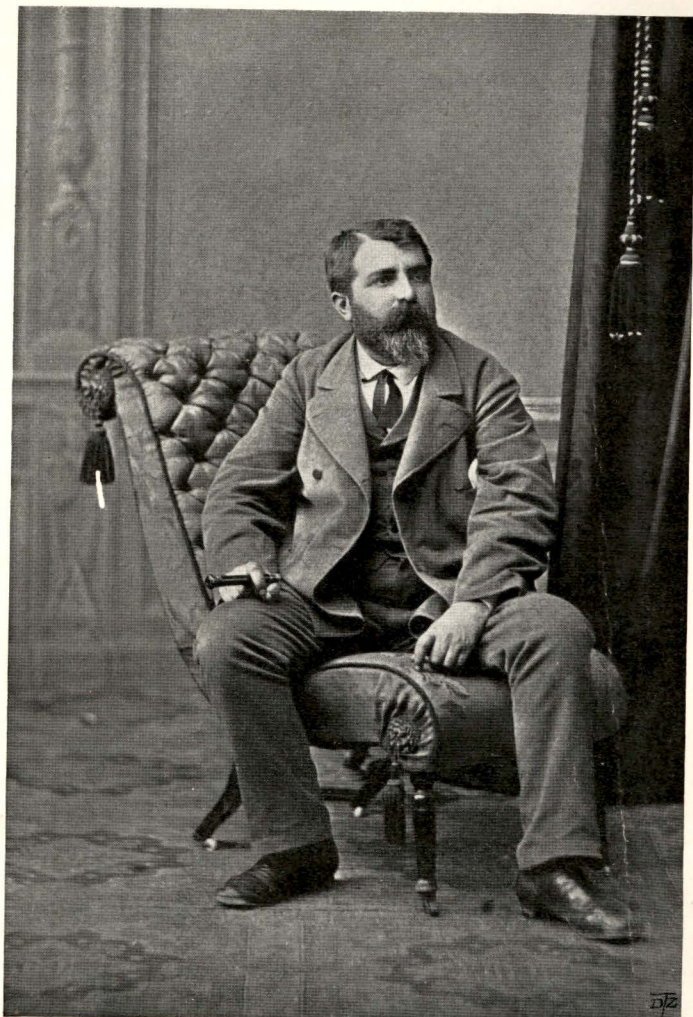

21. 163.

1-1

1911.

ЂУРА ЈАКШИЋ, * 27. VII. 1832., † 15. XI. 1878.

2
 186-1
 402/47 (I)

247 - 351
 7 7

1. СРПСКИ КЛАСИЧНИ ПИСЦИ 1. 100

ДЕЛА ЂУРЕ ЈАКШИЋА

КЊИГА ПРВА

7523

ПЕСМЕ.

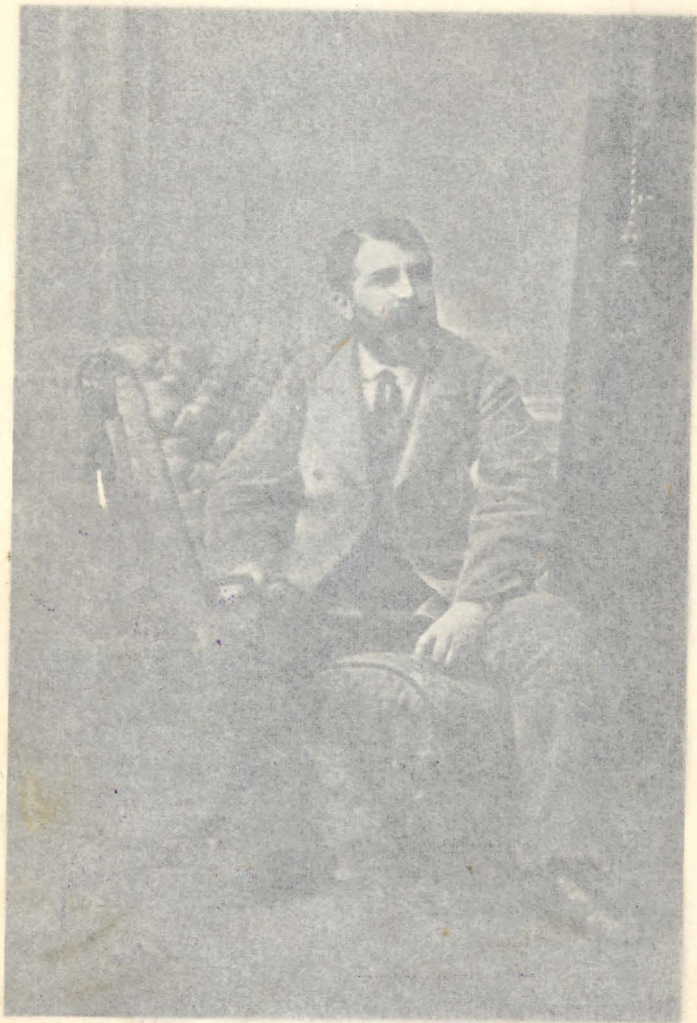
БИБЛИОТЕКА МИН. ПРОСВЕТЕ
 БР СРБИЈЕ
 БЕОГРАД

Бр инв.: _____

„НАПРЕДАК“ — ЗЕМУН.

ЂУРА ЈАКШИЋ. — 27. ЈУН 1880. — 1. 1. 1888.

886-1
инв. 402/47 (I)

247 - 351
1 7

100

1. СРПСКИ КЛАСИЧНИ ПИСЦИ 1.

ДЕЛА ЂУРЕ ЈАКШИЋА

КЊИГА ПРВА

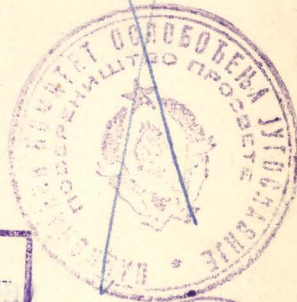
7523

ПЕСМЕ.

БИБЛИОТЕКА МИН. ПРОСВЕТЕ
У СРБИЈЕ
БЕОГРАД

Бр инв.: 79

„НАПРЕДАК“ — ЗЕМУН,

34 - 44
1/1

(I) 1911

СРПСКИ КЛАСИЧНИ ПИСЦИ I

ДЕДА ЂУРЕ ЈАКШИЊА

ПРВА КНИГА

БЕОГРАД
Д. С. ДАВИДОВИЋ
1911

ПЕСМЕ

БЕОГРАД, 1911.

НОВА ШТАМПАРИЈА — ДАВИДОВИЋ, ДЕЧАНСКА БР. 14.

Д. С. ДАВИДОВИЋ

ПРЕСНА

Али ја прво нећу рећи
Како те пратиш до месеца,
Па још те прати до краја
Како можеш да ми бодеш,
И како остарим јако парти
Свакога срца жер дари.

ЛИРСКЕ ПЕСМЕ.

Душа је моја са срцем твојим
Обе срце да милам јако,
Да му остарим се пољубим
Прва је да те срце,
Срце б' оно љубавно
Давно тега остарим.

Нико не знаш да те милам
Свакога срца жер дари,
Срце моје са срцем твојим
О да остарим се пољубим
Свакога срца жер дари
Како могу да те срце,
Ј у прво да те срце,
Да те срце, да те срце,
Нема, нема да те срце,
Како ми жер дари срце.

ПРВЕНЧАДЪ.

1.

Ала ѝ красно летнѣ вече
Кадъ га пратишъ ты месече,
Па іошъ оне звѣзде сѣтне
Кадъ мложина одъ њѣ блистне,
И кадъ ветаръ мало пирне
Снагомъ срце мов дирне,
Па іошъ ако драгу спази
Ди са оногъ брега слази, —
Душа с' онда съ срцемъ игра,
Оне срце да надигра,
Да му болномъ не помажемъ,
Прси яке да не стежемъ,
Срце б' ово изскочило
Ладно тело оставило.

2.

После красне ове кише
Свакогъ быля бы не више,
Свако цвеће ено расти,
О да лепе света сласти!
Свако дете ено с' кити
Као зора када свити.
Я у цвећу быля тражимъ,
Ди га тражимъ, не налазимъ,
Нема, нема за ме быля
Кадъ ми неда већа сила.

Боловаћу и умрећу
 Рани била наћи нећу;
 Рани мојој нема лека
 Докле трае земногъ века.
 Драга ѝ мени рану дала,
 Небу кадъ ме горе звала,
 Она оде, а ја оста,
 Болно срце онда поста
 Али даће, даће река
 Смртна мојој рани лека.

НЕДЕЉА.

Са тороња недељицу
 Прво звоно кад означи,
 Свака мајка своју децу
 У свечано преобласти.

Друго звоно кад зазвони,
 Мајка с децом у храму је;
 Побожно се моле они, —
 И Бог њине молбе чује.

Кад огласи недељицу
 Звоно треће, старац стари
 Слабу води он дечицу,
 Којом туга господари.

Куда старац децу води?
 Куда ли ће за њим млади?
 Иде ћерку да походи
 Са седморо унучади.

Гробљу иде, Бога моли
 Са седморо сирочади:

Себи ћерку да измоли,
 Њима мајку да поврати.

Ту се силна суза рони,
 Где се мајка оплакује.
 Побожно се моле они, —
 Ал' им молбе Бог не чује.

СПОМЕН.

Мрачна ми је тесна соба,
 Сенка црног гроба.

У собици ништа нема,
 До тишина нема,

И још једна тамно гори,
 Крају свећа скори,

На самрти силно с' бори,
 Хоће да изгори.

Спомен то је црне ноћи,
 Кад ће гробу поћи,

На самрти кад је мила
 Мајка моја била.

— Кандило би ужежено,
 Бледо лице њено

Беше тамно осветљено;
 Тело покривено. —

Почиваше ко у сану.
 Ах, мој бели дану!

Ах, тек што ми, дане, грану,
Већ ме, самца, ману!

Сам на свету, самац без помоћи,
Сам се верем по црнојзи ноћи
И уздишем у тешкојзи злоћи:
Кад ће крајњи — кад ће часак доћи?

ГОСПОЋИЦИ ..... У СПОМЕН.

Многи ме је досад запиткиво:
Са чега сам срца оболела?
Сад нек' знаде моја дружба цела:
Рана ј' љубав, што сам од њих скриво.

Тебе љубим, чедо поношљиво,
Ти си ране срцу ми нанела.
Па што си се од мене понела?
Што ли громом бијеш срце живо?

Гром је ријеч, којом збориш, хола,
Да ме нећеш никада љубити,
Ко Громовник са свога престола.

Верујем ти као творцу своме;
Веруј и ти, — да ћу те љубити,
Капи док је срцу боланоме.

АХ, ЖИВОТУ!

Ах, животу и бијели свету!
Зашто сте ми на таком терету?
Што да очи сваке јаде гледу:
Које волим — ти да болуједу,
Које љубим — ти да умиреду?
Најмилији нису ми на свету...
Ах, животу, мој тешки терету!

НАГРАДА.

„За љубав сам — вели Мирза, —
Истиниту љубав давџ,
А мрзост сам ја мрзошћу
И осветом награђавџ.“

Лепо вели, добро збори,
Понајвише има право;
Јер је само своју Селму,
Није Тинку он познавџ.

Да је срећом њу упознџ,
Кџ ја би је обожавџ,
Њену мрзост, презирање
Љубављу би награђавџ.

ПУТНИК.

Увек на опазу,
Куд човек не броди;
Бирајући стазу
Која срећи води,
Гледи стазе редом:
„Овом нећу ићи;
Идем право редом,
Пре ћу к мети стићи.“ —

И полази с Богом
Путем путник млади,
Младом, лаком ногом
По цветној ливади.

Што је другом тешко,
Лако је за њега;
Срце му с' витешко
Не плаши ничега.

По брегови туђи
Кд жерав се сија,
Иде певајући,
А зној га пробија.

Са јуначким скоком
Све беде обара,
Пред његовим оком
Све се у рај ствара. —

Много је обишћ
Света преголема,
И дома би ишћ,
Али дома нема....

„Мира мени треба,
Снага ми је пала,
А зарадит' хлеба
Рука ј' малаксала.

Ах, баш нигде станка,
Нигде за менека!
Старост ме, нејака,
Старост мене чека!“

И са тугом вељом
Лаћа штап опета,
Но не с оном жељом:
Упознати света.

Упозна га дости,
Не треба му више,
Све му већ пакости
О груд се разбише.

Вране њему косе
Посташе сребрне;
Добре ноге носе,
— Да у гроб посрне...

„Збогом, свете бели,
Ја стазу избира',
Душа даље жели,
Тело иште мира!“

И све на опазу
Даље путник ходи,
Радо следи стазу,
Која гробу води...

ГЛЕ КРАСОТЕ...

Гле красоте, гле дивоте:
Ветар преста, мирно, ти'о;
Дан данашњи срце м' оте,
Чисто бих га пољубио.

Ни врућине, зиме није,
Тек најлепше, хладовина:
У хладу се слатко — пије;
Дај, девојко, — дај ми вина!

ШТО НЕ ПИЈЕШ...

Што не пијеш вино,
Кд што си га пио?
Досад сам га пио,
Сад сам оставио.

Што си тужно тако
Забринуто сео?
Јер сам све дојак
Био превесео.

Што не играш коло,
Оно српско лако?
Јер сам ти оболд
Врло, врло јако.

Што ти ј' чело младо
У боре сабрато...?
Синоћ ми је злато
— *Гробници предаћо....*

СВЕ ЈЕ ПРОШЛО.

Све је прошло, што ми се милило,
Мојих дана приспело је вече;
Чини ми се у сну ми се снило, —
Сан је био, — ал' и сан протече!...

Имах мому, која ме волела, —
И данас ми за њом срце вене;
Душа би ми оставила тела,
Те девојке кад се опомене!

Већ сам с њоме стајб пред олтаром,
Да постигнем, што ми срце жуди,
С пламом срца, са љубавним жаром, —
Ал' смрт њена од сна ме пробуди.

Мислио сам сред мачева љути
Где јунаци своје гневу годе,
Болном срцу мрку крв просути
На бојишту србињске слободе,

Ал' сан оде, кд пролећни снеже,
Крв не оста срца на бојишту,
На њем' змија кд да отров леже,
Прошлости га тако ране тишту!...

МОЈИ БОЛОВИ.

Зашто, Боже, срцу моме
 Ти намени терет љути?
 Зашто срцу уморноме
 Не даш једном одахнути...?

Ах, ил' горке сузе моје
 Са земљице ове прле
 Више сунца трону твоме
 Нису, можда, још допрле...?

Кад весело други пева,
 Ја, пун туге, јаде јадам;
 Када мирно други снева,
 Ја на гробљу гробу падам.

Кад се драги с драгом грли,
 Кроз сузе се питам грозне:
 Где су твоји?... Сви помрли!
 О, судбине немилосне!

Ја имадох мајку своју,
 Која ме је миловала;
 Ја имадох љубу своју,
 Па се с мајком гробу дала.

Ах, сви што ме оставише,
 Није терет то мој прави:
 Ја осећам боле више, —
Што ме живиој не остави!

МОМА.

Кад би мома звезда била,
 Никад не би душа моја
 Бела данка зажелила.

ИЗ ДЕЛАОНИЦЕ.

I.
 Још несвршен, у свој бољи
 Под теретом крста клечи:
 Овде стоји син човечи
 Без помоћи у невољи.

На груди му рана љута;
 Место круне њега кити
 Један венац трновити —
 Благодарност свих Чивута...

II.

Тамо, опет, једно лице
 Губи скоро црте благе
 На зидини грдне влаге, —
 Моје лепе девојчице.

Гле, како се још осмева,
 Блага, кротка, добре нрави;
 Мож' мислити у нарави
 Какова је лепа дева.....

То, богами, дочет' нећу!
 Нит' бих мого, кад бих хтео;

Кад бих могō, не бих смео.
Овај цветак у пролећу,

Овај осмех лица бела,
Лаки покрет витог створа,
Заслужује за мајстора
И великог Рафајела.

III

Гледај тамо: Косовкиња
Рањенике Србе пита:
— Где је глава поносита?
Да л' у њојзи живот тиња?

Па јунаке све премеће,
Рујним вином те измива,
Не би л' драгог нашла жива...
Ал' Милоша наћи неће...

Ту бих морō довршити
На девојци још хаљину,
После маглу и даљину,
С маглом крвцу многу скрити.

Ја нерадо сузе трошим;
А када бих све измалō,
Србину би тешко пало
И плако, би за Милошим'...

IV.

Там' јединца у матере
Непомичне леже кости,
За њим мајка у жалости
Косе чупа, рухо дере.

Што скорије ја да гледам, —
Мајка жури, да не косни,
Лик јединца, лик жалосни,
Лик Милана да јој предам.

Ах, свршићу и то лице,
Ал' ти, тужна мајко, јадна,
Нећеш нигде и никада
Збрисат' сузе жалоснице!

ЗАШТО МЕ...

Зашто ме не љубиш,
Мог живота рају?
Без љубави часи
Што да пропадају?

Зашто ноћи чарне
У самоћи стојиш?
Што груди немарне
Са студењу гојиш?

Потамнеће лице
И те очи црне;
Охладнеће срце,
Кад зима нагрне.

Све твоје лепоте,
МиLINE и сласти,
Све што срце хоте
Достаће пропасти.

Па зато не губи
Твог пролећа дане:
Већ ме грли, љуби,
Док нас не сахране.

ОСМЕХ.

Волим слушат' морскијех таласа
 Страховиту смртоносну јеку
 И ножева крвожедну секу
 И лајање несношљивих паса;

Волим чути грома лелек пусти
 И урлање лавова свирепо, —
 Него осмех умерени лепо
 С човечијих танких слушат' усти.

Море дави, страшно лав уједа,
 Сабља сече, грмећ' гром обара, —
 Ал' толико покора не ствара,
 Као осмех човечијег једа.

МИЛА.

„Вина, Мило!“ — орило се,
 Док је Мила овде била.
 Сад се Мила изгубила:
 Туђе руке вино носе,
 Ана точи, Ана служи,
 Ал' за Милом срце тужи.

Нема нама Миле више!
 Оно мало веселости,
 Што имаше добри гости,
 То код Миле оставише.
 Ана точи, Ана служи,
 Ал' за Милом срце тужи.

Из Милиних руку мали',
 — Ма се расто бела света, —
 Место чаше од бермета,
 Отрова би прогутали.
 Ана точи, Ана служи,
 Ал' за Милом срце тужи.

Ко да игра? Ко да пева?
 Ко да жедни? Ко да пије?
 Ко ли бригу да разбије? —
 Неста Миле, неста ђева!
 Ана точи, Ана служи,
 Ал' за Милом срце тужи!

ГОСПОЋИЦИ Л....

Мудраци су приносили дара:
 Смирну, злато, цару јудејскоме;
 И ја дарак цару носим својме,
 Ево прими — песму из недара!

Код тебе се мени рај отвара,
 Ти си једна драга срцу моме, —
 Па нек' судба громке прска гrome,
 Нека облак моје небо пара:

Ти с' осмехнеш, — мени сунце сине;
 Ти прозбориш, — свете су истине;
 Ти где стојиш, — Бог је са висине!

Па нашто ми страх срцу да својим,
 Зашто да се преке згоде бојим,
 Кад, спрам тебе, поред Бога стојим?

АЛ' МИ САДА....

Ал' ми сада тешко пада
Што ја немам, ко некада,
На прсима златне токе,
Крчмарице црнооке
И на дому гојне вџе.

Волове сам продџ лани
И са њима пашу многу,
Крчмарици, лепој Јани,
Токе дадох у залогу...

Ал' још теже мени пада
Што ја немам, ко некада,
Младо срце, моћне руке:
Отишџ бих у хајдуке, —
Стекао бих златне токе,
Крчмарице црнооке
И на дому гојне вџе.

СТАЗЕ.

Две преда мном стазе стоје:
Једна с цвећем, друга с трњем;
Гвоздене су ноге моје:
Идем трњу да се врнем.

Ја уступам цвећа стазе
Којима је нога мека;
Нек' по цвећу жене газе,
А трње је за човека!

ГДЕ ЈА..

Где ја шећер сијем,
Ту отров израсти;
Где ја певат' мнијем,
Ту ћу у плач пасти;

Где на друга бројим,
Ту крвника имам;
Где ја лавор својим,
Трнов венац примам...

Скори свећа крају,
Данак црној ноћи, —
Ал' крај моме вају
Никад неће доћи!

ЈОШ...

Један дим још, једну чашу,
Једна песма, једна сека!
П' онда збогом, тамбурашу!
Збогом, крчмо, за навека!

УОЧИ НОВЕ ГОДИНЕ.

Откада Србин на лета пази,
 Четир' стотине ногама гази,
 И, ево, опет ново се јави,
 Да новом бољом срце крвави!
 Спора времена брзо летише!
 Срб што је био то није више:
 Други по телу, други по души;
 Лагано време, ал' брзо руши!
 Где су нам сада понос-јунаци?
 — Сви скупа вену у једној раци!
 Где нам је срце, дух ратоборан?
 — Смирено време: „Слуга покоран!“...
 О, грешна гласа (проклете душе!),
 Којим се Марка унуци служе...

ШТА ЋЕ...

Шта ће у лепом врту
 Увео, бачен цвет?
 На свету никог немам,
 Треба ли мене свет?...

Ишћо сам даље, даље,
 Љубави тражећ' хлад,
 Да у том хладу умрем,
 Чезнући, странац млад.

Многа ми лепа мома
 Дарова поглед свој;
 Ал' једна што бејаше...
 О, Боже, Боже мој!...

Први је поглед осто
 У срцу урезан;
 Млађаних мојих лета
 Ово је био сан.

О њој сам само снево,
 Она ми беше све:
 Нека ме она воли,
 А свијет презире.

Свет ми је она била,
 Ја небо, сунце, њој;
 Ал' прека судба хтеде...
 О, Боже, Боже мој!...

У ову гору заћох,
 У страни завичај,
 Не гледам њена лица,
 Њенога ока сјај;

Само се сећам раја
 Младог живота свог,
 Сваког пољупца, гласа,
 Погледа њезиног;

Па тихо тужим, венем
 И кунем живот свој
 У овој пустој гори...
 О, Боже, Боже мој!

ПУТ У ГОРЊАК.

Од Великог Села до самога Ждрела
 Кд да ј' вила нека ћилим разастрела
 Од зелене траве и свакаке шаре,
 Да себи домами уморне бећаре;
 Па докле ти вила лаког санка бира,
 Хлађан поток слабе ноге ти испира,
 Ветрови ти тихи лепи мирис дају,
 Заслађене хране горком уздисају...
 Са далеког пута уморан, сам сео,
 Не би' л' санка нашд, сетан, невесео.
 Повило се цвеће, полегла је трава,
 Али мене санак давно избегава!
 Сила се је мисли врзело по памети...
 Много ли сам страдд, кад се срце сети:
 Никад добро јутро! Никад добро вече!
 Мени ноћца лако никад не протече...
 У мислима, тако, уздахнд сам јако,
 А сузе су текле низ образ полако;
 Од груди се мојих вечан огањ створи,
 Да у њима душа пре рока изгори!
 По големом свету млађан се потуцам, —
 Што Громовник нисам, да на судбу пуцам?...
 Све што ми је било недраго и драго,
 Остављат' сам морд равно, подједнако!
 Па где сад почивам?... О, да дивна места!
 Лепша никад није с уресом невеста!
 Извезено цвећем, окићено горам', —
 Ја и ово место оставити морам!

Ено, већ се крију сјајни сунца зраци,
 Ка западу златни путују облаци:
 Торбицу сам свезд, опанак притегд,
 И ја бих са сунцем некуд даље бегд;

Али једно срце, друго судба жели:
 Ја по судби морам, што она придели.
 Видиш оно стење, што се небу пење?
 То је воља судбе... горко придељење!...

Кд боланог нада небу подигнута,
 Подиже се гора од камена љута,
 Бону диже главу, а коленом клеца,
 Каменито срце Млава јој просеца:
 Зајазит' се не да, мумла, јечи, стење
 И у муци тешкој прождире камење;
 На њу, грешну, сунце никада не сија,
 Само гром је, мразну, са хуком пробија,
 Пламенита муња опали јој лица,
 Да већма потамни, срамна проклетница!
 У нечистом недру вечну клетву скрива,
 Зато гдегде грми и немо почива:
 Благослов је проклд српски царе Лазо, —
 Како би јој и Бог милости указд?...
 Поред ње ме, бујне, тврда стаза води.
 Али куда, куда? — Куд сам орд ходи.
 Повише облака, и од неба више,
 Јер уместо неба, пуст се камен диже...
 Не чује се тица, баш никаква гласа,
 До вечите хуке безбожних таласа...
 Не знам даље стазе, ни знам даљег пута,
 У 'вакој се гори најлакше залута;
 Ослабеле ноге даље не можеду,
 А и куд ћу даље... даљу тражит' беду?...

Изнемогло тело сурвало се доле
 Поред неке пусте развалине голе.
 Тврдиња је била некад ово стара,
 Чувала је верно свога господара.
 А данаске шта је развалина ова?...
 Постала је гнездо суријех орлова!...
 Слушала је негда бојних труба звуке.
 Шта данаске слуша?... Мећеде и вуке!

Силена је војска овде становала, —
 Наместо је војске маховина пала!
 Под маховом леже старе славе знаци,
 Оружије светло, коњи и јунаци...
 Све ту мирно лежи, под стеном страхоте,
 Из прашине њине гуштери се коте...
 На њој данас седим и даљину гледим,
 Ваљда гдегод ближе миран кров се диже,
 Или добар пастир стаду следи белом...
 Ал' ништа не беше у околу целом!
 Као да је камен у љутини пукѓ
 И у пукот своју све живо повукѓ!...

Ал' шта се забеле у горскоме мраку?
 То је бела кула на цркви *Горњаку!*
 Раширила крила лабудова бела,
 Белоћу је снега на себе узела;
 Крст се на њој блиста, сунцу одговара
 И по хладној стени златне пруге шара.
 Једно се је звоно с беле куле чуло,
 У моме је срцу трипут одјекнуло;
 Запојаше тихо калуђери свети...
 Можете л' ме, ноге, бар донде понети?
 Ено ми дворишта, ено дворских врата,
 Примите ме у двор, страна, непозната;
 Одмор ће ми дати, то ми само треба,
 А благослов на нас Бог шаље са неба!...

Горњак је манастир, задужбина цара Лазара, лежи у дивљем пределу поред Млаве, на граници између хомољског и млавског среза у пожаревачком окружју. — *Велико Село* и *Ждрело* места су у истом окружју. — *Млава* је река, која изнад Жагобице у округу пожаревачком извире и код Костоца у Дунав утиче. Прича се, да је цар Лазар хтео преко ње разговарати се са некаквим свецем Григоријем, који је близу Горњака у гори постио, па како је Млава онуда текла са таком хуком, да нису могли један другом речи разумети, то је светитељи прокуну, и оно се место данас зове *Тишина*, јер оденда увек ћути тамо Млава.

НОЋ У ГОРЊАКУ.

Као бедем тврди црна поноћ стоји,
 Преко кога прећи пуст се живот боји.
 Побожна обитељ светог манастира
 Грешноме је телу давно нашла мира.
 Онемеше стене, што неме бејаху,
 Умукнуше звери у дивијем страху. —
 Не миче се листак, шума не шумори,
 Мрка поноћ прети мркој пустој гори...
 Па и Млава пуста уздише потмуло,
 Да се не би њено уздисање чуло.
 Сама у свом страху природа се грози.
 Страховите тајне нема понос носи...
 Уздрма се кула, звоно се занија,
 У цркви се чује молитвица тија,
 Ужегу се саме погашене свеће,
 Кроз немо двориште неки дух пролеће.
 На челу се бледом, где је круна сјала,
 Светитељска светлост дивно заблистала...
 Тихим ходом прође кроз дворану стару,
 Поклони се трипут светоме олтару,
 Па ишчезне опет у поноћном мраку...
Тако царе Лазо доходи Горњаку.

НА НОЋИШТУ.

Студена ме киша шибала
 Већ вас цели дан;
 Ој, прими ме, крчмарице,
 У твој лепи стан!

Саву, Млаву и Мораву
 Прелазећи ја,
 Тебе сам се зажелело
 И лакога сна.

Наточи ми чашу вина
 Из подрума свог;
 Пољуби ме, загрли ме,
 Помогло ти Бог!

СТАРО ДОБА.

Ој, да ми је ножа пламеног кова,
 Да прожежем мајку паклених синова,
 Што црвиће рађа, орловиће дави,
 У утроби земље да се закрвави!...
 Ој, времена мајко! Страховита жено!
 Та где ти је старо време разнесено?
 Зар нам један часак не мореш изнети?
 А ево ти за њег' један живот клети!
 Покажи ми само оно доба старо,
 За час бих се, јунак, у њему одмаро,
 Како што ми се деди одмараху седи....

Разастрта етоји пули-рисовина,
 Њима робље служи најбољега вина;

Ређаху се редом пунани кондири,
 Док из ока живи огањ не провири,
 А на срце нешто — старог доба — пане...
 Пуцају панцира жице усијане,
 Намрди се чело — помрачено небо,
 Под мрким се небом тресак усколебо.
 У оку су гнева страховите луче,
 Јоште који часак... гром ће да захуче!...
 Ено, златан кондир по праху се ваља,
 А десна се маша... бриткијех сабаља...
 Већ до неба горе прах и јака руши,
 Побегло је сунце, да се не угуши!...
 — Оно ј' време било! Оно војска врла!
 Хај, проклета мајка, што их је сатрла!
 — Ено, напред скаче детић, соко сиви!
 Цео око виче: „Да га Бог поживи!“
 Првипут у веку на борбу излеће,
 Ма, ко станац камен, посрнути неће!
 Једва, млађан, чека онај часак клети,
 Када ће се борба крвава зачети.
 Гојен њого напред стреловито жури,
 А са њега зној и бела пена цури...
 Јунаку се чини да је љиљан пена,
 А јуначка крвца — ружица румена,
 Па је рад са њоме накитит' се чисто,
 Не би ли у војсци још и већма блисто!

Ко да гледам редом срцем и погледом:
 Комади по земљи скрханих мачева,
 Скупоцено рухо — крвца их одева...
 Тамо мртвог коња грли мека трава,
 А на њему месо још се заиграва;
 Онда витез славан куне дане клете,
 Кад на борби слабо обори га дете;
 Дигло би се снова, ал' не може више, —
 На његово место млад се детић диже...
 Силна му се војска и чуди и диви, —
 Цео око виче: „Да га Бог поживи!“

Већ се дома враћа победитељ млади,
 Зелен шимшир њему бело чело хлади;
 Већ — о, силан Боже, да вељих милина!
 Несрећнија мајка грли свога сина!...
 — Ал' збогом, витези, соколови моји!
 Преда мноме сасвим друго време стоји...

ВЕЧЕ.

Као златне токе, крвљу покапане,
 Доле пада сунце за гору, за гране.

И све немо ћути, не миче се ништа,
 Та најбољи витез паде са бојишта!

У срцу се живот застрашеном таји,
 Само ветар хуји... То су издисаји...

А славуји тихо уз песмицу жале,
 Не би ли им хладне стене заплакале.

Немо поток бежи, — ко зна куда тежи?
 Можда гробу своме — мору хлађаноме!

Све у мртвом сану мрка поноћ нађе;
 Све је изумрло. Сад месец изађе...

Смртно бледа лица, горе небу лети:
 Погинули витез ено се посвети!..

ГРЕШНИК.

О, тежак грешниче,
 И ти се надаш зар?
 Из твојих дела ниче
 Растрвљен пакла жар!

Вихар, олује пире,
 Дрмају жара дом, —
 Горљиви кревет шире
 Путнику пакленом.

Душа, и срце, и уди
 Гореће грешнијем;
 Пуцаће болом груди,
 Ал' ти ћеш остат' нем!...

Нећеш с грешних усана
 Просипат' речи јед!
 Ко после тешког сана
 Стојаћеш мртав, блед!..

Ах, у тој мучној тами
 Трајаћеш греха век!
 Па шта ти лицу мами
 Осмех блаженства мек?...

„Опет ме једно теши,
 И сад сам грешит' рад:
 Нешто да Мила згреши,
 С њоме да горим млад!“...

КОСОВО.

Где преста закон, нестале греха,
Не чујеш плача, не чујеш смеха;
У пуну земљу, у стене голе
Срце ме зове...

Камен до кама, стена до стене,
Небу се дижу, крвљу појене,
Храстови над њим' гордо се шире,
Грмове, муње међ' собом мире;
Тамо развале — раке кржаве
Негдашње снаге, негдашње славе!
Многих јунака ту кости леже,
Из њих се после орб излеже
И с овог света горе одлета,
Да јаде наше небу докаже.

Подамном поље од крви наше,
На њему паде све што бејаше!
Ту царе Лазо, ту сунце зађе,
Ту девет миле изгину браће,
Ту с дружбом давно Обилић спава! —
Косово равно!... Рано кржава!...

Ту паше нема за мирна стада,
Где кости леже многих хиљада,
Ни са њих тече изворна вода,
Крв где је текла целог народа!
Песмицу славуј не пева мали,
Где бесан хајдук џевердан пали;
Тек ветар хуји... врани гаврани
Унапред гракћу о новој храни...

Севкају муње, громови буче.
Посред олује ја, јунак, стојим,

Сунце

Једно сунце на западу сега —
Друго сунце на прозорима бече —
Та се сунце у сунцу одвега,
А оба се на тенета стече.
Ал' мени је сато једно сјало
Једно ми је срце разишало.
— Фује татом забудио главу —
Сунце паде на зелену траву
Високу мене испод вите желе,
Вко ти врати с'виња руке беле
Тримила те мила, љубиламе
Од вечери па до соре сате...
— Ал' сад сунце не може ти доћи
Испод се у петилој ноћи
Та се дуго у тој ноћи бави —
У вечности .... да ти се појави...
У Београду 1858

Нити се муње ни грома бојим,
Та мене срце на страшно вуче!
Виша су дела мојих оцева,
Нег' да ј' уз гусле унуче пева:
Глас грозе, страха, грома, холује
Уз песму треба громко да хује,
Да чује свете, чују нељуди
Громовну песму србињских груди!...

А кад ми старост косе почупа,
Дршћућа нога већ гробу пође,
Нека ми човек гроба мимође, —
Глас човека нек' вихар заступа!

КАТКАД.

Кадикада тешко ми је;
Тако боле груди,
Да ми срце једва бије,
Живот да разбуди!

Све милине већ које су,
Што их људи желе,
У том часу таке несу,
Мене да веселе.

Сама љубав најсилнија,
Што ка сунце сија,
Мени тиња — та највећа —
Ко обична свећа.

А што више вина пијем,
То величам јаде:
Скочим каткад, да разбијем
Чашу у комаде...

Тако ми се тужит' стане,
 Срце ми се пори, —
 А каткада пламом плане,
 Кô жив огањ гори.

У том часу, љутој муци,
 Желео бих здраво,
 У крвавој с ножем руци,
 Бојиште крваво!...

ДРУГ.

Поноћ црна сузе рони,
 Далеко је дан.
 У овако глуво доба
 Шта ми руши сан?

Необично поток хуји,
 Необичан час
 Покајница, сиротица
 Носи тужан глас.

За ким туже јадне кћери?
 Ко ме овај плач?...
 Хеј, у гори лежи синак,
 С њиме крвав мач!

Заједно су друговали,
 Кô са братом брат,
 Раздвојит' их није могô
 Ни крвави рат.

За њим цвиле меке жене...
 А шта чини друг?

Питај поноћ и звезде
 И зелени луг!

У руци му сабља сева,
 А у оку гром;
 Освета се крвна спрема —
 Другу миленом!...

МОЈА МИЛКА.

Често пламом плане лице,
 Зажаре се јагодице;
 Као да ме муче, бију,
 Румен дођем до очију.

С отим жаром у образи
 Да ме нешто Милка спази!
 Зацело би помислила,
 Да се љубав у крв слила.

Заљубљена, умиљата,
 Пала би ми око врата;
 Осећô бих срце њено,
 Како игра, раздражено.

А око ме чарно гледа,
 Бијеле ме руке грле,
 Уснице су слатког меда
 На мојима изумрле. —

— Ој, девојко! Ој, анђеле!
 Одвиј твоје руке беле!
 Мека рука тврдо стеже,
 Пољупци ме сагореше!

Пламти лице, срце гори,
Тебе љубав жарка мори, —
Али мене раскидане
Младог срца старе ране!...

— Ах, клонуше руке беле,
Стишаше се груди бајне,
Медна уста ништ' не веле, —
Али зборе сузе сјајне!...

ОРАО.

Близо до неба гора је чарна,
Не треба орлу тек један лет,
Само да пусти крила немарна, —
Презрџ је давно презрени свет.

По тамној магли тешког вихора
Неће на земљу ни небо, хол!
Небо му с' чини да пасти мора,
А пуста земља сам један бол.

Тихо се вије, облаке гони,
Презирућ' гледа у сунчан зрак...
Стреловит после на земљу рони
И крвљу капље земаљски мрак.

ВРАЧАР.

Ускипи крвца, сав скрочју планух,
Задрхта срце, засузи око,
Кад видех Врачар, поље широко,
Исто кџ Милош о Видовдану.

Мало л' је крви, што овде кану,
Те Врачар жџдни, распаљен соко,
Те, лова жељан, крви би локџ?
Ил', можда, гори, да спржи рану,

Која га сећа давних пролећа,
Сила, синцира, ропства и паше?
О, страшно, страшно тада бејаше!

Ал' Ђорђе уста, — Врачар се сећа,
Громко се стресе Небојша кула,
Врачар се сећа, закука була.

ПУСТА ЈЕ...

Пуста је гора, кроз коју ходим,
Мала је дружба, што собом водим:
У срцу горка туга и нада, —
Једна се диже, а друга пада.
О, срце моје, болано чедо,
Цели сам свијет из тебе гледџ:

Башта је ово, пунана цвећем,
Створена зато, да по њџ шећем;
Гиздаве моме — ружице беле,
Што само мене љубити желе;

Ја, јунак весо, весело, лако
 С једнога цвета другом сам скако.
 Таки сам био, тако сам мнио
 И, о, у срцу срећан сам био!

Ал' једна искра у плам се тури,
 Пунану башту мени разури!
 Пусте ме жеље морити сташе, —
 Одонда свет ми терет бејаше.

Све пусто, немо беше за мене,
 Увеле руже и потрвене.

Најлепше моме и најмилије,
 У којим небо све своје крије,
 Предо сам жару прсију моји',
 Где само пепо спомена стоји.

Даље сам пошо, даље по свету,
 Ал' руже за ме нигде не цвету,
 Земља је пуста свуд са свих страна,
 Ја — сува грана сред пустог стана.

✓ ПОСЛЕ СМРТИ.

Ножеви кад ми срце поделе,
 Над гробом звекне крвави мач,
 Слатке девојке, ружице беле,
 Нећу да чујем ваш горки плач!

Немојте рећи: „Овде почива
 Љубави наше увели струк!“
 Не кун'те земљу, није вам крива, —
 Стишајте јада ласкави звук!

Немојте трошит' руже убаве,
 Китећи њима мој вечит дом!
 Реците само: „Доста је славе, —
 Веран је био народу свом.“

ТИ СИ БИЛА...

Ти си била... тебе сам љубио!
 Тебе нестало... срце ми се пара...
 Та сам себи несам више мио!
 Живот ми се у клетву претвара...
 Тебе нема, — срце ми се пара.

Несам знао љубави ни зрака.
 Ал' Бог рече, да зора заруди:
 Светлост сину из црног облака,
 „Злато моје — промуцаше груди, —
 Сунце јарко, ти ми љуба буди!

Пољуби ме, сунце, загрли ме!“
 — А сунце ме моје загрлило,
 И ја сам се загрлио с њиме,
 Ту издахнут' ал' би слатко било!
 А сунце се око мене свило.

Не издахнут', — тешко ј' издахнуће!
 Млађан живот — ох, та сладак ми је!
 За њим чезне срце уздишуће,
 А без тебе живота ми није, —
 Љуби, злато, доклен срце бије!...

Тамним гробом вечна поноћ влада,
 У њему је студено и немо!...
 Сини, сунце!... Још си цвет и млада.
 Живи, сунце, да се милујемо, —
 У гробу је студено и немо.

СУНЦЕ.

Једно сунце на западу седа,
 Друго сунце на прозори беше;
 Па се сунце у сунцу огледа,
 А оба се на менека смеше.
 Ал' мени је само једно сјало,
 Једно ми је срце разиграло.
 — Југ је тамом забулио главу,
 Сунце паде на зелену траву
 Близу мене испод вите јеле,
 Око м' врата с' вила руке беле,
 Грлила ме, мила, љубила ме
 Од вечери па до зоре саме...
 — Ал' сад сунце не може ми доћи,
 Изгуби се у немилој ноћи,
 Па се дуго у тој ноћи бави, —
 У вечности... да ми се појави...

V ЈА.

Рођен сам Србин,
 Србин сам ја!
 За Српство живим,
 За Српство, да!

Па нека дође
 Да гинем ја,
 За Српство Србин
 Гинуће, да!

При зори често
 Помислим ја:

Али шта?... Нешто
 Да зора зна...

У крв би сјала
 Крвава сва,
 Знамење ново
 Сјајнога дна...

Гледо бих жељан
 Душмана ја,
 Где стрепи, дршће
 Од српског стра.

А после, опет,
 Зажелим ја,
 Да сам громовник,
 Громовник, да!

Тамом бих небо
 Обуко ја,
 Стресла би с' земља
 Вихором сва;

Душман би плакџ,
 Плакџ би, да!
 Хај, само да сам
 Громовник ја!...

Кад поноћ дође,
 И заспим ја,
 Љубав ме диже
 Из милог сна.

„Љубави, даље!“
 Велим јој ја,
 За љубав срце
 Нећу да зна.

Једину љубав
Познајем ја:
Србин, слобода,
Светиња та.

Њојзи се кунем
Верношћу ја:
„Верност до гроба,
До гроба, да!...“

БОЖЈИ ДАР.

Та зар се један надџ од људи?
Једног је клетва стизала зар?...
Многе су терет носиле груди,
Клетва је, срце, божији дар.

Не очајавај, стрпљиво само
Суђењу своме ступај у коб!
Будућност?... Ми је не гледамо
Можда спасења доноси... гроб.

Виш како поток, раскидан, жури
Кроз хладну гору, камен и дол;
Смеје се грому, пркоси бури,
Па гором мирно проноси бол.

Често над њиме орлови сами
Окрећу тихо лагани лет,
Па тамо горе у вишњој тами
Презиру давно презрени — свет...

Не очајавај, стрпљиво само
Суђењу своме ступај у коб!
Та и ја и ти — ми једно знамо:
Да нам спасења доноси... гроб...

ЈА САМ СТЕНА.

Ја сам стена,
О коју се злоба мори,
Светска чуда и покори.
Многи тежак облак, јека,
Крш громава, огањ, клетва
И сто чуда неба, земље
Разбило се о менека,
Усамљена....
На средини морске пене
Цепам муње и громове;
А таласе рикајуће
Са храпавим камом груди
У капљице ситне мрвим.
У ноћима смрти страшне
На раме ми тице слећу
И злослутим гракћу гласом:
Пакост, злобу и несрећу, —
Што злокобних
Дваестосам стојим лета,
Презирући, смејући се
Пакостима безбожника, —
Хладна, нема
За радости и за злости,
Непомична, неосетна,
У којојзи отров-срце,
Уморена љута змија,
На узглавку — вечном мраку —
На камену од увреда,
Размрскана, ћути, спава...
Ја сам стена... ал' крвава!...
Испарана гневом, једом,
Заљуљана муком, бедом!...
Смрт ми грозна, немилосна,
Са песницом коштуњавом,
Злокобницом ока свога,

Умирућа часом прети...
 Чекај, селе,
 Још не желим ја умрети!
 Док се земља не затресе,
 Бурно море не зајоше,
 Не поцрни сјај звездани,
 И месеца светлост бледа
 Не завије у облаку
 Божје правде и истине,
 Сјајне зоре и вечери
 Зрак црвени не протури
 У кржаве љуте змије,
 Којима ће дух вечити
 По јауку, болу, писци
 Несрећнога шибат' света, —
 Донде — донде!.....
 Увређено срце моје,
 У вечитом болу, гневу,
 Смеха се је зажелело...
 — Ха! Ил', можда, неће доћи
 Страшног суда глас ужасни?
 Можда никад неће моћи
 Горкој муци и јауку
 Насмејат' се срце моје?...
 Иди!... Иди!...
 Не дирај ме мразном руком,
 Да преживим вечност тужну
 На врлетном моме вису,
 Где ме чуда и отрови
 Злобног света узвисише, —
 Ал' одклен ћу сам, по вољи,
 Стајат'... пасти... или вечно
 Зла и подлост презирати
 Ледним оком горског лава...
 Ја сам стена, ал' крвава!...

ЋУТИТЕ, ЋУТ'ТЕ!...

Ћутите, ћут'те!... С пером у руци
 Стеко сам себи у роду глас;
 С крвавом сабљом на бојној муци
 Бољи сам био — бољи од вас!

Да сте ме вид'ли, — то да сте само!
 Ал' онде, знајте, не беше роб!
 Убојне сабље кад потрзамо:
 Победа! Јуриш! Ил', боље, гроб!

Звук трубе хуји, пољана јечи,
 Грми и пуца огањ и прах;
 Ћутећи стојиш, падаш без речи,
 Гинеш за народ, гинеш без стра.

Пламен и дим горе нам лице,
 Мрки ко вуци дођемо сви —
 Али где бесте ви, кукавице,
 Пудљивци худи, лажљиви пси?...

НЕБО МОЈЕ...

Небо моје, сунце моје,
 Загри ме, пољуби ме!
 Жељан сам ти пуста раја:
 Загрљаја, уздисаја,
 Загри ме, рају мој!
 Туде беле руке склопи,
 Тако! Чекај! Љуби! Љуби,
 Док се терет не изгуби,
 А срце се не растопи, —
 Не изгори живот мој!

КОГА ДА ЉУБИМ...

Кога да љубим и шта да волим?
 С несреће своје мрзим се сам.
 Мрзим на људе, мрзим...о, Боже,
 Ја само мрзост у срцу знам!
 А тебе нема — о, душо моја!
 Онаку сјајну узе те Бог, —
 Да ништа немам лепо и мило
 У вечној мржњи живота свог!

✓ ЗБОГОМ!...

Збогом, горо и дубраво,
 Тврди кланци мрко стење,
 Само једно утешење
 Уцвељене душе моје!

Ох, тамо се јоште пружа
 У равноме недогледу
 Низ храпавих, чарних гора
 У суморном своме реду!

Онде Ртањ ледом својим
 Пламените муње пара;
 А Малиник грозним смехом
 Громовима одговара.

Из даљине хучи пена,
 Са бисером хладних груди
 Мрко стење прскајући;
 Риком лава, или звуком
 Раторборне трубе, Тимок
 У шарено равно пада,

А кад поглед с Гамзиграда
 У равницу нему прне,
 Чини му се змија бледа
 Од суморног стења преда.

Туде путник вреле капи
 Са бледога чела таре
 И у сенци прошлих дана
 Заборавља грозну јаву.

А коме је свет неправдом,
 Једом, злбом и отровом
 Очајано срце вређо, —
 Тај у тами мрког стења
 Срцу тражи утешења.

Глас умире на уснама,
 Само мрачне мисли блуде
 По пустошним планинама,
 Јед и отров скупљајући
 Са дна душе увређене;
 Па кад гневом лава грмне:
 „Харам млеко материно!“
 — Харам! Харам! — стократно му
 Пусто стење одговара.

Или чело усијано
 О суморну стену лупа,
 Плаче, куне, — ил', већ проклет,
 Из недара живот чупа.

Збогом, збогом, стара славо,
 Мрачна горо и дубраво,
 Горки дани очајања!...
 Ја се надам!... Збогом! Збогом!

ПИЈЕМ...

Пијем, пијем... ал' у пићу
 Још се никад не осме'ну, —
 Као да је рујним вином
 Бог полио хладну стену!

Посрне л' ми каткад нога,
 Дружина се луда смије, —
 Ал' се брзо смеха трза,
 Ко од једа љуте змије...

А ја пијем, јоште пијем, —
 У том ми се срце пара, —
 Гутећи се само играм
 Љутим врхом од ханџара...

ОСИЛИ СЕ...

Осили се тигар љута звери,
 С краја на крај света претрчава,
 Кораком га крвавијем мери,
 Границе му огњем означава.

У пурпур се челик обукао,
 На њему се ситна зрна сију:
 Црвен пурпур у крви је ткао,
 Ситан бисер хара из очију.

Цвили, пишти малена нејачи,
 Крв косовска тече са ножева;
 На Мохачком ломиду се мачи,
 Већ на Бечу живи огањ сева...

ЛАГАНО.

КРОЗ ПОНОЋ.....

Кроз поноћ не- му и гу- сто

гра- ње ви- ди се зве- зда

ти- хо треп- та- ње. Ви- ди се

зве- зда ти- хо треп- та- ње.

Сад још Гора Црна му остаје,
 Њу да крвљу ђаурском ишара, —
 Силног цара крвав престо да је,
 Оклен грешну земљу да покара.

Синцир носи, робље да окива,
 Бритку палу, да главе одсеца;
 Још о робљу црногорском снови,
 А о стени слаба нога клеца.

Па где хтеде престола да стече,
 Ту се силан на колени гледи;
 А где хтеде сабљом да посече,
 Свога срца кап потоњу цеди.

А на стени кршевите горе
 Орловићи размахују крила,
 О кравим вековима зборе:
 „Ко је силан, не зна шта је сила!“...

КРОЗ ПОНОЋ...

Кроз поноћ нему и густо грање
 Види се звезда тихо трептање,
 Чује се срца силно куцање; —
 О, лакше само кроз густо грање!

Ту близу поток даљину пара,
 Ту се на цвећу цвеће одмара,
 Ту мене чека ашиковање; —
 О, лакше само кроз густо грање!

Пашћу, умрећу, душа ми горе,
 Растопиће ме до беле зоре,
 Ко груду снега врело сунчање; —
 О, лакше, лакше кроз густо грање!

ПОТОК ЖУБОРИ...

Поток жубори, шума шумори,
А срце дршке ко вिति клас,
Хеј, овим лугом шетајући се
Арајство сваки беше ми час!

Заборавио сам терет и тугу,
Мрзост, кајање живота свог;
Овде ми сваки листак шапташе:
„Надај се, надај! Дobar је Бог!“

А славуј пева, шева припева
Рајског певања најлепши пој...
„Јеси ли срећан?“... питао сам се.
Срећан сам, срећан!... О, Боже мој!

РАЈА.

I.

Ја видим бојно поље,
Равницу пуну ту;
Ја гледам браћу моју,
У боју рањену...

Душа ми гневом пламти,
А крв ми кипи сва,
Са голим ножем јурим
У бојну вреву ја.

Громови грме, јече,
Бритких сабаља лом;

Ал' јунак не зна, шта је
Ни муња, нити гром.

Жерав ми с гриве стреса
Бео и крвав зној,
А ја за браћу дајем
И крв и живот свој.

Шест сам их милих имо,
Па сви су пали ту, —
На томе светом пољу,
Светом бојишту.

Па нек' и седми пада
У рани крвавој;
Ох, нека, нека, Боже!
Пашћу за народ мој!

II.

Шта плива гором, долем,
Те прља бели снег?
Је л' суза оно, крв ли
Из срца нечијег?

Узмућен поток јури,
Пени се реком лед,
А вихар хучи, тамних
Гони облака ред.

Ћелава стоје брда,
Гологлав храст и бор,
Скрханог грања шушти
Немио разговор.

Са niskих стреја капље
Лагано кап по кап,

Друмови пусти, — путни
У куту лежи штап.

Ал' за то не зна „раја“,
Тежак је јарам њој;
Свако је време мило,
Лепо за крвав бој.

III.

До врага с плачем!
Док има крви,
Нек се пролева!
Не кукај, жено,
Мач нека сева!

V ЛУБАВ...

1.

Љубим те, љубим, душо,
Љубим те, рају мој!
А осим тебе никог,
До само народ свој.

Он ће са мачем доћи,
Кад куцне један час,
Отет' ће стару славу,
Добиће нови глас.

А ти ћеш, моје сунце,
Сво благо моје — сво,
Ти ћеш ми родит' сина,
Да чува благо то.

2.

Ако ми родиш сина,
Роди ми Милоша;
А буде л' мила ћерка,
Нек' буде Милица.

Крваво иде време
Српске освете,
Требаће земља српска
Храбре Милоше.

Ал' био Милош, или
Лепа Милица, —
Само да Српство љуби,
Љуби Србина...

3.

Кажи му, кажи, да је
Љубави наше цвет,
Да је у Српству никд,
Видео дан и свет.

Певај му српску песму,
Њоме га тишај ти,
Са њоме буди чедо
Бескрајне љубави.

Опомињи га, душо,
Славних старина;
А свакад — свакад жарко
Да љуби Србина!

4.

Не треба њему земље
Међа дедови', —
Са земљом нека суде
Српски кнезови.

А њему бојно копље,
Палош убојан,
У леву руку барјак,
Бојан — тробојан.

П' онда му подај хата
Мамна — помамна,
Па реци: „Сине, иди,
Гони душмана!“ ...

5.

На небу нема звезде
Да сија као ти;
Па баш ни сунце нема
Таке светлости.

А где је срца, срце,
Да тако љубит' зна?
А где је душе, душо,
Лепог анђела?

На нашој земљи нема,
Ни небо нема тог, —
Та што је лепо било,
Мени је дао Бог.

6.

Често те у сну снивам,
Моја љубави!
Често те тако виђам,
Цвете убави!

Па грлим небо плаво,
Грлим, уздишем;
А љубим сунце јарко,
Љубим, издишем.

Ал', ево, зора свиће,
И, ево, прође сан,
Ал' тебе нема, нема, —
Нема да сване дан!

7.

Па где си, где си, душо,
Где си, анђеле?
Зашто ми кријеш лице,
Ружу румену?

Та да је једно царство,
Да га прегазим,
Па да на оном крају
Сунце опазим;

Ил' да је један Дунав,
Да га препливам,
Па да на твојим грудма
Небо уживам!

8.

Али те крије тамна,
Пуста даљина, —
Далеко ми је Банат,
Црна хаљина.

Па ко ће знати, душо,
Да л' теби није зло?
Можда и тужиш тамо,
Моја дивото?

Ил' још и не знам, сунце,
За твоје јаде све?...
Ал' ти да знадеш, да ми
Срце умире!

9.

Ах, залуду ме дома
 Лепо тешише, —
 У срцу ми је тешко,
 Кô да издише.

Чујем му туге неме
 Лагани тужан пој, —
 За тобом плаче, душо,
 За тобом, рају мој!

Ал' тебе нема — нема,
 Да га утешиш,
 Ил' да ми срце плачно
 Срцу пригрлиш.

10.

И рекла си ми писат'
 Многе промене,
 На сваком белом листу
 Златне спомене.

Ал', ево — ево, прође
 И овај црни дан,
 Кô једна тамна сенка,
 Кô један горки сан,

А писма јоште нема, —
 Нема, анђелу,
 Да росом живне душу,
 Ружу увелу!

11.

Ил', можда, дршће рука?
 Да неси болна ти?

Ох, само то да није,
 Моја љубави!

По души, можда, лебди
 Горак уздисај?
 А, можда, ми се ледом
 Умива душе рај?

Ох, ћути, ћути, срце!
 Не коби тако ти!
 Та Бог је Бог и теби, —
 Бог је милости!...

12.

И дошао је листак
 Књиге пребеле,
 И писала си мени,
 Мили анђеле!

А листак лебди, дише
 Као душица,
 А душа сија, трепти
 Као росица.

Ил', можда, га је суза
 Горка капала?
 Ил' га је, можда, туга
 Твоја писала?

13.

Јеси ли чула, душо,
 Да поноћ уздише,
 Кад јој на црним грудма
 Звезду ранише?

Јеси ли вид'ла, сунце,
Где славуј умире,
Када му вихор белу
Ружу раздире...

Онда ћеш знати, чедо,
Вероват', рају мој,
Како је срцу моме,
Души рањеној!...

14.

Жубор вода шљунком тече,
Хуји шумица,
А на небу звезда трепти,
Звезда даница.

Срце моје игра, бије,
Све се превија, —
Чини ми се, моја душо,
Да је Србија!

А од оне звезде сјајне
Чиниш ми се ти,
Пак бих ишћо, — ишао бих
Звезде љубити!...

15.

Па баш да умрем, душо,
Да ме сахране;
Па баш и пепћ гроба
Да ми нестане, —

Остаће љубав моја,
Веруј, остати,
И док је света, века,
Да ће трајати!

Па ако т' срце љубав
Само верује,
Чућеш у немој ноћи,
Како тугује...

16.

У лепом врту рошен,
Цвет је изникћ,
На твојим грудма ношен,
Свету с' привикћ.

У љубави је нашој
Мирис извео,
При растанку је нашем
Пао, увео.

Па када умрем, душо,
Он ће остати,
Па ће на гробу, можда,
Опет цветати...

17.

Још никако гласа нема
Мени Србину,
Да ми јавља срећу моју,
Твоју судбину.

Да ми каже: „Драги брате,
Родио се син!“
Да ми каже: да је јунак,
Да је Србљанин.

Да нацрта мушко чедо,
Да опише сој, —
Да је Србин, да је јунак,
Да је пород мој!

18.

Црне веђе, црне очи,
А не чујеш плач;
А када би заплакало,
За шарен би мач.

Да се њиме игра чедо,
Да се нашали,
Ил' срчано од колевке
Парче одвали.

Е, тако је српско дете,
Бре, Турчине, бре!
С голим мачем у свет јури,
С мачем умире...

✓ ПАДАЈТЕ, БРАЋО...

Падајте, браћо! Плин'те у крви!
Остав'те села, нек' гори плам!
Бацајте сами у огањ децу!
Стресите с себе ропство и срам!

Гините, браћо, јунаци, људи!
За пропаст вашу свет ће да зна...
Небо ће плакат' дуго и горко,
Јер неће бити Србина...

Ми несмо браћа, ми Срби несмо!
Или *ви* несте Немањин сој?
Та да смо Срби, та да смо људи, —
Та да смо браћа, — ох, Боже мој!...

Та зар би тако с Авале плаве
Гледали ледно у огњен час?

Та зар би тако, ох, браћо драга,
Та зар би тако презрели вас?...

Презрите браства покор и клетву,
Што небо даде, погаз'те ви!
Та није л' грешно, није ли грозно:
Крв деце ваше гледамо ми!...

А где је помоћ, ил' суза братска?
Ил' „Јуриш, роде, за брата свог!“?...
У вељој беди, смрти и крви
Данас вас, саме, оставља Бог!...

Ал' опет, грешан, грешно сам певџ,
Рањено срце народа мог!
Та Србин кипи, кипи и чека, —
Ал' не да ђаво... ил' не да Бог!

✓ ОСЕЋАМ.

Осећам мишцу снажну и јаку,
У срцу крви, у крви бој, —
Па где је часак?... У томе часу
Да прсне крвца за народ мој!

О, гњили свете, трулежи срамна,
Скапаћеш тако у миру том!
Ил' ће те неба вихар разорит',
Ил' божја гнева грмећи гром.

Ил' ће ти Марко, — кад једном дође, —
Топузом жића загатит' тек...
Ил' падај, мајко света и људи,
Ил' рађај људе и рађај век!

ШТО НИСАМ.

Што нисам онде био,
Та само једну ноћ, —
Та ону прву, свету,
Ах, ону сјајну ноћ,

С мунаре када хоће
Умуче грешан пој,
А дуга пушка крикну
И заче крвав бој!...

„Еште ђаур, ђаур!...“
Иде ти ђаур, да!
Па чу ли, како грми,
Ђаурска освета?...

Као да ланце стреса
Векова дугих роб;
Ил' кб да ланцем копа
Тирану црни гроб...

У ЦРНОГОРАЦ ЦРНОГОРКИ.

Ране моје љуто тишту,
Мила, дивна Црногорко!
Моје груди помоћ ишту,
Испаране на бојишту.

Помоћ, помоћ, Црногорко!
Потпраши ми пушке мале,
Руке су ми малаксале,
Секућ' Турке, Црногорко!

А кад паднем, горски лаве,
Моја лепа Црногорко,
Тешке ране и кржаве
Нек' замене турске главе!
Ох, свети ме, Црногорко,
Не кукањем и са плачем,
Већ крвавим љутим мачем:
У бој, у бој, Црногорко!

А на дому храни синке,
Моју наду, Црногорко;
Оне дивне мушке слике,
Оне храбре осветнике,
Храни, негуј, Црногорко,
И леп наук казуј њима:
Светити се душманима, —
Моја верна Црногорко!

НА КОЛЕНА!...

На колена!... Богу се молите,
Да оглуви и човек и Бог!
Несрећници, та чуће вас Бог!

Ил' погас'те сунце, месец, звезде,
У грехове замотајте дан!
Та, забога, видеће вас дан!

Ил' вас Господ још и не зна!... Не зна?
Онда ћу вас оптужити сам,
Подлост вашу, неверство и срам!

НА ЛИПАРУ.

Јесте ли ми род, сирочићи мали?
Ил' су и вас, можда, јади отровали?
Или вас је, слабе, прогонио свет, —
Па дођосте само, да, кад људе знамо,
Да се и ми мало боље упознамо,
У двопеву тужном певајући сет...

Ми смо мале,
Ал' смо знале,
Да нас неће
Нико хтети,
Нико смети
Тако волети,
Као ти...
— Ћију ћи!

Моје тице лепе, једини другари,
У новоме стану познаници стари,
Срце вам је добро, песма вам је мед;
Али моје срце, али моје груди
Леденом су злобом разбијали људи,
Па се, место срца, ухватио лед.

С белом булом,
Са зумбулом,
Шарен-рајем,
Рајским мајем,
Цвећем, миром,
Са лепиром
Летимо ти ми,
Срца топити...
— Ћију ћи!

Моје тице мале, јадни сиротани,
Прошли су ме давно моји леви дани,
Увело је цвеће, одбегло ме мај,
А на души оста, ко скрхана биљка,
Ил' ко тужан мирис увелог босиљка,
Једна тешка рана, тежак уздисај.

ПОНОЋ.

.... Поноћ је,
У црном плашту нема богиња.
Слободне душе то је светиња,
То глуво доба, тај црни час.
Ал' какав глас?...
По тамном крилу неме поноћи
Ко грдан талас један једини
Да се по морској ваља пучини,
Лагано хуји, ко да умире,
Ил' да из црне земље извире.
Можда то дуси земљи говоре?
Ил' земља куне своје покорје?
Ил' небо, можда, даље путује,
Да моју клетву више не чује?
Па ѕвезде плачу, небо тугује,
Последњи пут се с земљом рукује...
Па зар да неба свету нестане?
Па зар да земљи више не сване?
Зар да остане
Тама?...
И ход се чује...
Да л' поноћ тако мирно путује?
Ни ваздух тако тихо не гази.
Ко да са оног света долази?
Ил' крадом облак иде навише?
Ил' боник какав тешко уздише?
Ил' анђо мелем с неба доноси?
Ил' оштру косу, да га покоси?
Да љубав не иде?... Да злоба није?...
Можда се краде, да нам попије
И ову једну чашу радости?
Ил', можда, суза иде жалости,
Да нас ороси тужна капљица?
Или нам мртве враћа земљица?

Врата шкринуше...

О, душе! О, мила сени!

О, мајко моја! О, благо мени!

Много је дана, много година,

Много је горких било истина;

Много ми пута дрхташе груди,

Много ми срца цепаше људи,

Много сам кајо, много грешио

И хладном смрћу себе тешио;

Многу сам горку чашу попио,

Многи сам комад сузом топио...

О, мајко, мајко! О, мила сени!

Од кад те, мајко, нисам видео,

Никаква добра нисам видео...

Ил', можда, мислиш: „Та добро му је,

Кад оно тихо ткање не чује,

Што паук везе жицом тананом

Над оним нашим црним таваном!

Међу људма си, међу ближњима!“...

Ал' зло је, мајко, бити међ њима:

Под руку с злбом пакост путује,

С њима се завист братски рукује,

А лаж се увек онде находи,

Где их по свету подлост проводи;

Ласка их двори, издајство служи,

А невера се са њима дружи...

О, мајко, мајко, свет је пакостан,

Живот је, мајко, врло жалостан...

✓ ЈЕВРОПИ.

Теби да певам — теби, тиранко!

А дух ми мори отров и гнев;

Увреда твојих жаоци јетки

Потпаљују ми пламенит спев.

Милионима народи пиште,

Милион груди просипа крв, —

Милионима пале кућиште,

Милион људи гмиже ко црв

И милиони долазе смерно

Јевропи гордој на холи суд:

„Не може више, раја не може

Сносити јарам, мучити труд!

Тиран нас гази, срамоти жене,

Усева наших отима плод.

Пресуди, силна, да л' живет' може

У таквом игу несрећни род?...

Изгинућемо!“...

„Па изгините!“

Подсмеха твога горди је збор.

„И гинућемо, гинути славно, —

Ил' мачем пресећ' Гордијев чвор!

Изгинућемо — али слободни,

Јер Србин неће да буде роб!

Тамо далеко на светом гробљу

Потражићемо живот ил' гроб!“

БОЈНА ПЕСМА.

Шта ће нам овај мир,
Овај блатомир?
Зар није боље борба, и крв, и нож,
И крвав онај пир?
На оружје!
Србин је јунак, јунак је гром,
Смрскаће теме душману свом.
На оружје! На оружје!

Зар није боља смрт?
Није ли лепши гроб,
Но хладан ланац, мемла, тамница,
Срамотни роб?
На оружје!
Србин је јунак, јунак је гром,
Смрскаће теме душману свом.
На оружје! На оружје!

Тирану бити ђон,
На ђону прљав прах?
Династу самар, императору трон,
Слободи страх?...
На оружје!
Србин је јунак, јунак је гром,
Смрскаће теме душману свом.
На оружје! На оружје!

Подлацу бити мџм,
А самом себи срам?
Зар није боља пушка, сабља, топ,
Гаравог пакла плам?
На оружје!
Србин је јунак, јунак је гром,
Смрскаће теме душману свом.
На оружје! На оружје!

Све ј' драже, лепше ј' све :
И живот када мре,
И нож, и рана, и бол, и мџм, и бес,
Но да те тиран тре!
На оружје!
Србин је јунак, јунак је гром,
Смрскаће теме душману свом.
На оружје! На оружје!

Зар не чу рајин плач?
Тџ сузе свака кап
У руци српској, мушкој, слободној,
Постаће челик, мџч...
На оружје!
Србин је јунак, јунак је гром,
Смрвиће теме душману свом.
На оружје! На оружје!

Маџар те гази — скот!
Бџшчџсти брата твог,
У таму светлост баџа и у тамницу
Муџа ти љубљџног.
На оружје!
Србин је јунак, јунак је гром,
Смрскаће теме душману свом.
На оружје! На оружје!

Видиш ли барџак тај?
Сина под барџак дај!
Нека за браство, слободу, лије крв
За мили завичај.
На оружје!
Србин је јунак, јунак је гром,
Смрскаће теме душману свом.
На оружје! На оружје!

ЈЕВРОПСКИ МИР.

„Ха, ха, ха!...“
Абердар.

Са крвљу је умивена,
Лешевима покривена
Францеска је сва..
Попаљена, порушена,
У жалости погружена,
Само тугу зна...

После туге корак први
Пун је бола, пун је крви,
Препун освете...
А у Турској нож варвара
Уцвељене груди пара,
Срце раздире.

Тамо, опет, Маџар тлачи,
Маџар бесни и дивљачи
Као гладан вук,
Док у груди нож зарије,
Док окове не разбије
Увређени пук.

Кад уз јеку беса, гнева,
Кад уз звекет од мачева
Крвав јурне вир, —
Онда ћете, ваљда, знати,
Мудре главе, дипломати,
Шта ј' *јевројски мир*?

ДА Л' ТО...

Да л' то поноћ на снег пада,
Те му сенчи бели свет?
Ил' је поноћ мога јада,
Црне косе свилоплет?

Ил' је зора мога нада,
Витог тела лаки крет?
Ах, она је, она, млада, —
А то ми је цео свет!...

ОТАЦ И СИН.

Једанпут иде стари Амиџа
Кò неки седи мандарин;
А за њим тапка, трчи, скакуће
Јуначке крви најмлађи син.

Вашар је био; а на вашару
Сабље, пиштољи, арапски ат,
Туниске капе, сребро и злато,
Млетачка свила, женевски сат.

— Е шта ћеш, сине, да купи бабо? —
Детета склоност кушаше свог.
— Хоћеш ли сабљу ту, бритку, сјајну,
Ил' волиш ата мисирског?

Ил', можда, желиш од свиле рухо?
Нека ти буде свилено све!
Говори, сине, говори брже,
Да купим оне токе злаћене. —

Дете се чешка руком по глави,
Као да не зна, шта би од свег :
— Ах, бабо, бабо, купи ми, бабо,
Печења кужи јарећег...

Сад се и бабо чеше по глави,
Гледајућ' дуго синчића свог :
— *Е, ја сам волџ сабље и коџља,*
А син ми јарца печеног!

V ДВЕ ЗАСТАВЕ.

Чујете л' вихар како говори ?
Тресе се стена, крше борови,
А у облаку јече громови
Кџ бунтовника бесни зборови ;
Гомилају се, после наново,
Са буздованом груди цепајућ',
Из срца лију крв...
А из челика огањ-пламови
По мрким грудма црног страшила
Огњене бразде дрско парају,
Ал', застрашене челом грдила,
Испрекидане пламен-бичеве
Хитрином змије, тешко рањене,
У безданице роне страшљиво ;
Ил', распаљене бесом освете,
Станове мирне раје несрећне
У пламенове живе подижу
И густим димом сухе кровине
Плаветнилу се неба ругају ;
После се стиша пламен, громови,
У гару леже јадни кровови,
А по гаришту дома срушеног
Несрећне жртве гневне природе

Желуцу гладном траже насите,
Али природе чељуст дивија
И црног круха комад последњи
Са неситости гладном прогута.
.. Раја је гладна!...
А господари Турци, тирани?
Од елемента бешњи трипута,
У празним грудма раје скрушене
Напитка траже својој ситости.

Под седлом вриште силни атови,
А на њима су дивљи зверови,
Азије пуге пусти синови,
За њима језде верни скотови :
Целати, слуге, гавази хитри ;
Крваве стопе тирана наших
Брзином муње следују верно.
Час цилит, сабља, час огањ плане,
И куршум, јурећ' по плавом зраку,
Нишана тражи на бедним грудма ;
И онда кикот смеха и руге
На гладном лицу Турчина сине,
Када олово расхладе жељно
У врелим грудма невинне деце,
Ил' у кртини костију старца,
Отварајући грозне изворе,
У усиреној крви премине. —
Онда им лице радошћу сине.
Срећни су тад,
Па жељно траже и већи јад,
Још много крви, много несрећа :
Та када живот рајин умире,
Шта ће му крова, шта ће колиба?
Нека изгори!...
Слушају слуге...
И поред писке нејачи бедне,
У суву сламу огањ бацајућ',
Са црним димом помрачујући

Дивотног неба плаве сводове,
 У живи огањ земљу стварају...
 Видите л' то, чујете л' ви?
 Ви, Срби доба новијег?
 Знате л' за пакњ?...
 Хе, хе! То не чујете ви!
 Тврди су данас ваши дворови!
 Ал' онда, онда, у време давно
 Чуо је витез један једини.
 Чу рику тигра, чу писку деце,
 Па из сред дима, из сред грмљаве
 Крвава једна сину застава:
 — Хоће ли крви? — Крв нека лопи!
 У крви нек' се тиранин топи!
 Хоће ли мача? — Мач нека сева!
 Изгину нека среди мачева!
 — А народ јадан, књ одјек хучан,
 Под густом сенком грма светога
 У једном гласу кликну ужасно:
 ... „Слобода или смрт!“ ...

Нема Турака...

Небо је ведро, чисто се смеши,
 И оно, љубећ' слободу свету,
 Целива ране витешких груди,
 Што за светињу слободе српске
 Точише вољно живота свога
 Те драгоцене рубин-капљице,
 Китећи њима венац победе,
 Да дивну главу богињи светој
 Бисером срца красе брижљиво.
 Ал' шта ће она црна страшила?
 Шта ће градова мрке зидине?
 Шта с' онде крије у крилу мрака,
 У казамата влази вечитој?
 Змије су то,
 Што онде држе чудне зборове,
 Састављајући отров-изворе,

Да њима ову земљу слободну,
 Прскајућ' јетко, скорим отрују.
 Ал' у љугини змијској махнито
 Заборавише своју ништавост,
 Те пламом зверске своје мрзости
 Ведрину неба јетко мрачише.
 Ал' у тај пламен јунак угази,
 И, мушком руком тврдо укопав'
 У турски бедем српску заставу,
 Погано јато кужног отрова
 Са српске земље брзо очисти.

Ал' има Срба још, —
 Под јармом плачу тврдог туђина...
 Чујете л' њихов плач?...
 Хе, хе! То не чујете ви!
 Пуни су сјаја ваши столови,
 Тврди су данас ваши дворови.
 Ал' има неког, што будним оком
 Колуте броји на оковима,
 Што браћи нашој, браћи несрећној,
 Живота јадног цеде сокове. —
 Па знате л', ко је то?
 Бошњака бедног рођени брат,
 Што бојном пушком у мушкој руци
 Јуначким грлом кликује гласно:
 .... „Слобода или смрт!“ ...

Две заставе: једна таковека, 1815. год., а друга на
 добивеним градовима, 1867. год.

ОТАЏБИНА.

И овај камен земље Србије,
Што, претећ' сунцу, дере кроз облак,
Суморног чела мрачним борама
О вековечности прича далекој,
Показујући немом мимиком
Образа свога бразде дубоке.

Векова тамних то су трагови,
Те црне боре, мрачне пећине;
А камен овај, к'o пирамида
Што се из праха диже у небо,
Костију кршних то је гомила,
Што су у борби против душмана
Дедови твоји вољно слагали,
Лепећи крвљу срца рођеног
Мишица својих кости сломљене,
Оклен ће некад смело, презирућ',
Душмана чекат' чете грабљиве.

И само дотле, до тог камена,
До тог бедема
Ногом ћеш ступит', можда, поганом.
Дрзнеш ли даље?... Чућеш громове,
Како тишину земље слободне
Са грмљавином страшном кидају;
Разумећеш их срцем страшљивим,
Шта ти са смелим гласом говоре,
Па ћеш о стења тврдом камену
Бријане главе теме ћелаво
У заносноме страху лупати...
Ал' један израз, једну мисао
Чућеш у борбе страшној ломњави:
„Отаџбина је ово Србина!“...

ЈЕДНОЈ НЕСТАШНОЈ ДЕВОЈЦИ.

Зар пољубац мени, старцу,
Дајеш млада са усана?
Зар на моје старо раме
Пада рука усијана?

Је л' то љубав, је ли шала,
Те је твоја рука мала
На рамену седог старца
Задрхтала, затрептала?

Ил' си дошла, злуранице,
Да ме варкаш, да ме једиш?
Измучене старе груди
Да повредиш да позледиш?

„Ја те љубим!“... тврдиш, млада,
Пуна јада, пуна нада, —
Али љубав седом старцу
Веруј, душо, тешко пада...

Увеле су груди моје,
Твоја љубав ватра жива, —
Па се бојим, старац седи,
Од пламена и горива.

ХЕРЦЕГОВАЧКА БОЈНА ПЕСМА.

.....У бој! У бој!
 Слушб си рајин плач?
 Сад слушаш борбе грмљаву,
 А гледаш крвав мач
 И бритке сабље звек,
 Ланаца тупи јек.

У бој! У бој!
 Векова тужних робље, гажено
 Атова турских тврдим копитом,
 На рођеном је прагу падало,
 Призивајући криком жалосним
 Јевропе тврде помоћ варљиву.
 Ал' залуд, залуд... Стара тврдица
 Лажљиве им је маште давала,
 Поклањајућ' их смехом пакосним
 Угњетатељу преугњетене!...

У бој! У бој!
 У свети хајде рат!
 Ил' Србин јоште не види
 Тирана свога бес
 И љуте борбе трес,
 Костију братских лом
 И крв и плам и гром?
 Не види?... Не зна?... Не слуша,
 Где помоћ иште брат?

У бој! У бој!
 У свети хајде рат!
 Јер кад нам они листом изгину,
 Што данас, мачем ваздух парајућ',
 Турака граже чете дивије,
 Да им челика масном оштрицом
 У злобне груди смело зарију,
 Праведних жеља скору испуну:
 Слобода целом српском народу!
 Па кад у томе светом заносу,

У својој крви дивље пливајућ',
 По гудурама гора камених
 Витешком телу нађу гробницу,
 Онда ће запад — санта ледена —
 Глаткога смеха страшног поругом,
 Отровне змије гласом сиктавим
 На болно уво тужног Србина
 Надгробну песму бесно пиштати:
 „У тој је гори Србин живео,
 У тој је гори његов гроб;
 А ти си роб...“

У бој! У бој!
 У свети хајде рат!
 Ил' зар нам није приспео
 Жељно чекани час?
 Ил' не дође глас
 Са поља тог
 Крвавог?
 Или су мртви сви?
 О, Боже мој!
 Зар мртав рођени брат?...

У бој! У бој!
 У свети хајде рат!...
 Живи су јоште они лавови,
 Што су Душана царство големо
 Мишице своје снагом гвозденом
 Противу чета дивљег Угрини,
 Против Турака страшне навале
 Својега срца смелим оклопом
 И крви своје капи последњом,
 Чувајућ' земље српску светињу,
 У годинама рата пустошног
 Њихове чете у бег гонили...
 Живи су они...

А застава се,
 На челу своје вољно износећ'
 Две свете речи српском народу:
 Милана кнеза име поносно,

Слободе давно чекани дан,
 Којим се Србин Богу заклиње :
 Последњи колут ланца раскинут',
 Што брата трује живот несрећан, —
 Та застава се данас подиже
 И, силе своје махом надземним
 Камених гора маглу цепајућ',
 Одважно ближи нашој крајини,
 Призивајући брата рођеног,
 Да му у дану тешке ломљаве
 Рођени буде брат,
 По крви свој.
 У бој! У бој!
 У свети хајде рат!...

✓ НА ВРАЧАРУ.

Голо је теме старог Врачара ;
 Озбиљног лица дубока бора
 Храпаво чело браздама шара.
 Баш као старац, коме сто лета,
 С теретом тешким големих брига
 Товарећ' јаде, рушише наде,
 Пакости своје отров сипајућ'
 У слабе жиле трошнога тела
 Цепалу живот човека стара, —
 Тако је лице седог Врачара...

Сећа се старац минулих дана,
 Ланаца турских и јагагана,
 И Синан-паше и светог Саве, —
 Па, као пламен још да га прљи,
 На ком су свеца паљене мошти,
 Као да гледа пепео свети,
 Где с густим димом далеко лети

Кућа у Црњи (у Банату), у којој се родио Бура Јакшић.

У вечан спомен народа свога,
Погледом мирним старости трошне
Пепео свечев далеко прати,
Молећи Бога милостивога,
Времена боља да му поврати.

Чуо је затим ломљаву страшну,
Јуначку борбу са урнебесом,
Коју је народ, стресајућ' ланце,
Дизао, жељан слободе људске,
Љутога ножа оштрицом бритком
Тиранству турском опирајући се,
Жељан и капи светог напитка,
Што робу тужном слобода пружа.
За једну кап је потоке лио
Из снажних груди живота свога,
Да крвљу својом слободу купи
И светлим челом у живот ступи...

Гледб је старац дубоке раке,
Крваве ране, кршне јунаке,
Где, згрнув' рукав с рамена десна,
Одбијајући мишцама голим
Челичан удар Турчина бесна,
Паљени срца жестином бојном,
Газише чете дивљих Турака
И крдалија и јаничара,
Тражећи паше са туговима,
Да главам' њиним мушки замене
Сечене главе српских главара...

Зато је лице тако озбиљно
Седога старца, нашег Врачара.

Па је ли чудо што се не диви
Скупљеној војсци својих синова?
Или од давних не мож' санова?
Ил' су му ране неизвидане?
Зар српска земља мелема нема,
Ране да лечи, бољу да спречи?

И народ пита:

„...Старино стара!
Што боли данас нашег Врачара?
Ил' Врачар не зна, ил' срца нема,
Да види војску, како се спрема?“
— Потресеше се рањене груди.
Гора се љуља, Врачар се буди...

Шест застава се по зраку вије,
Вијугајућ' се, умилно љубе
Знамење свето часнога крста,
Пред којим војске десет хиљада,
Десницу храбру у вис дижући,
Куне се небу, Богу и кнезу
Заклетвом светом својих дедова:
Последњу грудву земље Србије
Мишице своје снагом гвозденом
Противу хорда дивље навале, —
Што тупи мозак вреле Азије,
Кипећ' у жлебу суда слабога
У наше сродне диже крајеве, —
Бранити верно... Па треба л' крви?
Дубок је извор живот народа:
Сваку ће стопу земље дедове
Та срца свога капи последњом
У кобном часу вољно залити,
Знајући вредност крви сопствене:
Да ће оданде живот понићи
И слободе се олтар подићи...

Све је сад мирно. И Врачар ћути,
Пратећи немо свете тренути...
Са босоком и распетијем
Диже се мирно слуга божији
И, прекрстивши десет тисућа,
Дршћућим гласом узбуђености
И, смирености и побожности
Изриче веру народа свог:
„Тако нам свима помог' Бог!...“
Десет хиљада истијем гласом,

Заклињући се Богом и Спасом,
Заклетву враћа, срца крепосног:
„Тако нам живи помог' Бог!...“

И опет Врачар немо заћута,
Стежући срце, да не залута,
Да не пресвисне, а од милине
И од силине,
Та земља тврда, та земља стара
Рањеног старца, седог Врачара.¹

УСПОМЕНЕ.

По грудима хладне реке
Вали блуде, лутајући;
Рекао би, сјајне сенке
Миле неке успоменке
Из низова лепших дана
Враћа жеља усијана,
Уздишући, тугујући,

Па се онде према сјају
Сетно бледе месечине
Из сановне своје тмине
У заносу заблистају;
Загрле се и пољубе,
Растопе се... и изгубе.
Па ко њина бела пена
Остаје ти успомена...

Па те сећа по сто пута:
Зеница јој првог сјаја,
Првог љуба и гугута
И првога уздисаја;

¹ Песма се тиче заклетве народне војске на Врачару,
пред полазак на границу (1875.).

И белине чистог снега,
И румени њена лица,
И сутона вечерњега,
И звездица, и зеница;

Па те сећа састанака
У потаји и самоћи,
Па те сећа бледог зрака
Посвећене прве ноћи...
Па те сећа њена гласа,
Па те сећа оног чела,
Кад су твоја млада чула
На грудма јој утонула,
Обамрла...

..... Па те сећа...
Ал' кб она бела пена
Остаје ти успомена,
Пуна бола и позледа, —
А коса је давно седа...

ЗЕМЉА.

Ноћ је пала...
Ал' те ноћи
Није звезда заблистала,
Нит' је земља у самоћи
Пратиоца, светлиоца
У селене заискала...
Тужна срца, сетна лица,
Злостављена невестица
У црно се замотала;
Нити би јој ико смео
Покренути мрачан вео
С трепавица и зеница.

Сад месецу дође жао,
Па је онде у облаку,
Вечној влази, вечног мраку,
Од болова затрептао...
Та он живи само њојзи,
Њој се клања јединојзи,
О њој мисли, о њој сања,
Пун слаткога осећања;
Њој отвара сјајне груди,
Њу верношћу мушком нуди,
Њу целива, њу одева
Чаролијом бледог сјаја
И мирисом уздисаја;
А та лепа, сетна дева
Невеста је месечева...

Он је прати, осенчену
Хладовином мрачних гора;
Он је гледа, осветлену
Са бисером од извора;
Он је види у кадиве
Загаситом зеленилу
И у ружа боје живе
Зажареном руменилу...
Он је следи, он је мази,
Он је вечно обилази,
Пун љубавног оног нада, —
Од истока до запада.
„Љубо моја!... Земљо стара!
Али свакад свежа, нова
Од векова до векова!...
Са чега си пуна кара
И мекхара и немара?...
Где је твоје сјајно чело,
Ведар осмех на уснама?
Где ли коса — класје зрело,
Да затресеш витицама?
Где је она мека свила

Од долине и ливада,
 Пуна мира, пуна хлада,
 Пуна бајног шаренила,
 Којим си се као дева
 И невеста месечева
 У младости поносила? "...
 Месец пита... Земља ћути...
 Горки су јој дани пусти,
 Дуги часи и тренути,
 Те од бола преголема
 Стоји земља хладна, нема,
 Не мож' речце да изусти;
 У грудма јој срце пуче,
 Заплака се, зајаука,
 Скоро душу да испусти...

„Ој месече, дико верна,
 Туга ми је неизмерна!“
 — Црна земља проговара. —
 „Та мени се срце пара:
 Дође тежак, чедо радно,
 На њему је голотиња,
 Ал' у њему крепост тиња,
 Те на моје теме хладно
 Радну руку кротко меће,
 Засађује биље, цвеће
 Најсјајније, убавије;
 Па ме љуби, чешља, брише
 И знојем ми косу мије,
 Да му слађе замирише...
 Плужи њиве и угаре,
 Па их браном брижно брани,
 Да у моје груди старе
 Оштру боцу не сахрани!
 И меко ми треби лице,
 Од кукоља и травице...

А кад дођу омарине,
 Од умора малаксава, —

Он од себе терет рине,
 Те на грудма мојим спава...
 После виту лозу сади
 По брдашцу мојих груди,
 Родну мајку светог пића,
 Кап црвену рубинчића, —
 Да, кад узри и заруди,
 И тежака стегну јади,
 Мучан живот да заслади.
 Па је двори, праши, реже,
 У чокоће китно веже,
 Загрће је и покрива, —
 Кад у роду ил' у кући
 Умре неко, копајући,
 Њоме гроба да прелива.
 Ал' сад, ево, војска гази!
 Па ко гледа, ко ти пази
 Тежакове тешке јаде,
 Винограде рукосаде?
 А тежаку, сиромасу
 Харно ли је?... Худо ли је?..
 То државу брига није!...
 Она за се порез иште,
 А сина му за бојиште;
 Кад прохарчи то обоје,
 Попа дође, да опоје.
 Скроман тежак немо ћути
 И тешко ће уздахнути...

Ој, месече, мили санче,
 Моје бледо милованче,
 То је терет, туга то је
 Уцвелење душе моје.
 Место ока, ено кала, —
 Зенице сам исплакала! "...

Месец приђе земљи ближе,
 Са лица јој вео диже,
 Па пребледе и претрну

Гледајући земљу црну :
 Нема њојзи оног чара,
 Нема оног ведрог лица,
 Оног дивног адиђара:
 Засејаних долиница !...
 Нит' на њену челу пени
 Хитар талас од разума ;
 А на брду груди њени,
 Нема јела, нема шума,
 Нема песме, нема сјаја, —
 Све је пуно уздисаја,
 Пуно блата, пуно кала...
 Па зато је земља црна
 Сјајне очи исплакала ;
 У сузама јада свога
 По је света големога
 Утопила...
 А у шупљи ока оба
 Спремила је до два гроба,
 Сузама их заронила,
 Пуна блага, сребра, злата, —
 Пола Срема и Баната...

СИРОЧЕ.

Зелен-лисје гору кити,
 Мирис-цвеће поље шара,
 А у лугу сироташце
 Тиху гору разговара :

„И ти имаш мајке своје,
 Горо чарна, горо мила !
 Па те твоја добра мајка
 Данас лепо опремила.

Кадивели-доламицу
 Обукла ти од милине,
 Ишарала меке груди,
 Равна поља и долине.

Па када је у самоћи
 Твога срца жељу чула,
 Мирисом те душе своје
 У милости задахнула“...

И још дете меким гласом
 Тужној гори зборит' поче;
 Ал' уздахну гора чарна :
 „...О, сироче !... О, сироче !...“

Само човек, тврда срца,
 Мирно слуша, хладно ћути ;
 Тек од глади кад премине,
 На гробу ће уздахнути...

ЉУБИЧИЦА.

I.

Под снегом је уздисала :
 „Кад ће доћи мај ?“
 Ал' је зима исисала
 И тај уздисај.

Слушала је, севајући,
 Њених жеља ред,
 Сипала је, севајући,
 Са вихаром лед ;

Са мржњом је продирала
 До у корен чист,
 Пакосно је раздирала
 И најмањи лист.

А сирота љубичица
И њен мирис мек
Трајала је ка убица
На робији век...

II.

Али дође њена душа,
Дође мили мај,
Па и мајска зора слуша
Исти уздисај:
„Ох, девојко, дођи, руби!
Узбери ме сад!
Задахни ме и пољуби,
Док је живот млад!...“

Па сад ветар залуд пева
Уз њен тугопој,
О љубави залуд снева
Неописаној.

Глава јој је малаксала,
Чека само час;
На грудма се таласала
Кб пребијен клас.

III.

Мрка гора грми, јечи, —
Крвав иде гост;
Страшне су му громке речи
Као немилост.

Токе му је испарао
Од куршума трес,
Груди му је ишарао
Крвавији бес:

„За пољубац са усана
Њу сам молио ..
Жеђ ми беше усијана,
Крв сам пролио...“

Ено, гледај, по планини
Читав лежи стрв,
Тамо, опет, у долини
Усирена крв...“

IV.

Рањен соко разговара,
А слуша га цвет,
Мирисом би из недара
Да окади свет:

„Слобода је лепа дева
Кб најлепши сан,
Пуна миља и осмева
Као добар дан.

Слободи те српској дајем,
Њен је данас пир,
Да са њеним уздисајем
Сипаш миомир“...

Љубичица главу диже
Из дубока сна,
Па сад више не уздише,
Заборава зла.

ПОЗДРАВ.

Ој, Козаче, ратни сине!...
Сред грмљаве и звекета,
Усред наше бојне муке,
Слушао сам танке звуке,
Пуне бола, пуне сете,
Кб да слушам старе бајке
Твоје гласне балалајке.

Гледо сам те, пун милине,
 Како јездиш, како летиш
 И крвавом шашком претиш;
 Па још кад се, Козак, сетиш
 Твоје лепе Украјине,
 У оку ти пламен сине,
 Полего би танку змију,
 Мегданџију — бедевију,
 Преко поља да се вине...
 Али где је земља лепа?
 Где је степа?...

Ој, Козаче, бојни брате,
 Познајем ти тешку муку,
 И по песми и по звуку,
 По узвику и јауку,
 Што задршће са усана
 Као жеља усијана...
 Певаш песме тужне, миле,
 Од љубави и мегдана,
 Па се сећаш страшне силе
 И страшнијих јоште дана;
 Та бојева давних, стари',
 Са Татари и Маџари
 И козачкој новој слави,
 На Тимоку и Морави. —
 Како сте се онде били,
 Како сте се кржавили:
 Против сто си сам ишао,
 На хиљаду јуришао;
 Зуји куршум и кумбара,
 Грме горе и долине,
 А Козаку душа стара
 Од силине и милине —
 Дирнут ханџар из корице,
 Или листак из горице,
 Кад се вихар игра њима, —
 Затренери у пресма.

Па, Козаче, брате мили,
 Кад отидеш твоме крају,
 Козачкоме завичају,
 И затресеш балалајку,
 Поздрави нам стару мајку,
 Украјину...

✓ ЈОШ ЈЕДНА УБОЈНА.

Није да нисам певао, —
 Пево сам песме дост',
 И казао сам: „Србине,
 Крвав ти иде гост!“

Пушто сам муње, громове,
 Пуштао песме јед,
 Не би' л' у ваше домове
 Увео бојни рец,
 Не бих ли песме пламеном
 Разгрејо вечни лед.
 Ал' кам је осто каменом,
 И Србин оста лед!

Као што вихар хуји планином,
 Потресајући старе грмове,
 Узалуд дере јеле, борове,
 Узалуд троши своје громове, —
 Швигар се његов онде раздроби,
 Где се са мртвом стеном сукоби!
 Где крви нема, може л' планути?
 Где душе нема, може л' да'нути?
 Је л' могло икад неки Цицero
 Са ума свога речи меденом
 Потрести душу мрцу леденом?
 Да л' би Канова стари умео

Са длета свога бритком оштрицом
 У кам ужљебит' кипа дивотног
 И жеље људске, страсти, болове?
 Удри га бичем, — неће скакати!
 А од топуза — неће плакати!
 Гладак ће мермер — мермер и бити:
 Неће мрзети, неће љубити!

„Браћа ти гину!“
 Песника твојих реч је летела,
 Са крви својом реч се лепила
 На бледо лице танке хартије;
 Али у твоје груди студене
 Ниједног словца оштра цртица
 Никад заронит' није умела,
 Нити би икад онде успела
 Слободи српској олтар створити.
 Па ту су залуд сѣла, зборови,
 Залуд младића жарке беседе,
 Којима браћу зову у помоћ,
 Показујући руком слабачком
 На часовника црне бројеве:
 „Дванаест' је сат!
 У крви пада брат:
 У рат, у рат!
 У крвав хајде бој!“
 Кад Србин ћути — о, Боже мој!

СТРАЖАР.

Са високе карауле
 Стражар гледа у долину,
 Мисли су му утонуле
 У кржаву развалину:
 Гледа Босну поражену,
 Па у срцу отров ствара;
 Види рају погажену,
 Па се мрко разговара:
 „Зар и сунце, усијано
 У разврата блудној жези,
 Кроз сенку се густог лисја
 Као змија заблискује
 И по влази росне сенке
 Уцвељену нејач тражи,
 Па кроз сутон горски блуди,
 Да пољуби вечне дражи
 Жене наге... беле груди
 Погаженог турског роба,
 Што од своје постојбине,
 Мрачном гором бегајући,
 Крова тражи у јазбине,
 У пећине... Тражи гроба!

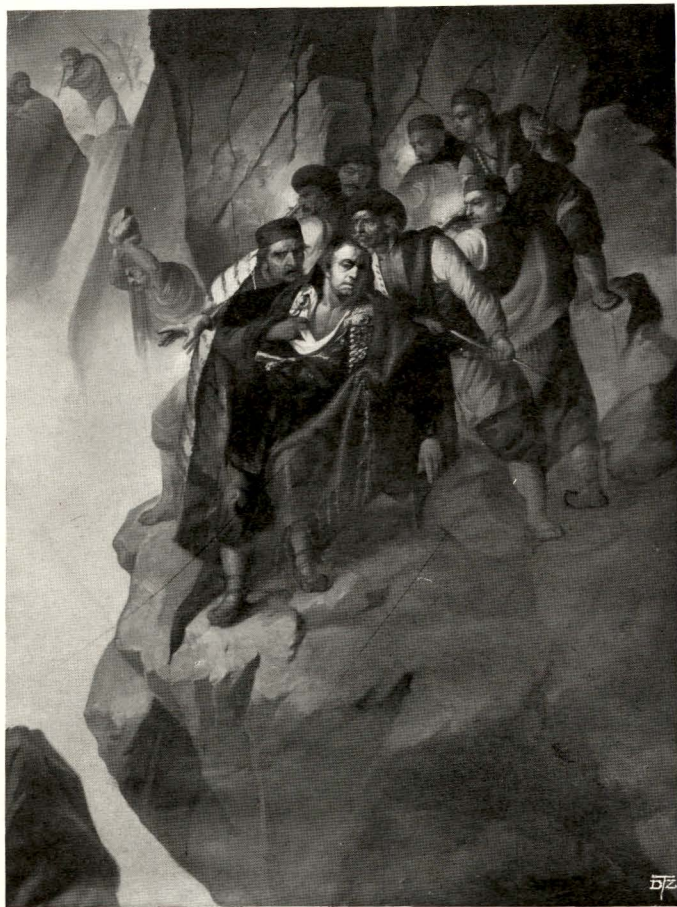
И сјајног се стидећ' зрчка,
 Са прамењем угаситим
 Расплетене своје косе
 Пркосећи поветарцу,
 Што са студом провејава
 Паучину од ритица
 Свога тела нагост скрива;
 А са росом трепавица
 Истрошену румен лица
 Тужно роси и умива...
 После лута...
 Ал' у гори нема пута,

А робље је... Не зна, куда!
 Бескућни су... Бескућници!
 Њине земље свака стопа
 Није била никад њива!
 Босна му је домовина,
 Ал' у Босни дома нема! —
 Ништа нема, ништ' за њега,
 Баш ни штита божијега,
 Кад протужи, кад процвили,
 Да га божиј' закон штити...
 А човечиј?... Иронија!
 Кад човечност саму гази:
 Под теретом хладног гвожђа
 На вешала ил' на колац
 Кад пропиње столетника,
 Има л' онде спаса, Бога?
 Има л' суда стравичнога?
 Има л' пакла, има л' раја?
 Превечнога има л' оца?
 Има л' земљи спасиоца?
 Ил' је лажа подла, гола,
 Књига дванаест' апостола?...

„„Доћ' ће доба!““...
 Ја не видим ништ' од тога,
 Од тог суда, од тог доба.
 Видим само једног роба,
 Скрушенога ха до блата,
 А сврх њега Азијата,
 Проклетога свирепога!...
 То кад видим,
 И самог се неба стидим,
 Заклињем се у крв братску:
 Нема Бога!...

А Јевропа?...

Трулеж стара!... Створ наказан
 Бојажљивога невештака,
 Што је длетом, дрхтајући,
 На самоме пупку запоб,

ВОЈВОДИНА СМРТ,
 по слици, коју је радио Ђура Јакшић.

Те, преломив од оруђа
Зарђалу половину,
У телу је недочетом
Кукавичком пргавошћу
Живу рану оставио...
Та збркана стара лутка,
Проглашена проститутка,
Што разроким својим оком
На тирана намигује,
Што на грудма тираније,
Пливајући у разблуди,
Богаљеве гадне пили :
Подлу лажу са преваром !
Што крезубим ножицама
Од табака исписаних,
Параграфа гадном шаром
Мустре кроји народима...
Њу зар, тако бешчашћену
Поругама јавног мњења ;
Њу, товаром терећену
Најстрашнијег непоштења ;
Њу да моли, њој да клања
Један народ, народ зрео,
Што је све већ жртвовао
И жртвеник изгорео ?...
Не, док капи траје једне,
Док живота врелог има,
А челика и железа
По рудама и брдима !...“

Таке мисли стража следи,
Дугостражна, дугопатна,
Па кроз сутон таман гледи,
Где се зора јавља златна :
Сад им иде храбра смена,
Што пламеном зору купа,
А на стражу из пламена
Читав српски народ ступа.

КАО КРОЗ МАГЛУ...

Као кроз сиву маглу
Што само сине зрак,
А гушњи облак дође,
Да већи буде мрак,

И она само сину,
Да опет дође хлад,
Да већа тама буде,
Да већи буде јад...

КАЛУЂЕРИ.

Гледо сам вам метаније,
Кад варате Бога жива;
Глед'о сам вас, где се пије,
Где се једе и ужива.

Слушо сам вас, кад кунете
Своје стадо, своје верне,
И кад тајни призовете,
Лицемерни, лицемерне!

Гледо сам вас — не да нисам,
Кад разблудом успламите;
Гледо сам вас, не да нисам,
Лицемери, упамтите!

ХИМНА.

Над стенама стено ти!
У пукоту ребра свог
Можеш ли ме склонити,
Мене, сина немоћног?
Крви твоје свети тек
Разблажује греха век.

Мог делања слаба ј' моћ,
Само један твој је сјај,
Што ми жизни ведри ноћ,
Што ми тиша уздисај!
Твоја крв је, оче, та,
Што нас чисти грехова.

Ништ' не носим, оче благ,
Клањајући крсту твој,
Долазим ти го и наг
Теби, оцу превечном.
Очисти ми греха смет,
Опери ме, — јер ћу мрет'!

А кад умрем, Боже мој!
Пред судију стане црв, —
Храбриће ме поглед твој,
Чистиће ме твоја крв,
Ти ћеш грешног штитити,
Над стенама стено ти!

О КРОЗ МАЛУ

АНМНХ

Над станама стено ти!
 У лукоу бедра свог
 Можеш ли де склоунти
 Мене, сина неморног
 Крва твоје светл тек
 Радавакује греха век
 Мој велика кара
 Само један твој је
 Што ми живи ведра нон
 Што ми тила удисај!
 Твоја крв је, ора, та,
 Што нас висти грехова.

Нашт не носим, ове блат,
 Клавирни крсту твою,
 Дозван ти го и кат
 Тебн, оду превидном,
 Овистн ми греха смет
 Оперн ме, те јр ру мрет
 А кад урбен, Боже ној!
 Пред судниј стана црв
 Ураднеме ме, волел, твој
 Ристине ме, твоја кара,
 Та неш грешног, дитинтн
 Над станама стено ти!
 Как разбувом, уштане
 Гласи сам, на ма блат,
 Децемери, уштане!

ГОСТИНИЦА КАРИТОНА
 То се брже ле кружи
 У прах беш сина,
 Да ли нас твоје чело
 На постојало драви

ПРИГОДНЕ ПЕСМЕ.

Види малик, мило кама,
 Мило је те ју ола
 Добрико, мило да мн
 — Как су Обамн,
 Ту се дражи, те у
 С повоном ка драви

НЕГОВОЈ СВЕДЛОСТИ
 Књази Александру Караџићу

У праму мотр, да се мн
 На свела грехе, грехе мн,
 Таро се грехи, в Србији грехи,
 О, мило, мило, о, мило грехи,
 Невога, грехи, грехи се мн,
 На парок, да мн мн свт!

ГОСПОДИНУ КАРИТОНУ J.....

Ти си човек од прашине,
У прах ћеш отићи,
Ал' ће име твоје часно
На потомство прићи.

Од унука до унука
Страшан суд ће стићи, —
Бог је велик, злоћу казни, —
Мног' ће Вуку ићи...

Добро име, знаш, куд иде?
— Где су *Обилићи*...
Ту ће дружбу име твоје
С поносом да дичи.....

ЊЕГОВОЈ СВЕТЛОСТИ

Књазу Александру Карађорђевићу.

У праху олтар разорен лежи,
Из пакла грозан продире смех,
Ђаво се смеши, а Србин греши, —
О, вечан, тежак, о, паклен грех!...
Невера пуста — диже се змија, —
Да паром једа задахне свет;

Сведок да буде крвних збитија,
 Да греху крвав оплете сплет!...
 Жедница клета, крвница љута,
 Грамзећ' за крвљу народа мог,
 Гасила ј' жеђу хиљаду пута,
 Ал' сад јој силан не даде Бог.
 — *Књаз* верно чува, љуби и гледи
 Србију своју, вас српски род;
 Ноћи не штеди, дане не штеди.
 Па је ли ово верности плод?..
 Кад вихор тешки са буром прети,
 Кроз округ света продире плач;
 Сваки се мисли, шта ће донети
 Беснећег рата крвави мач!
 Народи чуше звуку мачева,
 Србија сама песама глас!
 Србија мирно весело пева!
 Зар зато *свешти* да гине *књаз*?
 Тешке грехоте!... Вечнога срама!...
 — Кол'ко је свету трајања рок,
 Тај срам да пере Србин сузама,
 Не би га суза опрао ток.
 Али Бог суза не хте да лије, —
 — Плакњ је Србин векова ред, —
 Над *свештим* *књазом* анђњ се вије,
 Згажена змија прогута јед.
 „Бог да сачува, Бог да поживи
 Нашега *књаза*, Србаља над!
Његовој слави свет нек' се диви!“
 Чује се Српство радосно сад.

ПРВОЗВАНИ АНДРЕЈА 1858.

(СКУПШТИНАРИМА СВЕТО-АНДРЕЈСКЕ СКУПШТИНЕ.)

Топ за топом грми, јечи, сева,
 Звоно звони... бежи, бежи сан!
 Да нас згрева, сунце се осмева,
 Бог нам вели: „Срећан, срећан дан!“

А Србин се о прошлости стара,
 Ту спомена гори свети жар;
 Српско срце свагда проговара:
 „Хвала, Боже, за велики дар!“

После дружба ваљаних, избрани'...
 Сваки за се једног царства свод,
 Сваки вољан животом да храни
 Што задоби вас србињски род;

Сваки понос, сваки дика, нада,
 У свакоме Обилића плам,
 У њих гледа стотину хиљада,
 Света недра отвара им храм...

Топ за топом грми, јечи, сева,
 Звоно звони... бежи, бежи сан!
 Дан нас згрева, сунце се осмева,
 Бог нам вели: „Срећан, срећан дан!“

Та у вас се народ нада цели,
 Наша судба — ваш ће бити глас!
 Србин жели!... А ви, хоћете ли?
 Срећа, нада, будућност у вас!

А прошлост вам немилу открива
 Повеснице један крвав ред;
 Ту још суза *Лазарева* плива,
 Расут по њој још чемер и јед.

Ту царева — силног царства — дела,
 Ту је *Милош*, а ту је и *Вук*!
 Бирај стазу, која би донела
Унучету убавију стругу.

Топ за топом грми, јечи, сева,
 Звонно звони... бежи, бежи сан!
 Дан нас згрева, а Бог се осмева,
 Браћо, роде, срећан, срећан дан!

12. ДЕКЕМБАР 1858. У БЕОГРАДУ.

Пред белим двором коњици сташе.
 То, роде српски, давно бејаше,
 Многа је суза од тада пала,
 Вај, многа мајка је закукала!

По двору тврди мермер расуше, —
 Познаје Марко бабов' чауше:
 Под њима коњи, змајеви љути,
 Кадивом, свилом, златом засути;
 А на јунаци?... Лепше, сјајније:
 С калпака бисер-перо се вије,
 Панцири сјајни, злаћане жице,
 Буздован перни, јуначко лице,
 По аздијама ђеманске пруге. —
 То гада само бејашу слуге!...

С Косова иду и Марка зову
 Несрећном пољу, тужном Косову,
 Тамо се браћа о царство боре.
 — И Марко своје остави дворе!...

Букашин чека на милог сина, —
 На правду Урош и домовина!
 Вукашин шћаше за се да чује,
 Ал' Марко рече: „*На Урошу је!*“...

Сад Марка нема, ал' народ стоји,
 Ничије силе он се не боји,
 Он само своје савести чује, —
 Глас правде грми: „*На Милошу је!*“

Мали је Врачар, уски сокаци,
 Врве сељаци, из школе ђаци,
 Старо и младо, велико, мало
 Смртном се цевљу наоружало:
 „*Живео Милош! На Милошу је!*“

„*Живео Милош! Милош да живи!*“...
 Сунце их гледа, па им се диви.
 „*Живео Милош!*“ — кроз све сокаке
 Та једна жеља прати јунаке;
 Пак и до Саве, да браћи јаве,
 Нека га они у срцу славе
 И нека кажу цару *Лазару*
Будућности нову, а славу стару!
 „*Живео Милош!*“ — громко се чује:
 И војска грми: „*На Милошу је!*“

Надај се, Србе, близу, далеко!
 Туна је време, које си чекó!
 Надај се данас витешки роде,
 Часак је куциò твоје слободе!
 Ти хладна водо, даље се жури,
 Кроз хладне стене поносно жури,
 Великом Славству однеси глас:
 „*Живо је Српство! Милош је књаз!*“...

ЗБОГОМ 1858-ој ГОД.

Збогом, збогом, мајко свих беда и зала,
 Са овим си часом љуто малаксала;
 Рођена ти ћерка, лепо, мило лане,
 Улазак отвара немиле дворане.
 Наћ' ћеш тамо сеја још од памтивека,
 Пак те многа стара од старине чека;
 Питаће те која за колена Ноја,
 За унуке своје: што је и како је?

Па, ко што се ласка и кривда голема,
 Уздишући тешко, на одговор спрема,
 Уздахнућеш и ти... о, ти, Боже свети! —
 Засузићеш после, па ћеш започети:
 „Лепо ли је тамо, нагледат' се не да!
 Благо оном, благо, ко га вечно гледа!...
 Свугде радост, светлост, нигде једна рана,
 Нема једног лица сузом покапана.
 Братац брата љуби, отац сина свога,
 Верна љуба, опет, друга миленога;
 Божији се закон светкује и штује,
 Седа глава јоште у руку целује;
 Народи се слажу, један другог брани,
 Не деле се више крвави мегдани...“
 ...Стој, занеми, траго!... Мртва, клета жено!
 После смрти треба зборит' откривено.
 Реци сестрицама, реци у сузама:
 „Несрећан је пород прадеде Адама!
 Страшна клетва и сад на њему почива,
 У прадедском греху грешан унук плива...
 Ал' што Адам има најбољег сина,
 Подунавље му је мила постојбина;
 У мукама тешким векове је трајо
 И Бог му је досле своју милост тајо,
 Нада му је пала, душа малаксала,
 Ал' са мојом смрћу опет процветала,

Чама њега ману, срећа му се смеши,
 Бог га са висине милостиво теши:
 „Ој, премило чедо мога миловања,
 Видео сам знаке твога покајања!
 Будућност те чека сјајна и голема
 И у народима прво место спрема...
 Завидео ком си... тај ће пући злбом!
 Свидео ћеш први бити... и у срцу моме...“
 Тако рече Господ сину љубљеноме.
 То народи чују, томе се радују;
 Добри, да се с собом и с Богом помире,
 Срце му отворе и руке рашире...“

Тако реци, жено, једом отрована!
 Нова срећа чека Србина, Славјана,
 Јер са твојом смрћу још ће гдешто мрети,
 Нов ће живот Србин славом започети,
 У рај ће се створити Србија малена,
 А у њој ће цветат' лавор, рузмарин, —
 Свака гора, дола цвећем искићена,
 А у цвећу соко — пева српски син!...

Добро дошло, дакле, чедо новог лета,
 Лепој Српки донес' шарен бокоор цвета,
 Нек с' у цвећу губи, а Србина љуби!
 А Србину подај токе од пет ока,
 Прекоморку дугу на плећа широка,
 Нека лавор бере, да време не губи;
 Копачу, косачу — ливада и њива
 И у бачви пива све да се прелива.
 А мени певачу?... Шта себи да желим?
 Чашу добра вина, па да се веселим...

ПОВРАТАК КНЕЗА СРПСКОГ
МИЛОША ОБРЕНОВИЋА I.

НА ВЛАДУ У СРБИЈИ.

Веселе се ори, радост се разлива,
Ни у здравље краљу, цару ни ћесару, —
Здраво да си, здраво, мили *господару!*
За *тебе* се ори, весели и пева.

Народу се срце осмехну милином,
Као сунце када у зору изађе,
Ил' кад бритка пала бољег војна нађе, —
Прах и рђу мења с алемом, с рубином.

Или грешник тежак — о, да греха љута! —
Кад оправда себе у кајању многим,
Помири се с светом, с олтаром и с Богом,
И душа му мирна „Покој!“ прошапутала...

Веселе је, срце врела недра љуби,
Бије се, таласа, радује и преда,
Соколово око некога изгледа,
Душа му се опет у прошлости губи.

О, колико у њој звездица трепери,
Кол'ко сјајних, светих, врлих успомена!
Ал' спрам једне све је мртва, тамна сена, —
С *Милошем* се само силан Душан мери!

Душан царство своје шири и велича,
Косово га руши... *Милош* опет диже.
О срушеном књига са уздахом пише,
А о подигнутом благодарно прича.

Пет крвавих најуре ређа сто година:
Спушта се и виси и наде улива,

Затим опет, чудна, у сузама плива,
Образину меће увенутог крина...

Војевode беже... да изнесу главе,
Остављају народ Богу и себека,
Онамо га глад и, горе... туђин чека!
Овде ропство тешко и муке кржаве.

Само *Милош* стоји у злосрећном роду,
Сјајан сведок беда, мучења и зала;
Чиста га је љубав овде задржала,
Да сачува народ, избави слободу.

„Не, ја нећу мећати' грех и срам на име,
Да ми јаничари мајке прејродају;
С њиме сам у добру, с њим ћу бити' у вају,
Са мноме је народ, ја ћу гинути' с њиме!“

Ах, из свете крви није цветак нико,
Јед и отров само, туга се разлила,
Нови синцир дође на сломљена крила,
Вера, закон, црква... пада свеколико.

Бешчасти се Српка, Србин се злостави,
Кроз Србију милу бесан јури ага;
Шта си дочекала, домовино драга!
Место лавор венца — зар колац крвави?

Ах, још црњи ниче на бедему томе;
Сто четрест друга, све бољи од бољи,
Идишу на муци, вешали и кољи,
А срце се чула роду рањеноме.

И Главаш је тамо... Један само вара,
Ал' му целат рече: „На тебе се чека!“
„У торби је давно глава у менека,
И сад тућу носим“ — *Милош* одговара.

Кад 'но киша пљусну божијим подарком,
Ништ' не оста веће, вас је свет утоњ;
Звери, тице, људе — све је потоп понџ, —
Све са једном жељом, са осветом жарком.

Ал' остаде Ноје... *Милош* рад чега је?
Да Србина води, да га ослободи,
Да с' из српске крви бољи Србин роди,
Славно, сјајно име да са светом траје.

„Ево мене и вас и душмана, роде!“
То је *Милош* казџ, пак је сабљу пасџ,
А Србин се крвав на боју указџ,
Под заставом вере и драге слободе...

Просула се крвца, а из ње се диже
Школа, Црква, Вера — благо најмилије!
Али *Милош* где је? Само њега није,
Бедно Српство тужи... њега нема више...

Згрешило је мало грешника големи'
Ал' се за њих Србин дваест лета кајџ,
У срцу је рану завио, затајџ,
У Бога се надџ покајаник неми.

А Бог га је слушџ, не хтедоше људи,
Тешио га, карџ, сета му је давџ,
Милом надом вреле сузе расхлађавџ:
„Ах надај се, сине, и стрпељив буди!“

Свршиће се време твога искушења,
Има и твог греха, ал' си покајџ се,
Љубав ти је чиста као капка росе,
Нада ти је тврда, вера се не мења!“

А Србин је само вреле сузе лио,
Срце му се кида, живот му се пара,

Нема њему оног врлог *господара*,
Који 'но га тешког ропства избавио...

Подигџ се вихор, спустила се тама;
Тог крвавог дана није сунце сјало,
Дунаво се хладно муком зајосало,
Горело је небо муњама, сузама.

У вихору томе подигџ се орџ
Са ужасним кликом, кршевитим летом,
Гоњен лажом, злбом и завишћу клетом;
Далеко је орџ путовати морџ.

Сад се дома враћа, своје завичају,
А народ га чека, родитеља свога,
Песме пева, ори из грла јаснога,
Из ока му искре радовања сјају:

„Живео нам, *Кнеже*, жив нам, *господару*!
Са *твџијем* сином, жив нам много лета!
Нек' Србија наша под вама процвета,
Из пепела нека славу диже стару!“

Веселе се ори, радост се разлева,
Ни у здравље краљу, цару ни ћесару, —
Здраво да си, здраво, мили *господару*!
За тебе се ори, весели и пева.

НА ДАН РОЂЕЊА
КНЕЗА СРПСКОГ
МИЛОША ОБРЕНОВИЋА I.

Сви су твоји пали, пали за слободу,
Још *џи* стојиш, старац, у слободном роду
Тебе нам сачува милостиви Бог:
Да казниш, наградиш, упутиш, покараш,
Дигнуто подржиш, срушено поствараш,
Прославиш, пробудиш сина словенског.

И ко што он. Свети, не окрену лице
Од земље, од људи — своје породице,
Не помрча сунцем, што му згреши свет:
Тако си нам и *џи* послан са висине,
Да опростиш, синеш, да из *џебе* сине
Душанову роду лепше славе сплет.

За нас си живота сачувао часе,
Одбијао буру, кршио таласе,
За слободу драгу, тај божији дар.
Радује се *џеби* Дунаво и Сава, —
Свуда *џи* је слава, све *џе* обожава,
Све што српски збори, и младић и стар...

Што се море диже, зашто се таласа?
И оно је чуло из Србије гласа;
Од мора до мора весело је све!
Пред светим олтаром Богу *џе* казива:
„Боже, Боже Срба, подржи *га* жива!“
Свак' се за *џе* Србин Богу молит' сме.

Још казат' не стрепи: „Створитељу свега,
Који земљу, небо, даде из ничега,
И слободу драгу свету убавом!
Милоша поживи! Милош нам је дика,
И престолу српском светлог наследника,
И *оца* и *сина* у народу свом!

Будућност и прошлост око *њих* нам плива,
Цела наша снага у *њима* почива.
Поживи нам *оца* с *сином* љубљеним:
Невиђене дуго, љубљене једнако,
— О, та *оца* није заборавит' лако! —
Живело је Српство у *њима* и с *њим'*...

Кад у ропству тешком бедно Српство стења,
Ти *га* посла роду рад ослобођења,
Боже, Боже Срба, поживи *га* сад!
Још Србији рана многа срце пара,
Гдекоји се уздах чупа из недара;
Излечити ваља и чемер и јад.

Све на *њега* једног ко на сунце чека,
Ми у *њега* само — а он у тебека;
Боже, Боже Срба, продужи *му* дне!...“
Са отим се данас свуда са свих страна
Небу душа диже с Богом упознана;
Свак' се за се Србин Богу молић' сме...

ДОВРОДОШЛИЦА
ГОСПОЋИ КНЕГИЊИ
ЈУЛИЈИ.

Нијала се златна грана
У колевци Сибињана,
Синула је, затрептала,
На сјајне је груди пала
Наследника витешкога.
А обоје сад почива
На грудима срца жива,
На животу рода свог.
Ви сте живот!... Живи били!
Наду сте нам оживили,

Души сте нам душе дали,
Славу славом увенчали,
Ви све понос рода свог!

Сада Срби разавите
Старог стабла гране вите,
Кб што орли крила шире,
Да им ветар не допире,
Јарко сунце не припече,
Не расхлади тихо вече
Дичан пород срца свог.

Орловић'ма орли годе,
А ти певај, српски роде,
Милу песму срца свог:
„Добро дошла, српска кћери,
Са тебе нам зрак трепери
Будућности лепше наде.
Од нас, опет, вама паде
Љубав, верност неизмерна...
— Где ваш уздах, крв ће тећи,
У сва мора силазећи,
Потоцима наша, верна;
А где гнев ваш, — гром ће пући,
Грешну земљу раздирући;
Витлаће се сабља часом, —
Добар косач витим класом,
Док стрњике не заруде,
Мрком крвцом, лешинама,
Не полију са сузама, —
Свет нек' с вама гневан буде!
Где ваш осмех сјајан сиђе,
Наше „Ура!“ погониће
Редом суре орловиће,
Све док звезде не обиђе;
Нек' на небу небо чује,
Да се и Бог обрадује,
И благослов с неба слети,
Који ће нам мир донети
Кнезу *рода* витешкога.“

НА ГРОБУ КНЕЗА МИХАИЛА.

....Не твоју крв!
Та ко би грешном руком дрзнуо
И путир такнут' свете течности,
У коме жића крепки сокови,
Нејако чедо величија нам,
Беспример твога родољубија,
С обазривошћу брижне матере
На мушким грудма држе марљиво?...
Не ковчег тај, о, господару,
Што нам живота дуге векове,
Душанском славом увеличане,
У зеницама бића сопственог
Челиком своје тврде нарави,
Стражарећ' бадро дуге поноћи,
Праунучадма нашег столећа
Верношћу дивном мушки храњаше!...

....Ах, није то,
Што је у безум мрачне подлости
Пакленом искром огња подземског
Вечитог греха грдна десница
У поноћноме часу уждила...
Је л' завист?... Није.. Је ли освета,
Та срамна сестра виле Српкиње?...
Није ни она, но већи демон:
Властољубија грдни зликовац,
Испуњен духом нечастивога,
Оставио је мрачну пећину;
Ступив на светлост дана божијег,
Изнесе хрпу злата варљивога,
Да њиме дражи машту неситу
Измету људском — женоубици,
И просијаку обешчашћеном.

„...Хоћете л' злата?..“
 И порок дршке...
 Развалише се гладне вилице,
 Бленув' у сјајност злата мамљивога.
 И лажна машта душе лакоме
 Двери отвара кристал-палате,
 Укоченоме оку износећ'
 Чудесну раскош свога богатства.

„...Хоћете л' власти?..“
 И даље жури
 Злокобне маште корак лажљиви,
 Највеће власти златну столицу
 Издрпаноме нуди измету.
 И ум се мрачи помраченоме,
 Гледајућ' робља многе хиљаде,
 Где њему дворе — неудвореном;
 И већ освете кнуту троструку
 По људској кожи кида љутито,
 Гасећи жеђу страсти каљаве!...

„Злато и власт,
 Све ћу вам дати, драги синови!
 Ал' да вам срећа буде вечита,
 Пет милиона мора закукат'...“

„Све нек' закука... Све нек' заплаче!
 Превесом црним нека покрије
 И само сунце чело огњено...“
 Тако говори покварености
 Јединствен измет нашег столећа.
 — Злато и власт!... Па шта је причест?
 Па шта је нада рода читавог?
 Па шта је светлост крви његове,
 Од које свака она капљица
 Животом врелим срца брижљивога
 За народ српски верно закуца?
 Шта ли су царства даљни крајеви,
 Које је силаи од Немањића

Са оштрим врхом тврдог челика
 У српској земљи некад урезб,
 Остављајући своју мисао
 Потомку, духа горостаснога,
 На извршење — неизвршену?...
 ...О, Срби! Срби!... О, Југославијо!...
 Босно!..

О, куку, куку!... И камен сињи,
 И дрво суво, и земља ова,
 И овај ваздух нека удесе
 Кукања тужног песму жалосну
 Над гробом црним заштитника ти,
 Који ти наде мелем пријатни,
 Сопственог зноја сланом капљицом
 Заметен, вешто и обазриво
 На испаране груди лепљаше...

Савести мирне, син крунисани
 Природе тражи места дивија,
 Где ће у борја хладу вечитом
 Народа целог мисб голему
 У усамљености гранат' самоћној.
 Лагани корак пратње малене
 Бешумно следи замишљенога,
 Дивећи му се царској озбиљи,
 На правој бори умног чела му
 Проучив' мисли голем садржај
 Словенских нада и будућности,
 Неисписану књигу пророка...
 Узвишен духом, и не опажа
 Паклени огањ ока пакосног,
 Што се у шупљој сија лубањи
 Плаћеног слуге честољубија...

Сенасти сутон липа лиснатих,
 Мирисним хладом додиркујући
 Мудрога чела нежну спољашност,
 Садашњости га српске сетише :

— „Од Црног мора до Јадранскога
 Народа једног челик-синови,
 Вијековима бесно гажени,
 Размаженога трпе тирана... —
 И он, забринут, ока брижљивог,
 Зеницу влажну небу упире,
 Као да хтеде у Спаситељу
 Сајуза тражит' војсци ватреној,
 Што, заданута духом његовим,
 Чекаше дан... И шта дочека?...

И душман ћути... и погружено
 Несреће наше слуша приповест...
 Не верујући жици леденој,
 Што зачућеном уму казује
 Безумног беса дело свирепо:
 — То није Србин!... разума људског
 Одрицајући тврде основе.
 — Та зар би могао Србин икада
 Каљеног гвожђа дигнут' острицу,
 Да на олтару славе сопствене
 Живота врелог врело отвори?...

— Србин је!...
 Ил' није! Није!... О, не верујте,
 Големог света даљни народи!
 То није Србин!... Та кад је Србин
 Сопственог бића извор' сушио?
 Африке даљне то су зверови:
 Шакали, вуци, змије, тигрови,
 Што чељуст суву жеђи вечите
 На свете крви живом извору
 До занетости зверске ситише...
 То нису Срби!...

Ено, погледај:
 У тамној сенци црне заставе
 Пет милиона тугом згажено,

Пролевајући болне капљице,
 Срцем пунијем горког чемера
 Убице куну кнеза великог
 И заклињу се бићем сопственим,
 За свету мисо покојника нам
 Под истом сенком дотле гинути,
 Докле граница давних крајеве
 Под једним грбом наследника му
 Не види свет....

Е, то је Срб!...

КНЕЗУ СРПСКОМ

МИЛАНУ М. ОБРЕНОВИЋУ IV.

НА ДАН 10. АВГУСТА 1872. ГОДИНЕ.

Тама је била, поноћ немила,
 Није се звезда видео сјај.
 Само уздисај,
 Машући крили грдне несреће,
 Крајина даљних јадне колибе
 Обилазећи, тужно ј' шапуто
 Распореноме срцу Србина
 Жалосних вести црну истину:
 ... Кнез је погино!...
 Јеси, кнеже, кнез је погино!
 А српско срце, тугом мучено,
 Уз јавор-гусал' плачеван звук
 Росећи сузом струну жалосну,
 Урошеве се крви сећало,
 Крви невине,
 И гласом срца уцвељенога
 Спомињало је прошлост голему:
 Душана силог, поље Косово.
 А после редом, тугу певајућ',
 До Рајка дође, тужног војводе.

— „Шта ћу себи, а шта ли ћу Срему?
 А шта ли ћу у Срему Турцима?“ —
 Тај уздисај је дуго трајао:
 Три тужне зиме ваздух шибајућ'
 Кроз бисер-сузу бола, чемера,
 Једва нам *шебе* даде, Светлости,
 Да, сјајем својим таму разгонив'
 И ступив' на чело целог народа,
 Стопама поћеш деда великог;
 Подјармљеног се рода сећајућ',
 Под сенку станеш оне заставе,
 На коју су ти јоште дедови
 Витешком крвљу срца великог
 И чврстом руком вољно писали:
 „Слобода целом српском народу!“
 И под том заставом, *млади кнеже наш*,
 Подмладак ће те српски дворити,
 За угњетену се браћу борити,
 Пролити крв, —
 И из те своје крви подићи
Можда крваву,
Али слободну српску државу.
 Па напред, *кнеже!* С *тобом* смо ми!
 С тобом су, *кнеже*, српски лавови!
 Готови за *ше* погинут' сви!
Живео, кнеже наш!...

КНЕЗУ СРПСКОМ

МИЛАНУ М. ОБРЕНОВИЋУ IV.

(ПОСВЕЂУЈЕ ПЕСНИК ПРВО ИЗДАЊЕ СВОЈИХ ПЕСАМА.)

Где трагедија писци слављени
 Високог ума витезе пењу, —
 Над хучним морем, на кршном стењу
 Клецаше слаба нога пода мног;
 А људског срца отров-извори
 Љуљаху чисто слану пучину,
 — Живота мога бесну судбину —
 У своме гневу да ме разори,
 Да ме умори...
 И док сам онде, на том камену,
 Животу бурном раку копао,
 Донде је мржња у свом пламену
 Шаптала жељно: „Сад је пропао!“
 ... Ах све ми оде, све ме остави!
 Не беше за ме руке помоћне, —
 Једино само тице поноћне
 Шуштаху тужно крили гарави:
 „У свету, брале, нема љубави!“

И већ сам болном душом задрхто,
 Осећајући потрес дивизи —
 Валова бесних хуку безбожну,
 Што, жељни плена, бесно јурише,
 Прваке мутне у вис пењући,
 Да ме с ивице стења каменог
 У мрачну пропаст доле сурвају..

... Ал' *твоја* милост, наша *Светлост*,
 Природе благе кротком десницом
 Вођена напред, умом пажљивим
 Из палата се сјајних подиже,
 Да јаде људске на свом извору,
 У сенци мрачној чађа гаравог,

Што бедницима пружа колиба,
Испитујући умом брижљиво,
Упозна, види, наду улије,
Утеши болног, бедног избави;
Од онда неста вере дивије,
Као да нема „више љубави!“
Ох, има, има, наша *Светлостии!*
Откад те српски народ поздрави,
Вичан владару кротке нарави,
Има љубави, има милости!

И ову књигу бурног живота, —
У тренутима дивље узбуне
Што је поета бојом драстичном,
У цртежима, можда, храпавим,
Са боном душом дрско писао, —
Благодарност ти вечна подноси.
И у њој, можда, листак понеки
О родољубљу жарком говори;
Каткада грми тешком осветом,
А после, сјајном ножа оштрицом
Показујући чете дивије,
У крвав зове бој;
А некад љубав платонску сања,
Другдаш је пуна немог кајања, —
А свакад, свакад пуна верности.
Прими је, прими, наша *Светлостии!*

КНЕЗУ СРПСКОМ
МИЛАНУ М. ОБРЕНОВИЋУ IV.
НА ДАН ВЕНЧАЊА СА СВЕТОМ КЊЕГИЊОМ
НАТАЛИЈОМ.

И месеца сетни зраци
Затрепаше у облаци,
Побледеше од жалости,
Што не могу бити гости
Оне српске веселости;
Што не могу онде сјати,
Што не могу онде стати,
Где ће, оно, српски свати
У милости поиграти
Српско коло пуно жара,
У сватови господара.

А на место од месеца,
Плаво небо што пресеца,
Што по трави бисер лије
У раскоши свога чара,
Што просипа чаролије
Из прсију и недара,
Што у ружу облак ствара,
Што по зраку венце вије,
Што се игра, што се смије,
Што осмехом сутон пара, —
То се танка зора плави
На истоку, да поздрави
Источнога господара.

Понела је сјајне венце,
Понела је бисер, злато,
Да окити обилато
Сјајне свате и младенце;
Па их зора чисто љуби,

У срце би да удуби
 Оне дивне, сјајне слике,
 Наше **светле заручнике**.
 Гледа у њу — лепу неву,
 Како трепти у осмеву;
 После опет гледа њега, —
 Па се куне својим сјајем,
 Поветарцем, уздисајем:
 Да још нико дивнијега
 Није гледо досад пара,
 Нит' је икад зора мила
 Боље свате поздравила,
 Него српског **господара**.

После гледа — гледа, сања,
 Пуна слатког миловања,
 Гледа доба нових дана
 Будна зора усијана;
 Види браћу са свих страна,
 „Од Будима до Балкана,
 Види Срба и Бошњака,
 Гледа роба и јунака.
 Па би чисто да се спусти,
 Једну речцу да изусту,
 Да изнесе лепе жеље
 При венчању, на весеље
 Пуна плама, пуна жара,
 Пред **светлога господара**:

„Ја сам сјајност неба мога,
 Неба мога азурнога,
 А ти светлост рода свога,
 Рода свога поноснога.
 На мом небу нема робља,
 Нема крви, нема гробља:
 У твојм роду и робова
 И гробова, —
 Па ти иде са свих страна,

Пуно нада, пуно миља,
 Иде, да те благосиља:
 И слободни — и робови,
 У калпаци — и окови,
 Иду Срби — твоја дика —,
 Да поздраве **заручницу**
 И **светлога заручника**;
 Да вам кажу своје јаде,
 Да искажу своје наде,
 Да опишу давну жељу
 У сватови, на весељу:
 „Живео нам с најмилијом!
 Живео нам, светли Кнеже,
 Са Кнегињом Наталијом!
 Живели нам много лета
 У светлости и у слави,
 У милости и љубави!
 Па, дабогда, светли Кнеже,
 Свима нама кнезовали!
 Краљевали, царовали!
 Са Србима са свих страна
 — „Од Будима до Балкана!...““

Е, тако се зора сјајна
 При венчању појавила,
 На венчању поздравила,
 Пуна плама, пуна жара,
 Са љубављу најтоплијом
Племенита господара
 Са госпоњом **Наталијом**.

ДОВОДОШЛИЦА
 ЈОВАНЦИ МЕРКУСОВОЈ.

Свирепства турског грозна прослава
 Тежином грдном свога покора
 Испунила је цео свет.

Само још душу дивљег Утрина
 Дотакнут' није никад умео
 Те грозне славе тупи јек,

Нити је уву глуве Аустрије
 Пришанут' смео искру милости
 Морала људског сјајни век.

Са ружним смехом дивљег човека
 Јуначке крви страшну поплаву
 С презрењем прати човек тај!

И сада јоште, где на застави
 Народа свију вечне светиње,
 Крвљу исписан, блешти сјај:

„Слобода роду угњетеноме!“
 И сада јоште, где под тим знаком
 Девојке једне сева мач,

Где мушке борбе напор стравичан
 Са урнебесом облак продира,
 Где слабе деце чује плач,

И сада јоште...

...Девојко дична!

Јованко наша, не орлеанска,
 Ал' она иста... Анђео чист!...

Заборава им зледи нанете.
 Имена *швога* повести наше
 Славу ће носит' најсјајнији лист;

А рода једног ослобођенога
 Благодарности чућеш усклике:
 „Слава ти, Слава, Бајроне наш!...“

СПОМЕН

Ђ. ХОРВАТОВИЋУ

И ЊЕГОВИМ ЈУНАЦИМА НА ТРЕСЊАВИ.

Њине су чете!... Зар не чујете
 На прагу вашем рику шакала,
 Отровно семе јевропских зала,
 Несрећну децу пијаног цара,
 Природан савез људскога квара:
 Черкеза, Курда, Турак', Маџара?...
 Са грозном бруком, са алкураном,
 Крвавом руком и јагаганом,
 Јуре по дану, траже по мраку
 Девојке бедне, децу нејаку;
 И са ханџара бели се глава,
 Или се пара дели крвава
 Нејаког чеда, ил' старца седа,
 Или је, можда, главица бледа
 Невести лепој с рамена пала
 На хладно гвожђе оштрога реза
 Дивљега беса: Курда, Черкеза!...

Прешли су земљу бугарског стења,
 За њима земља остаде сама,
 На земљи гробље, по гробљу тама,
 У тами ужас опустошења,
 Гаравог стења, крви, камења!

Али за цара нема карара:
У мору крви нема пехара,
Његовој жеђи ту није гаса,
Још њему није доста ужаса;
Вид'ло је око пијаног кана
Још једну земљу преко Балкана,
Што је слобода љуби, целива,
А дичан народ крвљу умива:

„Тамо, витези, Курди, Черкези!
Из мрачне крви српскога мѡра
Исламу зора синуги мѡра!...“

И напред дере хиљаду чета,
Крвљу да пере ругобу света,
Ругобу своју и свога рода;
Ал' стоји војска српскога краља,
Синови храбри српских земаља,
Пред војском стоји дичан војвода...
На коњу пена далеког пута,
Војвода — стена непомакнута —
Озбиљним оком даљину гледи,
Поглед му гори, чело му бледи,
А плаве власи големе браде
Милостиво му ветрови гладе...
А после стаде...
Па, кѡ да слуша,
Крваву сабљу онамо пружа,
Откуда ветар дува с Грамаде
И таму носи дима и праха,
Ломљаву грома, урнебес страха,
Свирепу војску паклене владе...
„Њине су чете!... Њини ужаси!
Колона њиних то су таласи,
Што, као лава с млазеви жара,
У горе наше пута отвара...“
Војвода збори, а оком гори
И снагу мери својих Гружана

И Књажевчана редове љуте,
Па, као жељан крвавог дана,
Високо диже руке стиснуте; —
Рекѡ би слике санова да су,
Што се у страшном рађају часу,
Што мушко чело ведре и мраче,
Што се кѡ дивље сенке повлаче
Часом кѡ муња, што ледом прети,
Земљама што ће пропаст донети; —
Гледајућ' оне страшне колоне,
Пење се горе, спушта се, клоне;
Па, као земља када задрми,
Ужасним гласом војвода грми:
„На оружије! На оружије!“
И грозне слике ужасног рата
Кроз густу маглу гледају очи:
Пољана плаче, риче граната,
Кости се ломе, а крв се точи;
Черкези бесне, дивљачни, луди,
Али о челик прскају груди;
Малакше снага, падају скоти
У муци љутој и у страхоти...
Шест дана тако трајѡ је пакѡ,
А шестог дана оста пољана
У самој крви, што се пролила,
На лепом свету без цвета мила.
И оста војска српскога краља,
Синови храбри српских земаља,
Пред војском стоји дичан војвода.

А тамо даље у магли сивој,
У дивљем бегу, у журби живој,
Виде се чете стида и срама,
Како их крије даљина, тама.

КНЕЗУ СРПСКОМ

МИЛАНУ М. ОБРЕНОВИЋУ IV,

КАД СЕ 17. ФЕБРУАРА 1878. ГОД. СА ВОЈНОГА ПОЉА ВРАТНО.

Векови теку уморним гредом,
Крвавим редом, ужасним вредом.
Косово писну.. Пао је див!..
Србин је пао, Богу је жао,
Па се у мисли теретне дао, —
Тешко је њему и што је жив!..

Хтео је клети.. А да се свети,
Хтео је земљи сунце узети,
Да више ником не буде дан!
Ал' у те јаде срце му стаде,
Божанска миса на ум му паде:
— Нека, у јаву створићу сан!

— Нек' сунца буде сваком и свуде,
Нек' светлост моја огреје људе, —
Нећу да слушам ничији плач!..
А да ми жеље постану дела,
Да душа смела добије тела,
Српском ћу кнезу пружити мач.

— Сад иди, кнеже!.. Дошло је доба,
Од вечна гроба откупи роба,
Слободу подај народу свом!.. —
И кнез се диже из двора свога,
Слушајућ' правду великог Бога,
Са војском пође Косову том.

Војска је храбра и пуна жара,
Поносом следи свога главара,

Слободи нудећ' и живот свој..
И кудгод иде, ту роба виде,
С душе му тешке окове скиде,
С тирани бијућ' крвави бој.

И сада народ слободом дише,
У њему нема јаука више,
Само се један још чује глас:
„Живео, оче, избавиоче,
Ђаковско дело ти данас доче; —
Ти си нам живот! Ти си нам спас!“...

Слободна буди и живи свој
И кудом нас ту воде види
Судом му јавно своје суди
Судом буди, живи свој

MILANU M. MILANO M.
MILANO M. MILANO M.

Саме се јави још јаве
Јавно се јави јавно
Јавно се јави јавно
Јавно се јави јавно

Убојство неће бити
Убојство неће бити
Убојство неће бити
Убојство неће бити

— Нека се сви сви сви
Нека се сви сви сви
Нека се сви сви сви
Нека се сви сви сви

— Нека се сви сви сви
Нека се сви сви сви
Нека се сви сви сви
Нека се сви сви сви

— Нека се сви сви сви
Нека се сви сви сви
Нека се сви сви сви
Нека се сви сви сви

БОЖИЋ

Божиче божиче
Божиче божиче
Божиче божиче
Божиче божиче

ЕПСКЕ И ЛИРСКО-ЕПСКЕ ПЕСМЕ.

Косово, Косово, Косово
Косово, Косово, Косово
Косово, Косово, Косово
Косово, Косово, Косово

Сад дивљанска јавна јави
Сад дивљанска јавна јави
Сад дивљанска јавна јави
Сад дивљанска јавна јави

ЕМИЛ КОСТОВИЋ

Тане пишти,
 Коњиц вришти,
 Рањен виче,
 Гласи мутни,
 Земља тутњи,
 Непријатељ не измиче.

Рањеника страшна мука,
 Стоји хука од јаука,
 Сајужени дим, прашина
 Диже с' тамо до висина;
 Од барута силне ватре
 Све се, све се, ево, сатре.
 Већ јунаци зуби кољу,
 Борби доби сваки вољу,
 А наш бубањ оглашава,
 Да је пало доста глава,
 Натраг да се сада ступа.
 Ал' војника стоји лупа,
 Нико, нико натраг неће.

Сад душманска једна чета
 Чак овамо проби клета.
 Костовића ту ранише,
 Заслужну му, ах, одбише
 А јуначку десну руку,
 Ком даваше горку муку
 Душманину,
 Кад заману.

Из рамена крвца лопи,
 Масна крвца земљу топи,
 Емил, рањен, храбро стаде,
 Јунацима миг он даде,
 Из све снаге силно викну
 И тигарски у мукама цикну:
 „Напред, браћо, сви Мокринци,
 Краљевића храбри синци!
 Осветите живот мој,
 Умалите силни број
 Душманина
 Наша силна!“
 Сваки јунак напред скаче,
 У милоти Емил плаче:
 „Ах, јунаци, све змајеви,
 Браћо моја, соколови,
 Мирно ћу вам сад умрети, —
 Ваша рука братски ме освети.
 Поздрав'те ми стару мајку
 И доброга, ах, бабајку,
 Поздрав'те ми моју милу,
 А Милеву, белу вилу,
 Ах, поздрави — —
 Збогом, Јевто брате,
 Нек' ти свеци за то плате...“

Тане пишти,
 Коњиц вришти,
 Рањен виче,
 Гласи мутни,
 Земља тутњи,
 Непријатељ већ измиче!

ПЛЕН.

Далеко су села, далеко механе,
 Далеко пастири бело стадо хране;
 Далеко, далеко! Бог би знао, где су?
 Облаци их крију, вихори потресу.
 Гором вихор бесни, долем облак плива,
 С усијаног чела хладни зној пролива,
 Каткад громом рикне, сене муњом плахом,
 Ил' грмљавом грмне — са громким уздахом.

Стрепи, стрепи, јадан свете, од менека,
 Освета те моја са висине чека!
 Тужитељи вредни пред Бога су стали,
 Покори су твоји Богу додијали;
 Разгневно небо у пламену гори,
 Чујем громку трубу, чујем, где се ори.
 Ал' шта рекох, тужан, да ти небо прети?
 Сам ћеш у свом јаду — греху изумрети!...

Висока је гора, с звездама се грли,
 Човечији звуци ту су изумрли,
 У њој славуј песме није запевао.
 Ја на њојзи стојим!... Ко ме ј' амо звао?
 Несу ово пути за у небо плаво;
 Да у пакб воде, високи су здраво!
 Растрвљено, пусто стење и врлети,
 Отворена пропаст прогутат' те прети.
 Као црном жалост увијена ризом,
 Вечан хладак влада над мрачним амбизом;
 А из тамних груди нешто проговара,
 Тако тужно, боно, срце ти се пара.
 Је ли ово клетва умирућих груди?
 Ил' се у дубини дух умрлих буди?...

Овдена се легу орловићи само,
 Откуда их после на небу гледамо,
 Где са врелим зраком слабо крило снаже,
 Ил' у низу, где 'но мрку крвцу траже.

Отлен матор орб на грабеж излеће,
Те на мирне јаџце оштре канџе меће;
Ил' на бојном пољу народа далџци'
Слатке хране бира у крвавој реџи;
Па доклен се бритџи јаџаган крвави,
Орао се сури на бојишту бави.

Само писџа слабих орловиџа стоји,
Нема, ко ће да их врелом крвџом поји;
Већ одавна дома не враџа се стари,
Ил' не има хране, ил' за њих не мари,
Ил' га јоште рана тишти усијана?
Орлиџи му пиште већ три бела дана!
По далеком свету старина тумара,
На бојишту негде с гаврани се кара ..

Ал' каква се јеџа са долине чује,
Какав 'но се оку витез указује?
Плахе кида муџе, громове разбија,
Из очију тамних жив му огањ сија.
Откуда ли иде, са којих ли страна,
Без панџира сјајна и без буздована,
Без опреме сваке за бој понесене,
У студену гору, у пустошне стене?...

Хај, њему је гора домовина мила!
Све оружје — пуста, убојита крила,
Громови и муџе — познаниџи стари,
А студено стење — вечити другари!

Крвави су кљуни до мрких очију,
Крвава се крила кроз облаке вију.

То је витез славан, јунаџи га знају,
Али му се живи никад не подају;
Бој га жесток често на свом челу гледа,
С погибијом вељом лети успореда!

Из долине, раџен, кроз облаке рони,
Силенга га љубав по вихору гони;

Цвили, пишти љуто небеским хатаром,
До Бога просџца са јуначком паром;
— Не даде му рана доџи усијана,
Орлиџи му пиште већ три бела дана!
Можда глад их мори, можда љута жеџи?
Можда ћеду скоро сваком злу подлеџи?

Целу скупља снагу, па унапред коси,
Широко га крило по вихору носи;
Мислиш, сад ће вихор попустити мало,
Толико се снаге на њег' захуктало.
Ал' и вихор душу бегајућу стеже,
Са јуначким дахом плаховито дува,
Дршће хладна стена, ломи грана сува, —
А орао цвили, гора се разлеже!...

Спустило се крило, слабо, малаксано,
Распаде се срџе, муком растрзано.
Ено, пада веће!... О, немоџи клете!...
Тако близу среће!... Тако близу мете!...

Утиша се бура, вихор не вихори,
Само бајна дуга у долини гори;
А на хладној стени раџен орб спава, —
Широка му крила сломљена, крвава!

Где је она снага, што вихором тресе,
Да у мрачну пропаст крвав плен унесе?
Убојито срџе, што у сунџе теџи?...
Све са моџни крили пребијено леџи!...

Поред њега рука, крвљу помазана.
Чија ј' ово рука, из кога ли стана?
Обелеџја нема десница витешка,
Ни прстена златна, ни синџира тешка;
Само један белег силеного творџа:
Што још комад љута притискује мача,
Тако јако, као у бој да корача, —
По томе бих реко, да је Црногорџа!

ОСМАН-АГА.¹

Са чардака, са мека душека
 Чучук-Стана тиху поноћ чека.
 На узглавке наслонила главе,
 На ћилиме свилене рукаве,
 Па се, млада, мислима предала,
 Чудна мисо — сва је затрентала!
 Плам обасу снега бело лице,
 Горка суза дуге трепавице,
 И опет се каткада осме'не, —
 Тако исто и ружица вене!
 Неког чека, — Осман мисли себе;
 Вељка чека, а с Османа зебе...

Пуста гора... Мируједу вуци,
 Али бесне по гори хајдуци...

Осман поглед кроз прозоре пење
 На планину, у студено стење,
 Пак је гледа, дуго, дуго гледа...
 „Коња амо, робе!“ — заповеда.
 — Кушља копа ногама обема,
 Поноћ нема Осман-агу спрема.
 „Не, Османе!“ — млад му Алил вели,
 „Куда су те ђаури занели?
 Чучук-Стана? Торлакиња пука,
 И та љуби из горе хајдука!
 Послушај ме, вернога кардаша!“ —
 Осман ћути, а ножа се маша.

Тимок јури као стрела лака,
 Осман-ага муња из облака...

¹ Осман-ага је син Осман-бегов, од којег је Хајдук-Вељко свога Кушљу и лепо турско одело задобио. Чучук-Стана је трећа жена Хајдук Вељкова. О њој највише лаутари крајински певају.

Са чардака чарне очи гледу,
 Како сјајне звезде трепећеду.
 Шта видеше?... Од шта Стана преза? —
 На алату од чудног витеза
 Османово руво и одело,
 Османове токе најсјајније,
 Османове, — али Осман није!
 Она зебе... Осман је зацело!...
 Прену лака с висока чардака,
 Да јој Тимок хладна буде рака.
 Већ поскочи!... Света не имаде...
 Ал' на срце — Хајдук-Вељку паде!...

Где кроз стење хладан Тимок плива,
 Осман-ага у крви почива.

ИСКУШЕНИК.

Крушедол се диже, у небу се губи.
 Вредан спомен, вреди, да га сунце љуби:
 Гора га је чарна листом опасала,
 Ту је бајна ружа по вртови пала,
 Ту се хлађан поток с Фрушкогорком кара,
 А с руменом зором славуј разговара;
 За час, само за час, у жбун ружин прне,
 Заледе се пруге потока сребрне.
 Је ли ово прошлост, од чег тако преза?
 Ил' садашњост горка славуја потреса?
 ...Мантија зашустити... Нёмј цвркут тица,
 Тих додиркај само чујеш бројаница...

Дође време!... Цветак, песма, чедо бело,
 Шева, славуј, дуга — лето их донело;
 Дође весо пастир зелених ливада,
 Ал' на двору тамо вечна туга влада.

Кријућ' зраке сунце, провући се иште
Кроз зелено лишће у немо двориште.
Ал' што дршће тако, кд у тешком сану?
Што за гору пушта главу усијану?

У одаји тамо болно момче вене
И на платно боје слаже растрвене.
Једно лице пише... Анђо је далеко!...
Та кад би је видо, пред њоме би клекло,
Презрео би дружбу, небеске певаче,
Да код њених ногу целу вечност плаче!
Ал' можда јој веће, очарани с лица,
Сјајан престо граде од ситних звездица;
Ломе рујну зору у комађе мало,
Да кад би се вељој једном путовало,
Нек' јој нога света по том праху шета!
Лепо лице пише, — не може се рећи!
Леп, божанствен осмех на лицу пловећи,
Беле, нежне груди... „Ах, та лепша беше!
Ово само слабе кичице изнесе,
Слаба душа, груди боног испосника;
Лепшег беше створа, сјајнијега лика;
Исказат' је тешко, исписати теже, —
Ово само слабе кичице изнесе!“...

Ноћ је нема, тија, бледи месец сија,
На звонари поноћ немило избија;
Калуђер се крсти, о вечности снови
Сан Матере Божје у сану целива.
На раскршћу горском бесан хајдук стаје,
О појасу ханџар чист кд огањ сева;
Он га струком таре, мисли крвав да је,
Па га, дршћућ', опет за појас задева. —
Кога љубав прати, о љубави сања,
У рају се гледа рајског миловања;
А ког туга мори... ах, милостив Боже,
Тај плакати само горке сузе може!
Дуге су му ноћи, иза сана преда,
Хладне капи теку са образа бледа;

Груди му се стежу, срце му се пара, —
„О, паклени боле!“ — стрепећ', проговара.

Звук последњи сата тихим јеком лети,
Исто труба, што ће Страшни суд донети;
Нем манастир стоји, сви прозори ћуте,
Као жртве свету Богом отргнуте;
Само једна свећа кроз поноћ просеца,
Једно бледо лице сем бледог месеца:
Млад испосник клечи... Љубав ли га тера,
Или страшан пример седих калуђера?
По мермеру често врела суза плива
И у сјајној тузи два лика целива:
Једно бледо, болно, мучено сузама,
Друго лепо, мило, као ружа сама;
Једно сузе лије, а друго се смеши;
Једно очајава, друго боног теши.
Млад испосник стрепи, преваре се боји,
Јер пред њиме само... мртва сенка стоји.
„О, убава слико прошлости далеке,
Извађена тугом из сузане реке,
Проговори само, са животом да'ни,
Разбуди у себи живот малаксани,
Да осетим срце у грудма бијуће,
Да осетим пару душе свемогуће,
Да загрлим цветак давно увенути,
Да пољубим злато!“... Нем манастир ћути!...
Исписана слика на њ се осмејкива,
Али болно момче у сузама плива;
Чарне очи милим погледом га прате,
Ал' он збори: „Очи, што ме не гледате?“
Уснице се смеше миле љубавнице,
У осмеху трепти цело бајно лице:
Бело раме, снега планинскога грудна,
Тамне косе прамен по њему кривуда;
По грудма се чисто уздисај разлеже, —
На бокору цвећа меке руке леже,

Савијају нежно лист стаблике вите;
Ал' он збори: „Руке, што ме не грлите?“

Тако младо момче дане, ноћи тужи,
По срцу му туга смртне бразде плужи.
Ко зору љубљаше, поноћ тражи само.
„Пригрли ме — вели, — о, вечита тамо!
Однеси ме злату — тамо, тамо гори,
Где је небо, звезде, двор анђела двори!
Онде мене светлост и спасење чека,
Ништа више овде нема за менека!
Пролеће је дошло, зелене се брда,
Ал' не игра срце од камена тврда;
Пролеће је дошло, ал' пролеће само
„Пригрли ме — вели, — о, вечита тамо!“..

Синула је зора, роса ј' затрептала,
На кули су звона уморено стала.
Искушеник стрепи... Сузе теку, лију,
С исписане слике не скида очију;
Тако му се чини, последње је пута:
„Збогом остај, збогом, душо отргнута!“
Сад му ваља поћи, одрећи се свега,
Оца, мајке, брата и још милијега,
Да на себе име прими непознато,
Заборави тугу, заборави злато;
Да коју 'но љуби, за којом 'но вене,
Ни у сану више да је не спомене;
Да не каже цвећу, да гине за њоме,
Да запрети бољу срцу боланоме;
Да не тужи после: „О, поточе мали,
Можда су је вали твоји угледали?“
Ил': „Ви, сјајне звезде, што ноћу сјате,
Да л' за моју драгу што казати знате?
Тамо ј' она гори, тамо је зацело, —
Лепше од вас сија њено лице бело!“
Ил' убавој слици, чеду душе боне:
„Поред првог ово на дно мора тоне,

Сенка си ти само, али опет мила,
Суза те је моја из срца полила!..
А ти, рујна зоро, сунца не изнеси!
Ливадо умилна, цвећем се не реси!
Не певајте данас, тице милопојке,
Над гробом певате најлепше девојке!..
Ој, не тужи, срце, туга не помаже!“
За живота више никад да не каже!
Сад му ваља поћи, да с' одрече света. —
„Збогом остај, збогом, душо ми отета!“

РАЊЕН ВЕЉКО.

Грмну пушка, гореду облаци,
Мртвог сунца крвави су зраци;
Ал' кубура друго сунце ствара,
А из војске Турчин проговара:
„Крајне хоћу, делијо крвава!“
„Не дам Крајне! Ево руса глава!“

Где Рушид-паше, жене несвесне,
Шта силом тражи од деце бесне!
Крајине љуте — срце ђаурско!
Још живи хајдук, копиле турско!
Напојен росом румене зоре,
Повијен листом студене горе,
Угрејан ледом, насмејан громом,
А грљен ножем — најлепшом момом;
Прекрстив крстом груди широке,
Па на крст турив злаћане токе, —
Не да му срца не нађе тане,
Но да му крста светињу бране! —
А за њим дружбе помамно јато,
Није му страха име познато.

Кроз ваздух песма грми мртвачка. —
 Стрепе л' са тога деца јунучка?
 Млади бећари унапред скоре,
 Тражиду смрти корак споре, —
 Та сваки лети за род умрети!
 Пред њима Вељко на бесном коњу,
 С Турчином бије борбу потоњу,
 Па кад је тако, — нек' је криво!

Посрташе коњи соколони
 У долови, што са крвцом плови,
 Смрљаше се балчаци од злата,
 Измастише руке до лаката,
 Запливаше токе позлаћене
 На грудима у кржаве пене...
 „Крајне хоћу, хајдучки крвнице!“
 „Не дам Крајне!“ — рањен Вељко виче.

ПРВЕ ЖРТВЕ.

[Следила се река, суво грање хуји,
 У студеном лугу не поју славуји;
 Нема цвета, нема зеленога листа,
 По студеном пољу бели снег се блиста.
 Ој, сирота земљо, мученице стара!
 Робињце вечна силног господара!
 Једном мраз те стеже, затим лета пале
 После су те кашке крви прокапале,
 Пак те свака пече до усред недара, —
 Ој, сирота земљо, мученице стара!

На огњиште пусто гола раја пала,
 Слуша танке звуке умилних гусала,
 Јер јој друго ништа не оста од силе,
 Пак су њој танке гусле омилиле.
 Уз њих плаче, пева, тужи глава седа

И витештво својих старих приоведа:
 Душаново царство, Лазареву круну,
 Косово и пропаст туге, беде пуну...
 Па кад таку песму врли певач пева,
 Сирота се раја кроз сузе осмева.

Но кад жарким огњем старе груди плану, —
 Да утиша мало крвцу усијану,
 Ропске ланце кида, о слободи снива, —
 „На оружје браћо!“... ражарен, позива.
 Ал' је јак још синџир, срце малаксано...
 Чекај, седи певче, није дан освано!

Тад он, сузе лијућ', песму удешава:
 „Домовино моја, тамнице кржава!
 Кад у тебе нема више *Неманића*,
 Кад у тебе нема више *Југовића*,
 Кад у тебе нема више *Обилића*,
 Кад у тебе није *слога* и *слобода*,
 Домовино тужна витешкога рода!...“

Тако раја тужи, па Турчина служи,
 А Турчин јој огњем горке сузе суши;
 Једно мисли, само једну књигу учи:
 Како једну рају, како пса да мучи...

О, тамнице клета, мученице света!
 В у теби сунце никад не трепета,
 Ни месеца бледог рад' посете само,
 Вечна поноћ влада... о, вечита тамо!
 Многа те је мајка од *Косова* клела,
 И данас си роду две круне узела:
Бирчана, *Алексу* и трећег с' њима,
 Да преживи, јадан, оба побратима.

У тамници јунак тужи у самоћи:
 „О, откупо моја, никад нећеш доћи!
 Ао, моји воци, изели вас вуци!
 Златне моје токе носили хајдучи!“

Гроздан винограде, рађо горке јаде!
Бели двори, Бог до, огњем изгорели,
Кад у њима мајка виш' брата не храни,
Да ме бритком сабљом ил' благом извади...
О, ви бели двори, моји вељи јади!..."

Тако Бирчан цвили, сужан, у тишини,
Не чује га нико, тако му се чини:
Ал' га и Бог слуша — Бог га, можда, кара,
И Јаков га слуша — пак му одговара:

„Нека Фочић захте кулу злата пуну,
Ил' с' цареве главе злаћену коруну,
И још више, силан, што му срце жели,
За вас двоје овде ми би све донели.

Мал' ћемо продават', док не испродамо, —
Па је л' и то мало, да откупу дамо, —
Мал' не вреди никад ваше русе главе, —
Дић' ћемо хајкаче, помамне, кржаве...
Стамбол ће се стрести... Згрозит' ће се ага,
Повикаће, силан: „„Доста, рајо, драга!““...

Гневан Јаков збори... Алекса га кори:
„То су речи само душе узрујане!
Гвожђе нас је стегло, одолеше ране;
Неће Фочић блага, доста блага има,
Мене само тражи и мог побратима.
Јоште једно јутро, кад сунце изађе,
Крваво ће поље и нас два да нађе!“

Скупљен народ стоји: бегови и аге
И синови наше домовине драге.
Многога је око небу подигнуто,
Многога је срце заболело љуто,
Многи уздицаје у грудима таје,
Толике им ваје Фочићу задаје.
Не зна за грехсту, а милости неће,
Гневан, бесан, рањен, по чардаку шеће;
У грудма му пламти, те му душу пара

Једна веља искра пакленогa жара;
А кад пламом плане, да пламен разблажи,
У ђаурским грудма вреле крви тражи...

Спреман целат стоји, на миг агни чека,
Ага на целата, да донесе лека,
Ал' још једну има, да му срцу ла'не,
Пре него ће пасти жртве оковане:
„Чујте, чујте Турци!“ — Слушају га вуци,
„Шта ће власи, шта ће крвави хајдуци?“

Кнез Алекса с побром уочи нас вара,
О глави се нашој с орлом договара.
Али чекај, кнеже, тебе ћемо врану,
Пак нек' орб' кида срце мусломану.
„„Све сам диго, — пише, — све киши и чека,
Све је узрујано ко помамна река,
Четири су аге љуто посвађане,
Једна искра треба све да пламом плане!““
То су твоје речи, нећеш их порећи,
Али за то, кнеже, живог ћу те пећи!“

Туга, боли, јади поремете лице,
Оросе се сузом дуге трепавице,
А чело потамни сетно, невесело,
Црној земљи клоне измучено тело.

Ал' не клону снага српскога витеза,
Не засија суза у очима кнеза, —
Већ ко силан арслан, пре него ће мрети,
Погледом га сече, десницом му прети:
„Не синцири, пала, још не плаше мене,
Видео сам доста крви проливеве;
Трипут ми је црна отварана рака,
Смрт је хладна трипут презрела јунака:
— Отров с врелом кавом у песми, весељу,
Није Турком лепу испунио жељу;
— После смртан куршум, ал' удешен лопе,
Једва га се моји скути дотакосе;

— Распаљени Турци и бесом и срамом,
Побратимише се са гором и тамом,
Пуче танка пушка из зеленог дуга,
Намењена мени, обори ми друга.

Не синцири, пала, још не плаше мене,
Видео сам доста крви пролевене, —
Али срамном смрћу страшно је умрети;
Већ ако си јунак, јуначки се свети!
Ево руса глава, ено оштра пала.
Пред њоме ми душа није затрептала.
Удри! Сеци! За то Бог нека те кара....“

„Сеци! Сеци!“ — бесан Турчин одговара...

Паше два витеза, прсну крвца врела.
Ал' је ноћца црну поноћ разастрела:
Не да гледат' ваје сиротиње раје,
Само каткад чујеш горке уздицаје,
Затим клетва лети у грозном изразу, —
Дршће Фочић Мехмед у немилом часу....

Украј реке хладне две су црне раке,
Посестрине драге згрлише јунаке
А на њима двома убав цветак ћути,
Тужи, вене, куне живот растргнути.
Њега теше хладни вихори и снези:
„Ћути, мило цвеће, пак им гроба реси!
Светиње су ово витешкога рода,
Нада њима плаче Србин и слобода;
Па кад за слободу барјак завихори,
На барјаку бићеш приденуто гори,
Под тобом ће гинут' најбољи витези;
Ћути, мило цвеће, пак им гроба реси,
Јунаци ће теби лепо име дати:
„Девџи слободе српске“ тако ће те звати“...]¹

¹ Овај први оглед нађен је у песниковим посмртним хартијама и штампан најпре у целокупним делима. Прерада, која се за овим штампа, довршена је и први пут штампана 1860. год.

Јаук, писка, синцир тешки,
Фијук бича варварскога,
Што кроз авај, куку, леле,
Својим грозним јеком јечи,
Потресоше небо плаво,
Те из гневних, ледних груди
Мраз на црну земљу сипа,
Цепа дрвље и камење,
А планинска врела леди,
Глади боре мрачног чела
На рекама, узмућеним
Људском крвљу и јауком.

По планинам' звер и тица
Умукоше песмом, риком,
Само где-где траг вучији
Кроз дебели снег се вије,
По белини бесну пену,
Ћуд тиранске своје глади,
На све стране сипајући,
У путника страх улева,
Јер га види, у мислима,
По шумама непроходним,
Где зубима огањ креше,
Чека, вије, да загаси
Глад неситу крвцом врелом.

А кроз јеле и борове,
Вековима на срамоту,
Што из црне земље чупа,
Глас вихора тупо хуји
И по бучним ждрелам' носи
Страшну песму грозне тајне,
Нечувених прорицања.

Са дивијом својом игром
 У дубине безданице
 Горостасне грудве ваља
 И у мразу ледног даха
 Загушује писку орла,
 Што, изгонен из амбиза,
 По облаку крили шиба
 И крвавим својим оком
 У дубини мрачној гледа
 Сахрањену постојбину...

А сирота куд ће раја?...
 Док планину, посестриму,
 Густе шуме хлад покрива,
 По росном се мраку крије;
 Где, кроз поноћ гледајући
 У ведрину царског друма,
 На Турчину око храбро
 И шешану дугу куша.

Ту га пастир горе чарне
 Белим хлебом, сиром, месом,
 Ко рођеног брата служи.
 А хајдук га царски плаћа.
 Прегршима махмудије
 Чобанску му торбу пуни:
 „Нај ти ово, чобанине,
 То је твоја дедовина!...
 А је л' мала радост злато,
 Ено, гледај јаничара,
 Где с' у мрској крви ваља!“...
 И десницом опруженом
 Жедни поглед чобанина
 Кроз јелашје густо шаље,
 Где у злату испрљаном
 Блатом друма крвавога
 У мукама најгрознијим
 Безбожничку душу пљује
 Мртва сенка алкуруана...

А сад куд ће, шта л' ће раја?
 У гори су гладни вуци,
 У долини бесни Турци!...

По колебам' усамљеним
 У мрачан се кутак спушта,
 Прѣдајући с славног греха,
 Што учини по дубрави
 Са крвавом десном руком,
 Ал' с којег га благосиља
 Сен Милоша Обилића.

Ил' с сјајнијих стрепи зала:
 Са имена свог и крста,
 Кроз векове мученички
 Што у српском срцу носи,
 Као земља хладна, нема,
 Аманете свог постања
 У грудима раскинутим,
 Вечно стрепећ', што сакрива. —
 Обдан своје главе крије;
 А кад хладно вече ступи
 Са суморним својим плаштом,
 Кроз тихи се сумрак краде,
 Пуштајући снег и ветар
 Да завеје траг опанка,
 Што у беле дворе води
 Алексија обор-кнеза.

Ту се нада, чека, слути,
 Ту отвара снажне груди,
 Све ранама обасуте,
 И у боно срце прима
 Реч с кнежевих бледих уста,
 Што по таме од векова
 Кроз крваво данас лети;
 И громкијем гласом грми
 Тежак јарам садашњости;

Иште жртве — крви српске,
 Којом ће се позлатити
 Бледо чело зоре беле,
 Што скоријем летом носи
 Данак лепше будућности.

И подигнув десну руку,
 Клетвама се грозним куне :
 Живим Богом, десном руком
 И куцањем срца свога
 И љубљеном мезимицом,
 Да ће за род радо, радо,
 У потоку турске крви
 Зрак умочит' жића свога !...
 — Србин ћути, стрепи, слуша,
 Витешка му пламти душа ;
 Крв му кипи, дршћу кости
 У жалости и јарости...

Камен прска. Земља пуца...
 Али варвар не осећа
 У беснилу уживања
 Гнев природе, срџбу Бога.
 Пије, пуши, бесни, лови,
 Ил' са вити цилитови
 Гадних груди тек разгрева ;
 Ил' у крви проливној,
 Што из срца ђаурскога
 Рад витешког само ћева
 Немилосном руком точи,
 Син Пророков живот греје ;

Ил' у другим насладама,
 Што човештва сјајно чело
 Жигом зверске ћуди жегу :
 Отровнијем пољупцима
 Жар румене руже гаси, —
 Живот кида у пупољку,

Па смрвљено жуто цвеће
 Материну крилу даје,
 Да и стара мајка дели
 С јединчетом усдисаје.

— Жеђ тигрова утиша се ;
 Али беси и варварство
 Море траже крви мрке,
 Не да крвљу перу руке,
 Но да ока плам свирепи
 У крвавом огледалу,
 А насладом душе, гледа ;
 Па кад ценом на свом челу
 Неситијем срцем спази,
 Сам у ценом да силази...

Ал' намере грешног срца
 Свуд не врши ханџар љути ;
 Каткад осмех благ и кротак
 Крв невиног срца точи,
 Или гозбе раскош сјајна
 Са бледилом вечним таре
 Румен корал са усана.

Кнез у турском хану седи,
 Опија се димом љутим,
 Што наргила отрована
 У витешке груди сипље.
 Дрхтајући од слабости,
 За гутљај се кафе маша,
 Но из руке малаксане
 Златан филџан доле пада.
 А где врела капка кану,
 Чоха гори, мермер бледи,
 А Алекса ледним срцем
 Смрт у врелој кави гледи.

Два куршума продераше
 Густо лишће витих јела,

Севајући, рикајући,
Разгонише звер планинску,
Тражећ' срце обор-кнеза.
Крв попрска врана коња,
А Алекса гневним зором
Кроз димовну маглу тежи,
Где му слуга мртав лежи...

По ханови робље пишти,
Крв невина реком тече;
Смрт у зору, смрт у вече,
Јадну рају све на једно
Бесни варвар коље, сече.

А с Небојше, невернице,
Четири се аге смију
И у збору нечовечном
Измишљају нове муке,
Којима ће вечни пламен
Срца свога утолити.

Ту се Фочић Мехмед-ага
Са бистротом ума свога
У дружини одликује;
Јер што коран у сто сура
Доста јасно не дорече,
То Фочића ум говори
У краткome садржају:
„Кољи, сеци голу рају!“...

* * *

У двору се Алексину
Чести збори тајно држе;
Ту с' очајна срца беру
Из далека и из близа,
Гружа, Мачва и Ресава
Ту синова тужних има,

Којима је варвар бесни
Бичем зверске своје ћуди
Крв с витешког потро лица,
Те сад, жути — смрт ледена —
За кућиштем, ил' за мајком,
Ил' за лепом вереницом,
Малаксалим цвиле гласом,
Казујући тешке ваје,
Под којима душа стење,
И тражећи неутешно
У освети утешење...

Усред двора огањ гори,
Те прамењем сјајног плама
Светли, греје околину
Забринутих поглавара.

У зачељу ј' кнез Алекса
С Бирчанином побратимом,
А остало јадна раја,
Што четири тврда зида
Ледним рукама згрлит' могу,
У око је попадала.

А варница рој пламени
Пролетају поноћ нему,
И уздаси тако лете,
Туге бола и освете,
Што с' на лицам' бледим, ледним
Поред огња јасно виде,
Као сенке мртвих груди,
Што се дижу из гробова,
Да с' усана дрхтајућих
На Страшномe суду кажу
Горке муке, тешке тајне
И увреде нечовечне,
Којима их бич судбине,
Пакост људска, зло и злоба
Потресосе и из гроба...

Ах, јади су пусти, неми!
Нико ништа не говори,
Кò ноћ нема, док се у њој
Плам и тресак не захори.

Бирчанин се храбри диже, —
Дух вечити, мач огњени,
Који ће се заблистати
У рукама Аранђела
При последњем издисају,
Окаљана грехом, света, —
Севнуше му чарне очи,
Завекташе златне токе,
А десница храбра паде
На јуначко поуздање —
Крволочна црнокорца:
„Хај, на ноге! На оружје!“
И већ кò да гледа оком
По крвавом разбојишту,
Разигра се душа, срце
И натупи мудро чело
Са витешким знаковима,
Који чете у бег гоне,
А немијем гласом зборе:
„Та на ноге! На злотворе!“

Дух распаљен, срце гневно
У један се израз слише;
И у оку севајућем
Врелом муњом запламтише.

Ту већ Србин прошлост тужну,
Синдир горке садашњости,
Под ногама гневно мрви;
И још жељан турске крви,
Исукује ханџар љути,
Заклиње се Богом једним,
За слободу погинути....

Ал' кò свагде у Србина,
Налази се „мудрих глава“,
Те својијем гадним мразом
Свети огањ срца гасе.

Док очајна душа пламти
И у спољним изразима
Страховите клетве реве,
Донде змија непомична
У котуру немом ћути;
На плен чека, плену рада,
Да напада изненада.

Седом главом горко тресе,
А отровом љутим јечи:
„Сто година — црна књига —
Написа ми мрачним словом
Погибија дугу причу:
За сто лета стократно се
Подизаше поглавари;
Али увек смелост дрску
Плаћиваше мрком крвљу.
Њина пратња тужна беше:
Горка суза, црна клетва,
Што им гроба и сад тресе. —
Још смо слаби... Стрпите се!“...

Народ ћути, стрепи, бледи,
Столетнице успомена
Плам кржаве душе леди.

У витезу срце пуца,
Са десницом храбром дршће
Глас гивнога Бирчанина;
И прекорним гласом грми:
„Тешко теби, постојбино!
Ропство црно, срам, поругу,
Глобу, клетву и крвнину,

И насиље, и бешчашће,
И крв моје миле браће,
Зар да увек мирно гледаш?

Или мислиш с тим покором,
Што ти ропства жиг крвави
На суморно чело стиска,
У ведрину света ступит'?
Не, не, роде! Умри! Падни,
Кò што су ти свети стари
На Косову попадали!
Ох, ил' нема више Срба?
Зар све онај данак грешни
Са ударцем једним смрви? "...

...Народ ћути...
Ал' са својим ледом крије
Пламен срџбе, бола, гнева,
Као сужањ у тамници,
Што кроз пукот стена гледа
У зрак дана божијега.
Немо ћути... камен сињи,
Ал' синциром грозно тресе
И у срцу крвавоме
Затиче се Богу, небу,
Осветит' се душманину,
Ког у мозгу, потресеном
Увредама нечовечним,
Крвавога, гневан, гледа,
Коље, сече, мрви, гази...
Из двора се разилази...

А домаћин, срца крепка,
Ласка, кори, моли, кара
И рочишта опет скоро
С кнезовима уговара.

Народ оде... Ноћ је нема.
На огњишту из пепела

Жеравица само тиња
И на бледо лице кнеза
Своју модру светлост баца.

Тужна српска постојбина
Сан с повија малаксаних,
Мир са срца кнежевога,
Немилосним срцем гони.
На чело му облак пада,
А на срце камен јада;
Тешко му је, Бог зна како,
Али терет душе своје
У грудима мукло таје.

Нем и миран кò кип леден,
На коме је вешта рука
Век страдања, муке, бола,
У погледу изрезала.
Ал' сад нешто кроз одају
Кò небески глас зајеча,
Нему поноћ из сна трже,
А по груд'ма забринутим
Са ужасним кликом махну.

Кнез се диже, пирну огањ
И управо тами хити,
Где му мила ћерка спава.
— Анђео је заплакао
Сврху греха грешног света,
Или сврху горких суза
Неутешних очајника;
Или вила у сну цвили,
Гледајући тешке муке,
Те склопила беле руке,
А руменим усницама
Клетву шапће душе своје...

Сада цикну: „Куку, леле!“
Да разабрат' јасно можеш

Бурног сана тужне речи:
 „Не, не дајте!... Паде... Боже!...
 Авај, авај, мили... оче!“...
 Вихор сана душу тресе,
 А часом је опет тиша.

Крст побожан и молитва
 Умирише чедо бајно;
 Те сад анђо опет тихи,
 Пуна рајске оне чари,
 Осмехом се зоре смеши.
 Али ко ће грозну јаву,
 Ко ли оца да утеши?

Ту он стоји, нем и леден,
 А погнутом седом главом,
 У којој се вихор мисли
 Са ужасним својим летом
 На бледоме челу јавља.

Тако га је и сванућа
 Застануо мраз и вихор.
 А у зору каваз агин
 Ужаснијим јоште гласом
 Душу му је потресао:
 „Спреман ли си, обор-кнеже,
 С побратимом Бирчанином
 Дочекати Мехмед-агу?
 Овуда ће у лов проћи,
 Сто другова проводећи!“...

* * *

Колубара ћути, стоји,
 Али јури Мехмед-ага
 Уз обалу ледне реке.
 За њиме се дружиница
 — Један целат и сто других —

На помамним хатовима,
 Као тићи гавранићи
 За соколом, залуд журе.

Помаман је хат Мехмедов,
 Сам од свога беса преда
 И од пене сукрваве,
 А највише с удараца
 Бакрачлије Мехмедове,
 Што по кожи свилотанкој
 Мрку крвцу Арабије
 С белом пеном вешто меша.

Не мож' јунак да дочека:
 Часови се у векове,
 А дружина уморена
 У пужаве ситне ствара.

Каткад стане, обазре се;
 И док вранац по камењу
 Скоком муње подиграва,
 Донде ага мрко гледа
 У даљину пуну, нему.
 У оку му мрзост сева,
 А по тамном челу боре
 О крвавој смрти зборе.

Често рука сама пође
 Крволоку јатагану,
 Трза, сева... клоне, стане,
 Спушта руке малаксане;
 И где пређе израз беше
 Беснилости и варварства,
 Ту копрену пакџи шири,
 Те са ледом још грознијим
 Нечовека тиша, мири...

Затим тупим гласом јечи,
 Кџи сневање умирућег,

Којег дела вечну муку
 На самртном часу носе:
 „Ћаур, ђаур срце ово
 И мир душе мусломанске
 Са ранама обасипа!

Алкуран се утопио
 У сузама правоверних,
 Џамија се задрмала,
 А месец је побледео
 У пламену и у диму,
 Што на курбан крсту пали
 Наше куће и ханове
 Бесан хајдук горе чарне.

Ох, хајдук је горски вуче,
 Што се турским месом слади;
 Пак и опет хајдук није,
 Од кога се арслан боји,
 Но је отров љуће змије,
 Што ми душу гневом поји:
 Алекса је с побратимом
 Грозан узрок свију мука;
 Алекса је с Бирчанином
 Крвавији од хајдука!...
 Глас му паклен тупо хуји,
 Кад га чујем, вас се тресем;
 Не чујем ли?... Сећам га се,
 Кб грешнику звук ценема
 Што по души вечно бруји.
 — Лице, поглед, чело, очи,
 И обрве густе, црне,
 Два облака страховита
 Што у недру муње крију,
 Душу моју страхом пуне.

Кад у сану на душеку
 У поноћи немој гледам

Писку, јаук, шкргут зуба,
 И неверне муку раје,
 И све, што у срце моје
 Сан са благом руком точи, —
 Смрт и ђаво и он крочи;
 Све нестане, сам он стоји
 Са погледом љуте змије...
 Мрзак ми је!... Крвав ми је!...”

И још нешто, што разабрат'
 Силног ветра хука не да;
 Само видиш, где песницу
 Против мрког неба диже:
 „Хазур, момци! Хазур, море!
 На душмане и злотворе!“...

Као да је Пророк грмнб
 Громом, муњом, алкураном,
 На глас агин Узун лети,
 А за њиме сто јунака
 Недогледним скоком јуре.
 ...Тек у зраку јоште видиш
 Беле тице лабудове, —
 То се ветар с мразном руком
 Игра, титра са саруком...

Кога стрела отрована
 Кроз векове дуге прати
 И сваку му стопу следи
 Са отровом и са крвљу;
 Ко, навикнут вечној тами,
 Слух напаја тупим јемом
 Од ланаца зарђани,
 А кром претња и пакости,
 Којом 'но га варвар мори,
 За благослов други не зна, —
 Може ли му реч Турчина
 Из прсију распорених

Грозно чедо гадне слутње
Једном ласком ишчупати?...

На поздравље Мехмедово
Реч ласкава: „Добра рајо!
У поход се вама спремам!“...
У грудима слутњу рађа...
Али шта ће, куд ће раја?...

На обали ледне реке,
Испод хана каменог,
Скупише се поглавари.
Кнез Алекса с побратимом
За дочек су силно спремни
Дочекати душманина;
Ал' не сабљом и топузом,
Као Србу што приличи,
Но понизно голом главом
И погледом укроћеним,
Као тигар у крлечи
Пуним срцем гнева, жара,
Тужну главу што обара.

Само што се мрачан поглед
У даљину нему краде
И на сваки шум и топот
Застрављеном преда душом;
Сад га спушта, сад навише
У суморну гору диже.

На самртном часу, канда,
Лик немиле смрти спажа,
Грозном слутњом натраг ступа.

Види чалме, чело, очи
И на грудма златне токе,
Сабље, пале и ханџаре,
Види мрке јаничаре...

Под њима се коњи пене,
А по белој пени плива
Суво злато и кадива.

„Добро дошо, Мехмед-аго!“
Кнез Алекса с побратимом
Са поклоном смерно збори.

И већ пружив десну руку,
Да прихвати узенђију
Помамнога Мехмед-аге,
Сусрете га сто очију.
Крви жедан поглед злобе,
Нож исукан у Узуна,
Са којег се мрка крвца
Сеоскога кнеза пуши,
Следише му храбро срце,
Уморише десну руку, —
Клону, стаде, малаксала,
А поглед му мрачан блуди
По околу пратње бесне,
Док кроз дуге трепавице
На агино паде лице.

Ту сад чати мрачну књигу
Беснилости и варварства,
Док на листу упрљаном
Не застаде мрачног чела,
Где писано крвљу има:
„Смрти проклетим ђаурима!“

Мехмед-ага мрко гледа
На снуђене поглаваре:
„Ево, Турци, ђенерала!
Што у Немца верно служећ',
Тајно раде о слободи!
Ево оних црних слика, —
Ево, Турци, бунтовника!“...

Насмеја се Узун верни,
Зазвекташе тешки ланци...
„Аман! Аман!“ — раја пишти
И откупа злато нуди;
Али злато не човека
На освету већу буди...

Сунце беше на заходу,
Ал' кроз црно покривало
Од облака страховитих
Не јављаше лица бледа.
Зрак последњи само сину,
Трену, стаде, закрвави
И у пусту таму зави...

Гологлава раја стоји
На несрећној Колубари,
Ишчекује *прве жртве*
Отаџбине и слободе.

Ту и Фочић Мехмед-ага
Љутим срцем, гневним зором
Са поамног вранца гледа;
До њега се верни Узун
Тартаровим смехом смеши;
За Узуном сто очију
Исти поглед рају теши.

Изведоше *прве жртве*,
Бирчанина и Алексу,
Витешке им руке стеже
Ланац тешки, гвозђе тврдо,
А јуначку снагу ломи
Три поноћи страховите
Бол и мука и мучење,
Којим пакб невернике
За век тешког греха мучи.

Клону снага, ал' дух стоји,
Смрт ледену презирући;

Снагом лава, пламом муње
У тирана бесног гледе
Два витешка побратима.
„Смрт у кави, смрт у гори,
Смрт нас чека у потаји;
Свугде ледну смрт гледамо, —
Ми гинути давно знамо!...

Али знајте данас, Турци,
Свака капка крви наше
Потоком ће турске вући!

Ми гинемо, умиremo,
Смрт ледену презирући!
Али чујте!... Чуј, тиране!
Наше муке, крв и ране
Освете ће бич пламени
На унуку да ти кара!...

А ти, рајо, удри после,
Гдегод видиш јаничара!“...
„Удри!... Сеци!“...
Бесан Турчин одговара...

Две витешке главе паше,
А крв прска надалеко,
Чак по тами бледог чела
Кап горућа аге роси, —
Жиг крвави крвних дела
Нек' кроз сраман живот носи.

* * *

Ноћ је мрачна, вихор хуји.
Забринути Турци седе
И у магли густог дима
Сахрањују тужне мисли,
Што им душе окаљане
Немилосном ватром пале.

Ту погнутом главом Мехмед
 Будан сања страшне снове :
 Пред њиме се *прве жртвае*
 С погледима муње, грома,
 И с крвавим песницама,
 Мукло претећ', указују,
 И десницом опруженом
 Тамне очи Мехмедове
 Мигом пакла тамо зову,
 Где дршћућом Турчин душом
 По брдима побуњеним
 Види војску и барјаке;
 Гледа црна разбојишта
 Лешевима обасута,
 А по њима бич освете:
 Црни Ђорђе са дружином
 У витешком скоку лете.
 — Види своје тешке ране,
 Побиијене мусломане...
 — Гледа, хуче, опет плане :
 „Хазур, Турци! Хазур, море!
 На душмане, на злотворе!“...

БУРА НА МОРУ.

Море је немо, пусто, големо
 Кб бледо чело вечитог гнева,
 Што се у смрти тихо осмева;
 Суморна леже пучина стара,
 Да се у своме гробу одмара.

Небо се смеши, звезде трепере,
 Чисто га љубе, гладе и мазе,
 Уљуљкују му тихе таласе,

А стари крвник тај бисер бере,
 Што плаво небо на њега стере;
 Звездице сјајне грли, целива,
 У небо гледа, о њему снови.

Ал' сад му лепе данице нема,
 Нестаде, оде, поноћ је зави.
 Море се пени, љуља, крвави
 Кб варвар бесни, ком' дрска рука
 Харема бисер са груди шчупа.
 Распаљен бесом, не тугом, болом,
 Већ чисто зверски, осветом голом,
 Мач из корица крвав потеже,
 Светом да тресе, коље и жеже.

Једне по једне звездице нема...
 Варвар се сили... Бура се спрема.

Сад грмну, пуче... Љуља се море,
 Потресоше се далеке горе;
 С подмуклом жељом, крвавим умом
 Облаци хује са грозним шумом.
 Час видом сенки, што сврху гроба,
 Дршћући, блуде у неко доба;
 Час риком лава ражљућенога,
 Што оков стреса сужанства свога;
 Ил' као змија, што отров пљује, —
 Тако таласи на море стану,
 Заљуљају се, рикну, зама'ну
 И грозном хуком, смртним јауком,
 Разбијају се леденом руком.

Па ко то ступа дрском слободом
 У море сиње са лаким бродим?...
 Блед је у лицу, буран кб море,
 Крваве токе о крви зборе;
 А што му груди вечито таје,
 Један га мрачан поглед издаје:

Смрт онде лежи, пламен и тама,
Крв људску крије у зеницама.
Мале је пушке прикрио струком,
А крвав ханџар десницом руком...

Је л' хајдук?... Јесте! А ко је оно,
Што му на срце пада смионо?
Харема сјајног понос и дика,
Најдражи бисер у безбожника.

Па виде л' она, лепа и млада,
Тучу громава, што с неба пада?
Осећа л' ране на љубазнику?
Чује ли буру?... Не чује, не зна!...
У наручју му лежи несвесна...

Са бледог чела свионе косе
По бледим грудма вихори носе;
А хладне капље таласа слани'
Враћају натраг живот успани.

Сад види, слуша таласа рику
И тешку рану на љубазнику;
Тај поглед поноћ, море и хука,
И врела крвца с младог хајдука
Душу јој кида, а срце пара
И вечно тамне очи затвара..

Бродари гледе, чекају, стоје,
Смрт је пред њима, смрти се боје;
Ал' онај, ком је живот тек шала,
Чија је душа смрт упознала,
Том пропаст више нигде не грози,
Он помно виче: „Напред!“ и „Вози!..“

Море се љуља, пени и тресе,
Из дна се песак у море диже,
А с неба пламен по мору лиже.

О, натраг! Натраг!... Ал' где су, шта су
У грому, мору, вихру, таласу?...

Сад кб да чујеш у смртном часу,
Где јаук хуји по том таласу.
И огањ плану, и пушка пуче...
Море умуче... Поноћ јауче...
Уморило се ледено море...
А што 'но груди збрчане носе,
Грозни су знаци витешке славе,
Трошни остаци борбе кржаве:

Онуда весло, скрхано, плива,
Ту мртав бродар у сну почива;
А тамо, опет, у вечном миру
Два хладна тела вали испиру:
Она се тихо, млађана, смеши,
Рекб би, живот још у њој лежи;
Он, мртав хајдук, бесан и мрачан,
У вечном сану опет јуначан,
Још му на челу дубоке боре,
Још и у смрти о смрти зборе,
Ханџар у руци још кб да прети:
„Доћи ће, доћи, да се освети!“

БРАТОУБИЦА.

Тама је пала голема, пуста,
Страхом је застб поток планински,
А листак дршће на сувој грани,
Чека на вихор, да га сахрани.
Борови стари, чеда косовска,
С тамне висине кршних врхова
Гледају небо, голо и црно,
Равно понору дубоком, немом,
Ил', боље, гробу тамном, големом.

Грање се ломи, а гора тресе,
 Студено стење љуља и грози. —
 Је л' ово сљлних громова хука,
 Што тамна поноћ на крилу носи?
 Или се земља са небом брука?
 Ил', можда, није — да л' пушка бије
 Милога сина горског, хајдука?...

Поноћ је пала. Пламен се вије
 Низ хладну стену, кроз црно грање,
 Те својим модрим језиком пише
 Поноћних слика грозно играње.
 А да л' су и то тек слике само,
 Што испод стења, на тврдом каму,
 Са застрављеном душом гледамо?
 То срце згрева ледена змија, —
 На пламену се јатаган сија,
 А хајдук ћути главом погнутом,
 Тек каткад зирне погледом мрачним
 У поноћ мрку, у небо црно;
 Пак му се чини од грдних слика,
 Што му пред очи планина ствара,
 Пуна је гора — пуна крвника,
 Гмиже и кипи од јаничара.
 „На ноге, браћо!“ — шапће и ороз
 На џевердару запиње смртном;
 Са зуби шкрипи, а огањ грми
 По седам пута смртна одјека. —
 А зорна дружба слуша и чека...
 Поноћ је пуста, црна, голема;
 У црној гори душмана нема.

И гора спава, паде и клону,
 На стење спушта главу смиону,
 Ал' хајдук нема ни у сну санка.
 Срце му бије, душа се стреса,
 А чело бледи страхом и муком,
 И крупне капи хладнога зноја

Низ следе очи у косу слева,
 А после дахом дршћућим стане
 И руке шири, већ малаксане,
 Па се у сану тихо осмева...
 Кћи неба, земље пред њиме стоји,
 Осмехом зоре, лакошћу душе,
 По плавом зраку слобода плива,
 А он је љуби, грли, целива.

У дванест један још будан стоји;
 Давно је како одмора не зна,
 Те бајна чеда благих санова
 У души својој видео није.
 На две је руке коштане, суве,
 Суморну главу спустио доле;
 А седе власи низ снажна плећа
 Голема старост смерно повија.
 Прошлост је давна, које се сећа,
 Убава прошлост сјајних пролећа
 Са горком сузом у оку сија.

Смрт је већ давно презрео своју;
 Не боји с' грома, крста ни неба, —
 Та само небо од њега преда, —
 С поругом горком у олтар гледа!
 Олтар и причест тајну и свету
 Дирнуо није са грешним дахом,
 А благог попа благослов свети
 Примео није, грешник проклети.

Не боји с' неба, — небо га неће,
 Ни гроб га неће, — земља измеће...
 Он страха нема, гора га чува,
 И поноћ мрка, и ханџар љути.
 Ал' опет дршће кō листак бледи,
 Када у суро небо погледи;
 У грудма пакō, у души покај

Пламеним бичем живот му киње
И срч потоњу костима цеде,
Страшилом грде образе бледе.

Често на земљу студену пада,
Те ноктом тврдим по земљи рије,
А бледим челом камење бије,
Док крв и сузу у кап не слије.
Онда се диже, мртав, суморан,
И тупим гласом, бијућим срцем,
Кајање немо гори изриче:
„Срце ме боли! Ох, боли, боли!
Чело ми гори! Ох, гори, гори!
На њему капка смрзнуте крви
Живот ми мори, — ох, страшно мори!
Он ми је душа и срце био, —
Ја сам га љубио... убио... убио!...“

Ал' шта и кога? — То гора не зна,
Нит' ико знаде од живих саде.
Виде га само суморна, бледа,
Где ода сваког листића преда.
Ал' када јекну лугови мрачни,
И пушка плане пламом и смрћу,
Крвца му јурне на бледо чело,
У црној крви с' око замути, —
Тад ће и дружба осмеха чути.
Џевердар баца и пушке мале
И с голим ножем у борбу ступа
И мразно гвожђе у крви купа.
После га глади мекијем дланом,
Загледа, брише, док се засија
На врелом сунцу ледена змија; —
А једна пега на сјајном гвожђу
— Не славан спомен душманске крви,
Но тешка рана из прошлих дана, —
У бритком ножу је зарђала.

* * *

Свет му је мрзак, живот и дружба,
Само је поноћ, која га служи;
Њу верно грли, с њоме се дружи,
Она му знаде, што груди таје, —
Ван поноћи брата не познаје..

Ал' прошлост стоји, — и ње се сећа,
У њој је имо лепших пролећа,
Убавих дана, милих санова.
Сећа се, сећа рајских часова,
Старице мајке, оца и брата,
Високих двора, пустара, стаја
И лепих коња арапске крви;
Све је имао, био је први.

Често ј' на коњу јахао бесном,
А за њим братац умилно следи,
Ко поред звезде звездица сјајна;
Једнако рухо, једнаке ћуди,
А једна љубав у двоје груди.
Па кад их мајка види и позна,
По старом лицу осмеха блага
Затрепти суза радости веље;
С коња их прима, грли, целива,
О већој срећи никад не снови.

„Хајд', брале, јаши твога Лабуда,
Срце ми игра у врелим грудма;
Кад те на њему угледам, лака,
Као да видим бела голуба
На мекој грани златна облака;
А ја ћу и сад мога Жерава,
Он ми је мио, радо га имам,
Радо се с њиме горице примам!“
По мекој трави, шареном цвећу,
Поносни коњи лако пролећу,
А стара мајка умилан пород

Са бистром сузом, тихим осмехом,
С молитвом благом небу и Богу,
Кроз равно поље у гору прати,
Да јој се опет на груди врати.

У мрачној гори, зеленом лугу,
Не где злочинство грехове крије,
Но где тишина, света и нема,
Трудноме телу одмора спрема,
Смерно се диже колиба мала.
Често је она у росној зори
Кд зора сама росом блистала.
Ох, много пута овде су браћа
У жарком дану сунца и жеге,
Или у хладу бледих звездица,
Пустили коње вољи и гори,
Нека их она понудом нуди
Са меком травом са својих груди;
Нека их гора чува и двори.
А они, млади, љубави пуни,
У загрљају невине душе
Одоше сами колиби смерној.
Онде их чека небо са рајем,
Са уздисајем, са загрљајем:
У мрачној гори девојка бела,
Пак им је оба срца занела...

Лепа је била, сјајна и мила, —
Па су је оба брата љубила...

Ох, осмех беше један једини,
Којим се небо млађем осмехну, —
Тај један срце старијем следи,
Те грозним страхом румени, бледи
И себе куне, себе и небо,
Што му је срце, да љуби, дало,
Што му је живот тим отровало!...
Ох, само један осмех је био, —
Па је за њега.. брата убио!...

Ноћ беше грозна, небо се тресло;
Али у црној и грешној тами
Не засја пламен муње и грома,
Да види чела бледило смртно,
Нит' капка кану небеске дажде,
Да крвцу с руку и с руха спере.
Поноћ је тешка и малаксала
С теретом црним на душу пала.

Дршћућим срцем гледе хајдуци
Знамење грозних, вечитих мука,
Чекају гласак, та један само,
Да их осуди небо крваво;
Слушају, ћуте, — ал' ништа нема....
Сад кд да чују уздисај тешки
И грозну клетву... и гром... и пакд!
Ближе се тихо, јече полако..
Па ко то дође у глухо доба?
Душа ли пакла, смрт ли из гроба?

Чело му беше жигом убице,
Бледилом смртним крваво лице,
А попрскано свилено руво
Погледат' страшно у доба глуво.
У таквом виду клетва је стала,
Страхом је нема дружба дрхтала:
„Шта ћеш?... И ко си?...“
„Ах, мене клетва овамо носи,
Страхота свака, свако бездеље,
Крвавог срца крвније жеље!“...

Двадесет дугих прођоше лета
У смртном боју, вечном кајању;
Многи из дружбе попадали су,
Ал' њему јоште ханџар и тане
Сломљено срце дирнули нису.
Он живи, каје, уздише, дише

И црном клетвом, у црним грудма,
Часова горких векове пише...

У спомену је и рај и пакђ,
Живот и клетва заједно греду,
Парају лице, чупају косе
И сваку радост из срца носе.
Каткад покажу у своме теку
Милих образа осмејак рајски,
Да, ко га види, затрепти душом,
А врелим срцем онамо жели,
Где су милине, небо, анђели...
Ал' брзо поток прошлости давне
Узмути вале бистрих капљица
И, преко грдног јурећи стења,
У мутној пени образе мења.
Ту, лица бледа, леденим дахом
Додиркујући несрећне груди,
Кајање црно у срцу буди...

Тако он многе поноћи, будан,
Слуша на шумор горе и таме,
Боји се, стрепи од самог себе,
С својих грехова дршће и зебе;
А кад зашустити листак у гори,
Буљина гласом храпавим крикне,
Срце се стресе, а живот дршће,
Уснама бледим, у тупом звуку,
Изриче срца паклену муку:
„Ћути, планино!... Не куни, брате!
Ти си у души, у срцу био, —
Ја сам те љубио... убио... убио!“...

* * *

Будни хајдуци у зору гледе,
У мио зрачак румена сунца,
У плаво небо, што са милином

Невину душу и срце пуни, —
Ал' хајдук стрепи, дршће од дана,
Крије се, ћути, чека и слуги
Запетом пушком и голим ножем,
Да своја дела, грозна и грешна,
Спере и збрише борбом крвавом,
А своју турском замени главом.

У влажном хладу роса трепери,
У њој се златна зора огледа,
А по њој дрски хајдуци леже.
Само очајник стари и седи
Кроз мрачну гору у небо гледи,
Бришућ' са лица сузицу росе,
Што му са листа ветрићи носе.
Пушка му паде с рамена стара,
Те се на хладној земљи одмара.
Али он не зна за одмор свети,
Мучи се бори, боли га, гори,
Шапћући, једно са собом збори:
„Он ми је братац једини био, —
Ја сам га љубио... убио... убио!“...

Ко вечно дршће у страху вечном,
На сваки шушањ душа се стреса.
Чули су шумор горе и листа,
Видеше гвожђе, где гором блиста:
„На ноге! Напред! Пушку и пази!
Ено га душман, где гором гази!“

Седи очајник трже се, плану,
Ледени ханџар у руке суче, —
Ал' чуо није, где пушка пуче!...
Јекнуше стене грозним одјеком,
Он, мртав-рањен, снагу крваву
Спушта на росну, зелену траву.
Ал' не та рана, тај часак клети, —
Далека прошлост њему се свети:
„Ја сам га љубио... убио... убио!“...

Нестаде боја, нестала убице,
 Још само стоји студено лице.
 Хајдуци гледе, и у том часу
 Бога и неба и вечних мука
 Сећа се круто срце хајдука.
 „Моли се Богу!“... „Ја немам Бога!
 Он ми је братац богодан био, —
 Ја сам га љубио... убио... убио!“...

МУЧЕНИЦА.

На црном челу земље сурване
 (Кад једном дође, да се поцепала,
 Читуљи верној векова горких),
 Видеће поглед Свевидећега
 Безбожно име проклетства свога:
Турчин!...
 Црна су слова... После крвава
 Дршћућом руком мученик реже —
 У једном слову поругу света,
 Кајање немо Господа Бога,
 Неправду црну порода свога:
Босна!...

.....Босна је пала!...
 Ко живот љуби, тај причест гази,
 Презире олтар, језик и биће;
 А кад га савест, мучење грозно,
 Огњеним бичем по срцу шине,
 Судију строгог несрећних дела
 И сваки спомен живота свога
 У грешном часу очајник бедни
 Из црна срца чула и коси.
 Те себе жртвом Пророку носи...

Вардар се смеје леденим смехом.
 Триест попова и калуђера
 У тешком гвожђу погнуто стоји;
 Увело лице и таман поглед,
 Са бледих уста дршћуће речи
 Казују муке часова грозних,
 Описујући паклене слике
 Тамница црних и тамничара
 Очима сузним, сузама грозним. —
 Триест попова и калуђера
 Веру и закон погазит' смера...
 „А је ли љуба Бојшића Вука
 С поклоном смерним светом курану
 Презрела олтар Исуса свога?“

Робови ћуте, стреле и бледе,
 Погнутом главом у земљу гледе:
 „Није!“ —
 „И јоште није?... Ил' није жена,
 Ка што ме црни робови лажу?
 Ил' муке нису мушке и вредне,
 Којим се кости ђаурске дробе?
 Де, казуј, робе!“

Извршник бедни куранских мука
 Клече на земљу, Богом се куне,
 Тврдећи силу мучења свога;
 Казује оно, што ни о себи
 Никада више верово не би:
 Зидове црне тамница влажних,
 Уздахом њеним љуљане често,
 Сузама горким и крвљу њеном
 Капане за три поноћи мрачне,
 Сведоком зове верним и правим,
 А поноћ нему јемцем кравим.

„У мрачно крило мермерна леда,
Где јоште никад песма умилна
Ил' мио зрачак румене зоре
Светињом својом продро није,
Бацио сам је, слабу, нејаку,
Гиздаве руке у гвожђу јаку,
Стегџ сам жице гвоздена конца
По витом телу, рукама белим;
Застаде душа у слабир грудма,
И крв је стала, и срце стаде,
А она, бледа, на земљу паде,
Немогућ' жива сносити јаде;
Паде на земљу без утешења.
Али ни мртва веру не мења!
Ха, друге муке, веће, силније!...
Са бледих уста крвца јој лије,
Очи се муте, ал' груди ћуте,
Ћуте кџ камен, дршћу кџ лисје,
Шибано бичем вихора бесна, —
Ал' веру не да жена несвесна!

Са бледа чела самртна капи
Низ бело лице рони и плива.
Већ полумртва, Бога призива:
„Ох, оче благи људи и света,
Правде и злости, срама и славе!
Смилуј се Босне, земље кржаве!...“
Трећа је поноћ на земљу пала,
Земља је немим страхом дрхтала;
Ни бледих звезда, нити месеца,
Само што она плаче и јеца...
„Ох, прими веру, жено проклета!
Та једина је права и света!“
Она је чула и дрхтала је, —
Али ђаурка вере не даје!

Кроз црну поноћ варица сину
С црвене коре челика врела,

Руке јој пече, рамена жеже,
По белим грудма модрице реже...
„Ох, прими веру, жено проклета!
Та једина је права и света!“
Она је, бледа и мртва, пала, —
Али још није веру издала!...

Јесу ли муке вредне и грозне?
Да л' у курану и већих пише? —
Не знам, везиру, ја не знам више!...

Варвар се чуди муком и бесом,
А душом дршће и срцем целим:
„И ја је сутра видети жилим!“

* * *

Ох, поглед мрачан варвара бесна,
Мучење црно, насиље грозно,
Тамница, синцир, палош и гвожђе,
Бесмртна дела највећих зала,
О којима ће ледена земља
Суморном небу причати дуго
На смртној ложи вечна кајања,
Откриват' тајну срама и славе
Живота свога ноћи кржаве!...

На крутој свили душека мека
Босански везир, усамљен, седи,
Нит' ико овде суморног чела
Умишљај тешки пази и гледи.
Сецаде меко димом се пуши,
Што вити чибук наргиле харне,
Ширећи димом ледене груди,
У срцу жеља множину буди;
А што зажели, — махом и часом
На силу тражи везирским гласом.

Зовне л' и мигом робове своје,
Онога часа пред њиме стоје;
Руком на прси, главом погнутом,
Свирепог срца послуга хитра
Везирску вољу саслушат' чека,
Пак да је створи, испуни скоро,
Ма оног часа погинут' морб.

„Изведите је!“ — рече и поглед
Суморан, таман, земљи обара,
Као да хоће свету да скрије
Гневнога срца отровне змије.

Звекнуше ланци, дворана јечи...
И ко из сана дивија зверка
Што црним оком у гору блуди,
Из својих мисли везир се буди.

У сузам' горким, у тешком гвожђу
Уздишућ' тужно, плаче и куне
Часова дугих горке тренути, —
Везир је гледа, дршће и ћути.

Лепа је љуба Бојшића Вука,
Лепа ко вила из горе чарне,
Ил' као груди снега пребела,
Ил' светлост бледа с анђелског чела;
Мучена тамом тамница црних,
Капана реком од суза своји',
Ко бледа звезда пред њиме стоји.

Реч, коју варвар изустит' хтеде,
Задрхтала је у пустим грудма;
Пакост и злоба, варварство црно,
Пред анђелом се дубоко таје,
Те већ у срцу човештвом сјаје.
„Нећу ти вере!... Остај у вери!
Та да је црња од ноћи саме,

Твој би јој образ светлости дао!...
Буди ми љуба! Љуби ме верно,
А ја ћу тебе љубит' безмерно!
Дваест ропкиња нека те служе,
А пашинице с тобом да с' друже;
А моја воља, ћуди и страсти
Вавек да буду у твојој власти, —
Само ме љуби, — ох, љуби, љуби!“...

„Не могу љубит' никога више
Ван једног само, Бојшића Вука.
Он ми је олтар, вера и црква,
Небо и светлост, живот — и све!
За њиме срце тужи, умире!“...

Верност је света, љубав светиња,
Пак јој и тиран клања и двори;
Она га мрзи, — он љуби, гори...

* * *

Силног везира харем се сјајан
Даници лепој широм отвара.
Простире свилу, кадиву меку,
А по кадиви бисер и злато,
Да лепа када по њему гази;
Дваест робова и робињица
Служи је, двори, на жеље пази,
И саму жељу из срца зове,
Да јој додвори, да јој угове.

Али Даница Бојшића Вука,
Ка оно цветак у пустој гори,
Не тражи росе, ни зрак од сунца,
Да њиме бићу живот дарива, —
Бледа је, слаба, смрт је целива.

Сваким је даном тиша, тужнија,
Свакијем часком блеђа, слабија;

Нити јој прија јело, ни пиће,
 Ни лепа ласка дворбе узорне,
 Ни љубав силна, ни обећања,
 Којим се везир босански клања;
 Једино тражи покоја тија...
 Па све је блеђа, тиша, слабија...

Каткада поглед кроз прозор танки
 У плаву гору упире жељно,
 А суза блиста, и груди дршћу,
 Уздисај лебди по усницама;
 Ох, много жели, кукавна, сама!

После се смеши и златно пуце
 На белим грудма отвара, тија,
 Где на срдашцу Спаситељ света,
 У чистом злату урезан, сија.
 Она у сузам' и нади плива,
 Те, пуна туге, молитвом благом
 Господа Бога образ целива.
 „Ох, оче, благи људи и света,
 Правде и злости, срама и славе!
 Смилуј се Босне, земље кржаве!...“

Сад везир ступа у харем сјајан
 Суморним челом тихим погледом; —
 Видиш, где љубав у оку гори,
 Она му срце и душу мори.

Ту се Черкеска на њега смеши,
 А Туркиња га погледом теши,
 Отварају му рајевска врата
 На белом шару једрих прсију,
 Да му у загрљају дражести њине
 Џенета сладост на земљи сине.
 Али то није небо милине, —
 Поглед га њихов ништа не дражи,
 Срце му другу девојку тражи.

„Данице, где си?... Ох, чедо моје,
 Хуријо дивна сваке милости!“
 Она се смеши, клања и ћути.
 Сад не зна веће, ил' је радости,
 Или је осмех горке жалости?

Срце је врело среће и сласти,
 Жалосна мајка туге и бола;
 Онде се многи осмејак таји,
 Мучење горко и уздисаји.

„Ох, злато моје, срце и душо!
 Најлепшег раја хуријо лепа!
 Ох, загрли ме, љуби ме, злато!
 Заборави га, Бојшића Вука,
 Презри га, презри — горског хајдука!“

„Нигде и никад!“ — жалосно збори
 Невина жртва насиља турског.
 „Да муке мучим жеђу и глађу,
 Да сместа умрем смрћу ма којом, —
 Не могу никад, везиру, чуј!“...

„Виш, ја сам везир поносне Босне,
 Насилу могу што воља не да;
 Ал' нећу силе, — љубави тражим,
 Љубављу твојом срце да зблажим;
 Изгубио сам се у оку твоме,
 Изгорео сам у жару своме!“...

Даница ћути, мирна и бледа,
 И, презирући, тирана гледа.
 „Љубави немам, — срце те неће!
 Немио си ми, а мрзак си ми!
 Ево прсију! Удри и убиј!
 Али да знадеш, варваре људи,
 Да Срђка само Србина љуби!“

„Ха, жено худа! Ђаурко слепа!
 Вечерас, докле звездице сину
 Блеђаним зраксм кроз харем мој,
 Ил' ћеш ми дати гиздавог тела,
 Неуживане уживат' сласти,
 Ил' ћеш на муци, мучена грозно,
 Испустит' душу и живот свој!“...

* * *

Ах, ко ће казат' језиком грешним
 За мрачну гору, пећине влажне,
 Да је то покров злочинства црна,
 Када и свеци и испосници
 Молитвом благом онуда дишу,
 Те име Христа, Бога и Спаса,
 Сузама врелим по гори пишу?
 Ко ће да каже, када поштење
 Загри ханџар пламена жива,
 А мрачну гору, ледено стење,
 Без миле мајке, мајком назива?

Ко ће да каже, када јунаци,
 Подигнув' десну небу и Богу,
 Заклетвом тешком прот небу грме:
 За живота гинут', пасти,
 И докле је крви вреле,
 Светити се душманину,
 Осветити домовину?

Ко ће да каже... породе мрски?
 Тек ако нећеш с запада ти!...

Јунаци славни, дружина пуста
 По плавој магли даљних брегова
 Очију црних гледање мрко
 Упире, гледи, слуги и чека
 Господско чедо душека мека.

Сад гора хуји далеким јеком,
 Рзањем, виком душмана бесних,
 Ил' ждрело грми, ил' пушка пуца,
 Освете часак грмећи куца.
 На грудима се помичу токе,
 Потресају се ране дубоке.

И никад санка, никада мира
 Планинско чедо видело није.
 Кад поноћ дође, у пустој тами
 Огледа дланом ханџар крвави;
 У зору плаву, страхујућ', спава
 На тврдом каму стења горскога;
 Сваки је чувар живота свога.

Дружба и спава; ал' дружби глава,
 Бојићу Вуче, заспао није,
 Нити је храбром дрмнуо мишцом,
 Када се душман планином вије.

Ал' данас књига од Сарајева,
 Жалосна тица црнога крила,
 Таму обара на чело мушко,
 А очи огњем засипље живим:
 „На ноге, браћо, јунаци храбри!
 Данас ми мријет' ил' живет' ваља,
 Или избавит' најлепше чедо
 Огњем пушака, врхом сабаља!...“

* * *

Месец и звезде кроз вече тихо
 Слушају песму тужног славуја,
 Па од милости трепере сјајно;
 А коју звезду срце заболе,
 Са неба пада на земљу доле.

У лепом врту, шареном цвећу,
 На танкој свили ћилима мека,

Даница дивно блеђано лице
У беле руке наслања тихо,
И докле славуј умилно пева,
Робиња млада сузе пролева.

Каткада диже суморну главу
И, блудећ', страхом по врту звера;
Чека и слуги, дршће и зебе,
А после тајним осмехом хвата
Сребрну дршку ножића оштра —
Надање цело, спасење њено...

А из недара у златном лику
Исуса Христа смерно целива:
„Опрости, оче света и људи,
Грехове моје, надање грешно!
О, прости, прости!...“

Сад везир иде, Бег-Осман силни,
Лаганим ходом, суморним челом;
Овладан страшћу, љубављу, жељом,
Дршће кб листак заљуљан југом,
Ил' као срце гневом и тугом.

„Баурко бедна, јеси ли спремна
Извршит' жељу везира твог?
Алах је Алах! Скапаћеш, кучко,
У својој крви с јогунства свог!...“

Даница очи подиже небу, —
Ал' с неба њојзи помоћи нема.
Гледа крвника смирено, тужно, —
Ал' у крвника милости нема...
„Ох, оче благи света и људи,
Правде и злости, срама и славе,
Смилуј се Босне, земље кржаве!“

И један удар и један јаук, —

И она паде поред убице,
У мркој крви пребело лице...

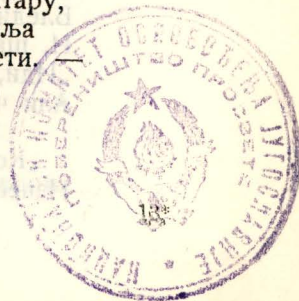
Везир се бесом распиње пустим,
Риче и бесни и против света
Подиже громко десницу храбру,
Што му је жртва тако отета.

Ал' у том плану огањ и зрно,
Самртну песму кроз поноћ пева, —
А поред жртве и крвник стари
Из мрска срца крвцу пролева...

Хајдуци огањ просипљу живи,
Пале и робе, кољу и секу,
С ножеви голи и небу прете,
Да милу жртву сјајно освете.

БАРЈАКТАРОВИЋИ.

„Збогом, мајко... мајко мила!...
Пет стотина кобних лета
Моји славни прадедови,
У присенку бурног хлада,
Што крвави барјак даје,
Пролеваху крвцу свету...
И залуду звер азијска,
Са хордама бесомучним
Стремећ' грозно к барјактару,
Кроз димовну маглу стреља
Крст посвећен, барјак свети.
Још и данас барјак лети,
На срамоту вековима,
По бојишту, по облаку
Смртног праха и олова;

Још и данас кроз редове
Многобројних азијата
Напред лете храбри тићи —
Барјактаровићи...“

Плаче мајка стара, тужна.
Три је синка испратила...
Погибоше, Боже мој!
Сад мезимца прати мила
На жртвеник домовини,
Па га љуби, па га храбри:
„Брани, сине, образ свој!...“

„Збогом, сестро... селе, снаго!...“
Три су твоја брата пала
Под барјаком за слободу,
Али стоји барјак свети,
Стоји име славно, сјајно,
Стоје стене црногорске,
Непроходне, непобедне; —
Пак и ја ћу за њих пасти,
За слободу Горе Црне,
Под барјаком развијеним
На бојишту крвавоме,
Код три моја дична брата,
У гробницу храбрих тића —
Барјактаровића...“

Сестра стрепи, али не сме
За живота жива рећи:
„Не у крвав, не у бој!“
Бледи, слути, тужна, млада,
И, шапћућ, га опомиње:
„Иди, иди, брате, душо!
Али чувај живот свој!“

„Коња седлај, љубо верна!
Изнеси ми сабљу бојну!“

Кнез ме зове на бојиште.
А паднем ли под барјаком,
Верна љубо, прежали ме!
Пак ако ћеш руку дати,
Јунаку је само подај,
Кој' ће барјак за слободу
Кроз кржаве горе вити,
Кад не буде више тића —
Барјактаровића!“

„У бој, друже“, — љуба рече,
„У бој, дико црногорска!
А паднеш ли, сунце моје,
Црногорка уме бити,
Љуба ће те осветити!...“

НЕВЕСТА ПИВЉАНИНА БАЈА.

I.

У лужини сумртве тишине,
На темељу кама планинскога,
Што с врхова ломне Горе Црне,
Ваљајући стогодишње јеле,
У долину Приморија пада, —
Познаје се зидина сурвана
Пустиачког у пустињи стана.

Онуд море страховито риче
У ноћима гнева небескога,
Те громове јарости големе
На сурвину столетну обара;
Али камен вековима стоји,
Пркосећи таласима бурним,
Што, са шумним заљуљани вихром,
Из корита вечнога се пењу,
Претећ' хучно лужини и стењу.

Али не мож', не мож' море света
 Грозним хуком земљу да потресе,
 И ко тигар, што на лава стреми,
 Задршће се, ућуги, занеми,
 Утиша се та пучина бледа;
 А сурвина непомично стоји
 И столећа давна приповеда.

Кам на каму тихано почива
 Ко векова ђердан непрегледни,
 Што је ланцем вечности утврђен,
 Да покаже на судишту света
 Свога тека редове кржаве.
 И на лицу разваљеног стана
 Видиш црте тужнога знамења,
 Од којих ти свака приповеда
 Давна лета, давне лепше дане,
 Старе ране, јаде нејадане...

Ноћ је тамна. Седи Радомире
 У пустињи свога самостана,
 Седећ' ниско на дрвену столу,
 Што га ј', самац, окресо у лугу,
 Згрева прса зимогрозно стара
 На пламену божијега дара.

Брада му се по грудима вије —
 Прамен свиле, меко рашчешљане,
 Што се тихо по зраку таласа; —
 Бела брада пала до појаса.
 Очи тамне, дубоко у глави,
 Гледале су стотину пролећа
 Са ружицом, рузмарином, крином, —
 Сто јесени, са болном тишином,
 Где са грања поскидају листак,
 И, са мразном погазивши ногом
 Жарког лета породицу бајну,
 У вечитост одлазе бескрајну. —

Гледао је седи Радомире;
 Али часи старости дубоке
 Тамно крило пред старину шире:
 Сад не види ни добра ни зала, —
 Светлост му је вечно помрчала.
 Чело му је високо и бледо —
 Траг столетни бурнога живота,
 Што га ј' имо са шеретским светом; —
 Спомен горки младости далеке
 На њему се у борама јавља,
 Преко којих у власима ретким
 Беле косе с темена се вију,
 Кријућ' бледост од слепих очију.

Чело ногу седог Радомира
 Његов анђо у санку почива:
 Бајно чедо дедовске радости
 Ту са њиме самоћу ужива.

Све је пало, што је у животу
 На љубавне притиснуо груди;
 Све, за чим је с уздисаји тужни
 У ноћима неспавања свога
 Створитељу света поручиво,
 Да их живи, да им срећу даде,
 Њему века, да их гледат' може,
 Слатка чедо љубави големе —
 Милу децу...

Ах, помреше они,
 Ко његови уздисаји бони...
 Само једна унука га двори,
 Мила душа порода умрлог,
 Чедо суза, љубави и среће,
 Ко цветак се подиже на гробљу,
 Да по тужном пољу замирише,
 Да задахне својијем мирисом
 Оне болом уморене груди;

Да је понос, да је тужна дика
Столетнога, старог покајника.

Проклињући очи исплакране,
Што красоту сакривају лица,
Са сувом је помилује руком,
Па уздисај жалосно-умилан
Са осмејком плачевним помеша,
Да би стена тугом заплакала
При погледу горког осећања.
Он не види, ал' под руком хладном
Јављају се божанствене црте:
Чело глатко, а повије меке,
Окићене са трепавицама,
Чини му се да светлост прикриву,
О чем сунце, небо, месец, звезде
Тек у сану кадикада сниву.
Милева је лепа — ко анђео лепа.
Никад санка перо живописно
Ту лепоту описало не би;
Да опише, душа би заспала,
Никад не би зоре заискала,
Да вечито у сану почива,
Да векове о лепоти снива.

„Милева, душо!“...
Анђо се буди
И, подигнув зажарену главу,
Та очима бескрајне лепоте
Гледа лице хранитеља седа,
Да у цртам' набранога чела
Вољу види, а жељу упозна.
„Је ли бура?“

„Ноћ је тамна, грозна,
Са севера ветар се помаља
И на челу дивљег океана
Рикајуће валове сабира.“

„Иди, душо, ону рпу дрва,
Што на стени највишој почива,
Ужди пламом, дахом је распири,
Смртоносне да осветли путе,
Којим' бродар, борећи се, плови,
Спомињући своју мајку стару.
Ох, помози сиротом бродару!
Иди, иди!“...
Ал' све немо ћути.
На опомен' нико с' не одзивље;
Шум далеки пучине подмукле
Хучно поноћ уморну просеца.
А Милева са горућим лучем
Близу грома, на челу облака,
Старе кладе стогодишњих јела
Потпирује пламеном и дахом,
А са својим дршћућим уздахом.
Од Вишњегга спасенија чека; —
Ноћ је пушта — пучина далека...

Вихор јој је распирио косе
И копрену на крилима вије
По поноћи пустошеће таме.
Стоји анђо, пун небеске снаге,
Са горућим у десници мачем,
Да покара, или речи једном
Вечан живот да дарује бедном..

Плам се крши кроз облаке мранже;
А када га вихор заошија,
По црној се пучини свија
И очима прозирућим јавља
Грозан приказ природе беснеће:
Вал за валом ко гора се љуља
И са пеном снеговито-белом
Мутан песак безданице меша,
Дочекује громове и муње,
Риче, бесни, цепа се и стреса

Као клетва црног подземника
Што се диже противу небеса.

Из утробе ненасите баца
Раздробљене бродове и даске
Од галија, нагрђених страшно,
Мртва тела са дебеле пене
На клисуре камените спушта,
После, опет, гневом неизмерним
Гором песка сахрањује кости —
Плен ледени црне неситости.

Милева гледи очима сузним
Час небу горе кроз црну таму,
А после поглед пучини спушта
И мутне вале пребраја оком
Дршћућим срцем, тугом дубоком.

Узвишена на каменој стени,
Преко гора љуљане страхоте
У даљину неизмерну гледи,
Ћути, стрепи, задршће, пребледи. —

Кô на леђ'ма беснећег ајгира
Што се јунак за чупаву гриву
Изнемоглом руком придржава,
Ногом стеже слабину дршћућу,
Да га сила поамнога звера
У поноре бездане не свали, —
На валима мутног океана
Са мишцама нечувене снаге
Слану пену витез разбацује
И кроз горе ричућих таласа,
Пркосећи пучини и вихру,
Спасоносном продире баиру.

„Бела вило... анђеле... ил' мôра
Узрујаног богињо ужасна!...

Мог живота ти си спаситељка!“...
Клече витез и бледијем челом
Бајну руку спаситељке своје,
Лепу, глатку, ледену и мирну,
Уздишући, тијано додирну.

Милева га са погледом тужним,
У ком суза сажаљења сија,
Дуго, дуго, проматрајућ', гледи...
Необично погледати беше
Бледо чело младога витеза,
Са мукама страховите борбе
Уздране груди и мишице —
Бледо чело, а блеђано лице.

„Хајде у дом, лепи страдалниче!
Сед Радомир ишчекује странца,
А колеба тихи одмор нуди,
Да почину уморене груди.“

II.

У каменом самостану старца,
На пламену жаркога огњишта,
Млади витез токе отпучава
И, са пеном сланог океана
Окупану, свилу и кидиву
По дрвени рафови намешта,
Да се суши, да наново сине,
Да затрепти, звекне и затресе,
Кад их јунак наново понесе.

А уморну снагу своју спушта
На миндерлук кама студенoгa,
Русу главу на десницу руку.
Тако ћути. Кадикада само
Околину разгледује тиху.
Гледи старца, седог Радомира, —

Сто година на темену седом
Прати витез тужнијем погледом,
А до зиме цветак се развија,
Зора, роса — све, што има чара,
У лепу се спаситељку ствара...
Ал' њу гледат' немоћна је душа,
Јер пред сунцем и орао сури
Мрачан поглед на земљу обара.

А Милева непомично гледи,
Јер самоћа лугова суморних,
У присенку столетних борова,
Није никад очарала душу
Са лепотом природе пустошне;
Гледи очи, — ох, како су сјајне,
Црне, лепе као поноћ црна,
Што се тушти у белини снежној
Окупаног чела и облика;
Гледа светлост рува и оружја,
Стас поносит, поносно стајање,
Крепост груди и снагу мишица,
Пак јој с' чини да лепшега нема,
Нити мајка бољег синка храни,
Него што је делија незнани...

Ал' кад виђе на кошуљи танкој
Мрке крви млазове ужасне,
Писну чедо седог Радомира:
„Ране, деда! Ох, ране кржаве!“
Сед Радомир суву руку пружа,
Да опипа младог страдалника,
И, додирнув' испаране груди,
Седа глава жалостиво клону,
И на уснам' столетија дуга
Глас немоћан жалосно зајеча:
„Ране! Ране!“...

Странац ћути. А на чело блело
Таман облак гнева се обара,

Око сија, а десница снажна
У гвоздену песницу се ствара:
И сад бесни душман да изађе,
Смрт да види, гробницу да нађе.
После гласом жалостиво болним
Бурног мора путове опасне
Описује у одломци кратки
И са срцем лава рањенога
Име грозног душмана изриче:
„Бег Љубовић!... Ха, та пасти мора!
Главом платит' ову рану тешку;
Пашће, пашће... ил' ћу ја умрети
У жељама освете кржаве!“
Рече витез; а девојка гледи
И очима жалостивих суза
Прати свако помицање странца;
Чини јој се од бледога лика
Да је лице бога осветника.

И са часком пламен се распири,
Срце плану љубављу највећом.
Стаде желет' жеље непознате,
Уздисати, руменет' и бледет',
А душа се повијаше гипко,
Следећ' срца свако осећање, —
Цео терет љубави најтеже
Њену душу, њено срце стеже.

Нити санка богиња умилна
Дирну чедо својим загрљајем, —
Она оста, гледајући, будна,
Први узор заљубљене душе
И мислећи о најлепшем рају,
О његову милом загрљају...

* * *

Из недара пучине далеке
Зрачак сину од светлости саме,

Пак се бели, бледи и румени,
 Као мајка, што видела није
 Дивно лице убавог јединца,
 А у сану сањала је грозно:
 Да га неста у поноћи бурној;
 Па сад жељно наручија шири,
 Да га прими и да се умири.

Свет још стоји непокретно, сетно,
 На грудима каменитим чува
 Страшан спомен поноћи ужасне,
 Као витез од бојева љутих
 Мрке капи пролевене крви
 Што на челу под калпаком меким
 До старости дубоке покрива.

„Чедо дивно!“ — са висине плаве
 Златна зора јединицу буди,
 Земљу,
 А поток јој у жубору враћа
 Зрак умилан мајчина старања,
 Хуји, пада, шапће песму тиху
 И кроз лепе долинице љуби
 Сузне сестре — ружице румене.
 Гора шушти у шумору тихом,
 Глас умилан ситне славујчади
 Слави творца васионе целе
 И, крилима росу прскајући,
 С једне гране на другу прелећу,
 С једног цветка па на друго цвеће.

Само витез забринуто ћути
 И у брижним часовима кува
 Горке капи освете големе,
 Прети, куне, — ал' су усне неме.

И, наслонив' десницу витешку
 На кам један разваљене степе,

Гледа мрко планине високе,
 Што слободу покривају горску,
 Које ће га раздвојити скоро
 Са анђелом и са спаситељком.

После грудма уздишућим сматра
 Лепотицу лугова суморних;
 Ах, па чисто обамире, силан,
 Гледајући своју спаситељку.
 Често речца умилна и жарка
 Од груди се рањених оцепи;
 Ал' на уснам' изумре, занеми,
 Само поглед у срце јој стреми.

Он казује, што му груди таје:
 Да је љуби, да је обожава,
 Да ће часи ван близине њене
 Дуга само столетија бити,
 Свет немио — горко живовање,
 А те ноћи — црно туговање.

„Збогом! Збогом!“ — рече, уздишући,
 И мушке му пребледеше црте,
 Као да се са животом прашта.

„Збогом, душо!“...

„Зар већ збогом, сунце?
 Зар већ збогом?...
 Онда проклет да је санак жића!
 Проклет живот, што часом једнијем
 Рај отвара и на дверма сјајним
 Показује души раздраганој
 Најсјајније жеље и молитве!
 Проклет, часак, што ми те показа!
 А проклета она поноћ, Бог до,
 Што те није сахранила црна,
 Да те нема!“...

„Ах, не куни, душо!
 Не куни ме, анђеле санова!
 Ти си живот повратила мрски!
 Не куни ме, моја спаситељко,
 Ја сам проклет, — небо ме је клело...
 Ах, проклет сам! Сам се кунем, душо,
 Јер оставит' спасеније морам.
 Ил' зар није проклињање црно,
 Када кажем: „Збогом, спаситељко!““?

Гледај гору, гледај стене ове!
 Ту слобода од векова српска,
 Залевана са витешком крвљу,
 У стручку се подиже лавора;
 Хајдук живи, — ал' је бранит' мора!

Ја сам хајдук... Ох, не стрепи, душо!
 Гвоздена је снага и десница,
 Ханџар хладан — али срце врело —
 Љубиће те верно, неизмерно!
 Прими љубав!“...

„Ја те љубим, сунце!“
 И у једном загрљају жарком
 Крв закуца, а пољупци врели
 По образи осуше се бели.

„Кад снег падне по горама кршним
 И душмана победимо мрског,
 Видећу те, моје очи чарне.
 Збогом! Збогом!“

„Ах, па збогом! Збогом!
 Чекаћу те, ко што земља црна
 Сјајну зору данка ишчекује;
 Чекаћу те... чекаћу на зиму,
 Као што се на пролеће чека,
 Јер ће зима са пролећем доћи,

С сунцем мојим, са ружицом белом,
 С тобом, душо, с рајевином целом!“
 . . . . .

Сед Радомир дуге дане броји
 У пустињи свога самостана,
 Сам, усамљен, ко гробница нема,
 Што се негде у пустоши скрива,
 Којој сродник не долази нигда,
 Да ороси сузама врелијем
 Црну кућу хладног самртника.
 Само каткад унука му пружа
 Стручак цвећа из лужине мрачне,
 Њега гледа, — али срцем тужним
 На горскога хајдука помишља.
 Пак проклиње лето и цветове,
 Што се држе на површју црном
 Са сузама земље покапане,
 Чекајући с бојишта крвава
 Свога срца цело утешење.
 Али њега, да долази, нема;
 Лето прође и зима се спрема,
 Али драгог јоште нема... нема...

III.

Ветар дуне и храстове кршне
 Са врхова недогледних гора
 У пропасти сумрачне обара,
 Па и гору са силином даха
 На каменом темељу заљуља;
 Стене цепа, а побрђа дроби,
 А са стопом немилости црне
 Гази кору земље прокапане
 Тако силно, да застење, силна,
 У мукама немоћи големе.

Свет осећа, васиона знаде,
 Да је слаба, немоћна и мала,

Пак да пружи упорну песницу,
 Срушиће је промисао вечни,
 Нестаће је... А поноћ ће црна
 Рпу гледат' сињег пепела,
 Што се љуља на крилима шумним
 По ништини вековечне таме —
 Трошан спомен васионе целе.

Смрт долази...
 Па има ли упорника дрска,
 Да јој гласом разјареним викне:
 „Стој!“ и „Натраг!“ или: „Није доба!“?
 Смрт долази по својега роба,
 А душа се вољно покорава
 И, немоћна, љуљајући, следи
 Мрачне стопе леденога вођа,
 Што 'но руком сувом и коштаном
 На обитељ показује вечну...

У каменом самостану старца
 Свећа гори, воштаница бледа,
 У рукама небеске лепоте
 Пред постељом седог Радомира.
 Сто година позивају старца,
 Да промени варљивим животом.
 Чело бледо, а коса се спушта
 По узглавку извезене свиле;
 Груди хладне, срце малаксало —
 Свршак чека, чека без престанка,
 Худог жића, варљивога санка.

Каткада се у постељи дигне
 И лагано бледијем уснама
 Шапће речи неразумне, тајне,
 И са руком леденом и бледом
 Глатко чело глади, благосиља:
 „Срећна да си!“... Ах, толико само,
 Више не мож' изнемогла душа;

Глас застане, задршћу се груди,
 Те јој сузу из очију буди.

Он издахну... ал' још ко да дише,
 Смрт не мења столетника стара,
 Као да се у сану одмара,
 Тако дивно и мирно почива;
 А по сувом лицу самртника,
 Ко присенак сунца залазећег,
 Вечна бледост трепери и плива, —
 А анђео сузице пролива.

Никог нема... Сад је тужна, сама,
 Ко на пољу пустоши големе
 Што се стучак једини развија,
 Ил' ко поноћ мрка, пушта, нема,
 У којој се само један гласак
 Жалоснога нарицања чује, —
 Она плаче, тужи, јадикuje...

Свет је голем, ал' га не зна она,
 Не познаје људи милиона.
 Свет и људи — све јој мртво лежи
 На постељи седог Радомира.
 Ах, а лепог страдалника нема,
 Да замени васиону целу,
 Нема, нема, нема!...
 Залуд око преко мрца блуди
 У планину, у пустошно стење;
 Залуд срце утешења тражи
 У надама, у спомену сјајном, —
 Њега нема, нема, нема, нема!...

Већ и ноћца њену тугу чује,
 А месец се у сузам огледа,
 Што Милева над утехом хладном
 Пролевајућ' жалосно нариче.

Сад застаде, следила се суза
 На образи страховитог бола, —

Реч занеме на бледим уснама;
У руци је воштаница тужна
Задрхтала и пламеном сјајним
Изменила жалостиве сенке,
Што се тужно у поноћи немој
По зидови огледаше тамни.

Море рикну страховито, бесно,
А у лугу вечите тишине
Коњ зарза са шумним топотом,
Стресеше се прозори и врата,
А пред њоме дрхтајућом, бледом,
Стаде витез у чудном оделу:
Рухо црно као поноћ црна,
Лице бледо, као месец бледи,
Сузним оком у мртваца гледи.

Затим поглед жалосно умилан
На плачевну Милеву обара.
После тихо, немо, хладно, мирно,
Златан прстен вади из недара:
„Познајеш ли?“...

Она стрепи, неми.
„Он је мртав!“...

Као одјек тужан
Раскинутог срца и живота,
Бледи анђо реч повраћа грозну:
„Мртав! Мртав!“

„Јест, у боју паде!“...
Она цвили: „Паде! Паде! Паде!“...
Тројан одјек утројеног бола.

„Он је пао,
Чуј, заклета Бајова невесто,
За слободу отаџбине кршне!
На хиљаде јурдисо је, силан,
Са шездесет витешких другова,
Рикајући у ранама тешким:
„За светињу! За слободу сјајну!““

И у крви својој и душманској
На крвника бега Љубовића,
На смрт црна нанесе га копца.
Са шездесет силних убојника
Паде витез Пивљанине Бајо.
Сам ја остах...
Као клетва што остаје црна,
Да грехове, или славу сјајну
Сахрањеног царства приповеда...
Ево прстен, ево токе златне,
Ево калпак са челенком сјајном,
Ево ханџар и оружје светло, —
Узми данас за аманет вечни!
Све ј' Бајовом покапано крвљу!
Узми, чувај... А ја идем, душо,
Да осветим шездесет другова!“

Писну чедо седог Радомира:
„Никад, никад!... Освета је моја!
Моје ј' сунце сахрањено вечно,
Мој је живот на бојишту пао,
Крв његову ја осветит' морам...
Ха, осветићу се!...
Смрт ледена ако чути може,
Чуј ме, оче, седи Радомире,
И заклетву страховиту носи
На истину Богу свемогућем:
Нећу санка, нећу мира тиха,
Нит' ћу срце рањено заложит'
Нужном храном или негом благом,
Док у крви бега Љубовића
Не огледам моје чело бледо,
Окићено калпаком мекијем
Заручника, Пивљанина Баја!“...

Мртавца ћути бледо, немо, хладно,
А на крил'ма црна поноћ носи
Страшан израз освете кржаве;

Гласник црни таман поглед спушта,
И са главом не верује, маше.

А доламом Пивљанина Баја
С бледог лица сузе убрисавши,
Подиже се рањено јединче
Мирно, храбро, поносно и свето,
Као зори кад на чело сјајно
Таман облак Везува полети
И сву сјајност поднебија плавог
Та пламеном усијане лаве
Једним часом нагрди и сатре, —
Тако исто и умилно лице,
На којем се божанствена туга
У цртама огледаше кротким,
Сад освете свечан израз доби:
Пламен сукну из очију црних,
А на челу невиђене боре
У часу се указаше једном,
Уста дршћу, — место суза сјајних
Капи зноја полевају лице.

И из меког завежљаја вади
Златне токе Пивљанина Баја,
Те на груди дрхтајуће смешта;
Свилен појас око витог струка
Меком руком обавија, лепа,
А за појас са изразом смрти
Две ледене змије удешава;
Под калпаком црну косу скупља.
И кроз поноћ страовиту чу се:
„Ах, осветићу се!...
Хоћеш служит' у освети страшној
Моје туге, незнани гласниче,
Да ме пратиш двору Љубовића,
Крв да видиш његову ил' моју?“...
„Хоћу!
Да се светим анђелима сјајним,

Та ножем бих небо раздирао,
Крчећ' пута богињи ужасној.
С тобом хоћу, Бајова невесто,
Куд ти хоћеш, — само реци, куда;
Да ти стопе божанствене следим,
Кд присенак од светлости твоје,
Свуд да будем на крвавој стази,
Док ме часак смрти не порази!“...
„Коња седлај!“...

Роб се покорава.
И док дивна невеста целива
Хладно чело самртника бледа, —
У двору су коњи зарзали.
„Хајде, госпо!... Све је спремно веће!“

Ноћ је тиха... Два коњика лете
Преко пустих шума и лужина,
Гнев их прати и мртва тишина.

VI.

У харему бега Љубовића,
На меканој свили и кадиви,
Са ђулсијом окупано тело
Одмарају Ђурђијанке бајне
И, чекајућ' поносита бега,
Извијају песме милозвучне,
Кд славујчад кад опази мала
Први зрчак пролећа умилна.

У раскоши однијане леној,
Кд лабуда мекано паперје
Меко, бело, сија им се лице;
А усташца, пуна и љубавна,
На осмејак развлаче се сластан;
Око нежно с лукавим погледом
Очарава страсног мусломана.

Бег, уморан с лова ил' с бојишта,
 На јастуке наслања се меке
 И са чаром бајних девојака
 Око поји, душу наслађава.
 „Зулејко!“

И већ круна харемска се диже
 И, наслонив бајну своју главу,
 На грудма се беговим одмара
 И у жару љубави највеће
 Ручицама образе му глади,
 А уснама миле речи гуче
 Кб голупче, као верно луче.

И већ хтеде бег да пољуби,
 Притиште га на једрину дојки
 Од милине, љубави и страсти...

...Харемска се отворише врата...

Страх и трепет и упрепашћење
 Беговијем харемом овлада:
 Вриште жене и фереце густе
 Преко лица бијелог повлаче,
 Црне очи са сузама крију,
 Да не виде срамног безбожника,
 Што у харем мусломански ступа.
 „Ха, клетниче, реци, откуда си,
 Да ти мајци мртву вратим главу,
 Да уза њу вечито нариче,
 Црни проклетниче!“

„Мене не знаш, гадни безбожниче!...
 А знадеш ли ове токе сјајне,
 Меки калпак и оружје светло?
 Познајеш ли?“...

Као мермер ледни
 Непомично бег Љубовић стоји.
 Тамним оком мрке капи гледи,

Што злаћено шарају оружје:
 Усне дршћу, модре и зелене,
 Чело бледо, као крпа бледо,
 Осећа се многих црних дана,
 Разбојништва, борбе и мегдана.
 А сад ледну смрт над собом гледа,
 Па је лепа, строга, храбра, бледа...
 „Ко си?“ — питам...

„Ја сам жена слаба;
 Невеста сам Пивљанина Баја;
 Па сад гледај судбину ужасну,
 Ти, који си пријеваром црном
 На мегдану јунаке обарб,
 Од жене ћеш погинути, псето!“...
 Пушка плану, даницкиња мала,
 И из дима загушљиво-густог,
 Што се прострб по харему сјајном,
 Оком светлим, а крвавом руком
 Мртву главу изнесе Милева...
 А напољу црни хајдук стоји,
 Друг последњи Пивљанина Баја,
 Вољу чека невесте ужасне.
 „Пали дворе!“... она заповеда,
 Строга, храбра, крвава и бледа.

И у часу пламен се распири,
 Греде прште, стреја прокапава
 Жеравицом запаљеног црепа,
 А дим лети у висину горе,
 Све лижући небо и облаке.
 Помрачише сунце са гариштем,
 А са пламом осветлише лице
 Црне земље прљавих долина.
 Буле вриште... а убица лети
 Преко кама и преко врлети,
 Лети пусто — далеко, далеко.

*
*
*

Са месецом поноћ сину тиха
И са зраком бледила и смрти
Пусто поље Царевога Лаза
Обасјава. Ал' су груди хладне,
Уста нема, а срце рањено
На храпавом камену почива,
Па не може да уздахне, тужно,
При погледу сетнога месеца.
Тути хладно, немоћно и мирно,
Рука лежи на палoшу тврдом,
Тамно лице у земљу се ствара.
Тако дваест почива хиљада
Без уздаха, без суза, без гласа, —
Крвав откос крвавих мачева
Ту у крви вечан санак снева.

Само један делија незнани
Тужно поље коракoм сетнијем
Обилази, горко уздишући.
За делијом веран слуга језди
Са погнутом главом и погледом.
Туте, језде као сенке ноћне,
Што су вичне гробовима црним.
Ваљда има да полазе драгог,
Или брата да у крви нађу,
Да га виде, да га грле, љубе,
С вране косе мрку крв да стресу,
Па да вечан споменик понесу?...

Сад су стали... Испод стене кршне
Шездесет су друга упознали,
Храбру чету Пивљанина Баја.
Мушка лица, дуги мрки брци,
Кости снажне, а чело уморно
Под рутавим калпаком се бледи,
Сјајне токе, а груди широке,
А на грудма ране предубоке...

Испод стене у пећину мрачну
Положише четобашу храброг
И крвавом руком утврдише
Хладну плочу на леденој стени.
„Ту почивај! Споменик ти ево —
Мртва глава бега Љубовића!“
И са кречом и оловом врелим
Мртву, бледу залевају главу
У камену и плочу крваву.

*
*
*

Мртав лежи седи Радомире,
А над њиме унука је бајна
Наслонила уморену главу.
Сунце мисли да је јоште жива,
Ал' и она ледено почива.

ПРИЧЕСТ.

Већ је сунце зашло.
Са гвозденим кључем ступа
Верно чедо манастира,
Да забрави тврда врата
Усамљеног мира.

Још последњи поглед шаље
У то сунце залазеће,
У шарено оно цвеће,
Што на крила меке ноћи
Уморену своју главу
С поуздањем смерно спушта.
Сумрак, тама...
Ох, како је мило души
Кроз тај сутон погледати.

Где се сјајни зраци дижу,
 Казујући немој ноћи,
 Да ће скоро месец доћи,
 Бајно чедо ноћне таме.
 П'онда жубор поточића,
 Што капљама суза својих
 Кам целује горе чарне,
 А шапатам уцвелењим
 Вечитости „збогом“ тужно
 Посестрими тврдој збори, —
 Тужи, тече и жубори:
 „Збогом! Збогом!“
 Млад калуђер сузним оком
 И бијућим срцем сматра
 Час узвишен у природи; —
 Види љубав васноне,
 Пак у тужне мисли тоне.
 Срце бије, суза трепти
 Испод дугих трепавица,
 Те ко роса с белог лиска
 Низ бело се спушта лице;
 Па, клечећи, у мислима
 Небо гледа, Бога види,
 Благог оца свију жеља —
 У створењу Створитеља.

Тешко му је у самоћи
 Хладне избе испоснице,
 Те рукама крије лице,
 А, нељубљен, љубави се сећа.

* * *

Ноћ је пала...
 Хуји гора и дубрава.
 То коњаник помно јури
 Преко кама планинскога;
 Врана коња журно гони

Тврдом балчом и мамузом.
 „Напред! Напред!...“ Пот умора
 У белу се пену топи;
 А са журног коњаника
 На грудима распараним
 Поточима крви лопи...

Чело бледо, мутне очи,
 Косе су му расплетене
 И у трку бесна ата
 По зраку се вијугају...
 „Откуда си? Шта ћеш? Ко си?
 Да си хајдук, бледост чела
 Знаменије црно носи;
 Шта ћеш туда
 По тишини неме ноћи?
 Каква ли те гони жеља
 По околу светитеља?
 То ј' манастир, чуј, грешнице!“
 За њим црна сенка виче,
 Трк помамни што му следи.

Скоком стреле, муње летом,
 Црн коњаник гору гази,
 А поноре обилази
 Са ужасом и трепетом.
 Груды боле, тишти рана,
 Ал' и кула већ се види
 Планинскога самостана,
 Месечином обасјана.

* * *

„Ноћ је нема, гора пуста,
 Зле духове поноћ крије“,
 И, бришући горке сузе,
 Уз кључева звекет мукли,
 Калуђер се млади диже,

Да забрави тврде двери
Посвећене обитељи.

„Не, побогу! Чекај, оче!“
Са потоњом снагом грми
Црн коњаник испред храма.
„Шта ћеш? Ко си?...“
Млад испосник странца пита.
„Ја сам сенка страховита,
Ужас дана, страх поноћи,
Некад тигар, жедан крви,
Да омастим снажне руке, —
Сада причест, свету тајну,
Уморена душа тражи...
Ох, причестите ме!...“

„Да си хајдук, ил' убица,
Света црква као мелема
Издешућем не одриче. —
Ступај, ходи!“

И већ ено,
Где га белом руком води
У светињу манастира.

На престолу Свевишњега
Плам кандила тихо гори,
Обасјавши бледим зраком
Свето лице Створитеља.
Млад служитељ светог храма
Блеђаном се руком маша
За петрахилъ посвећени,
Што о дверма смерно виси;
И целива крст на њему,
С уверењем у Господа,
На благе га груди меће:
„Приклони главу, сине планински,
Искажи терет живота свог;
Та ко се каје верно и право,
Радо му вишњи опрашта Бог!...“

У грудима грех се стресђ,
Са куцањем срце стаде,
А душа је малаксала
Под теретом греха тешка.
Само мутно око звера,
Кроз самртну таму види
Благо лице калуђера:
„Оче!
За поглед један сјајних очију,
Загрљај мили белих прсију,
Голијем ножем у десној руци
Потрести кости црних гробова,
Са љупког лица мачем и зортом
Радости сваке уништит' смех, —
Грех је то, грех!

Презрети оца, блага и седа,
И поток суза, што стара мајка,
Преклињућ' тужно, плачући горко,
Љубљаше стопе јединца свог;
То газит' бесом и гневом, оче,
Може ли икад опростит' Бог?...

На пустој стази жића проклета
И ја сам гледђ у сунчев зрак;
Гледђ сам чедо онога света,
Љубав и клетву, зору и мрак.

Свиснут' сам хтео, умрети, пасти,
Изгорет' пусто на зраку том,
Расопити се у мору сласти,
Нестат' у рају небеском.
Ох, оче, оче! Слуго небесна!
Знаш, где ми паде најлепши цвет?
На мрким грудма Турчина бесна —
Онде је мени помрчђ свет!

Од тада преста
У грудима раскинутим

Знак крепости и доброте,
 Душом мојом грех овлада
 И освета страховита.
 Жедан крви неверничке,
 С јатаганом у планини
 Поноћи сам дуге стајо,
 Чекајући плен невини,
 Што несрећа с злокобницом
 Странпутицам' мрачним води,
 Осветнику да угоди.

Триест лета дугих, тужних,
 Помињући име њено,
 Презиро сам гнев небески,
 Што муњама и громови,
 Грозним шумом, громком хуком,
 Опомену страховиту
 Изрицаху срцу моме...

Често ми се у по ноћи
 Мач пламени Арханђела
 У планини привиђаше;
 Ал' и њена с' тада сенка
 Са очима суза пуним
 У сутону казиваше
 Лепа, сјајна, блага, тија,
 Жртва турског насилија!
 Ха, Турчине, робе, скоте!
 Сви анђели неба, земље
 Свемогућством да те штите,
 Заштитили т' нигда не би
 Од освете страховите!
 Таким срцем опомену
 Разјареног Бога, неба
 Сретао сам у беснилу,
 И већ многа глава руса
 Кам целује горе мрачне,
 Само једна јоште стоји
 Неверника, насилника.

Муња кресну...
 Ја сам стајо у харему,
 Где се раскош и милина
 По ћилиму свиле меке
 У разблуди превијаху.
 „Стој!“ и „Ко си?...“ — ага грми, —
 Грми, пада и издише.

Већ потера за мном грми,
 А планина грозним јеком
 Страховито одјекује:
 „Алах, кардаш, ала-ила!“

Грех је, грех је, свети оче,
 Кам ваљати са висина,
 Тражит' чело невиности:
 Ка што жега и препека
 Усев пали, њиве газе,
 Док и мене не поразе
 Плам пушака, огањ правде!

Ох, причестите ме!
 Големи је грех и клетва,
 Што на душу вечно пада!...

Млад испосник гледа, чује.
 Чини му се да на челу
 Очајнога самртника
 Бледу светлост оком гледа:
 „Грешо си, — ал' Бог, ено,
 Милостивим срцем прашта
 Нечуvenом осветнику.
 И ено ти над теменом
 Светитељска светлост сија, —
 То је круна мученија...
 Узми причест!... Достојан си!...
 Млад свећеник бледом руком
 Божје крви путир држи,

А анђео меком свилом
С обамрлих уста брише
Полевене свете капи...

* * *

Већ и зора руди сјајна,
А хајдук се сахрањује.
Полажу се свете кости
У гробницу пред олтаром,
Да му унук, уцвељени
Са неправде и насиља,
Свете мошти благосиља.

СТРАЖА.

...Сунце седа,
А месеца зрака бледа
Кроз вечерњу тамну румен
У суморну гору гледа.
У гори је чета мала —
Сто јунака, сто горштака —
Од умора, од мегдана,
И од бола, и од рана,
На го камен попадала...
Гора ћути...
На грудима чисто нија
Храбру децу Кривошија;
Лист простире маслинака,
Да уморном чеду своме
На камену студеноме
Душек спреми...
Хладне воде жубор нѐми
Та чисто би да се следи,
Да ни прском капи једне
Милој деци груди бедне

Не потреса, не повреди...
„Ох, спавајте, децо моја,
После борбе, после боја!
После крви, после мука,
После дивљег мегданлука,
Синовима Приморија
Лаки санак добро прија.
Ох, спавајте, децо драга!
Ваша снага
Лаког санка потребује...“
Таки звуци сетно брује
На крилима поветара,
Те планина мрка, стара,
Њима децу разговара
И у сан их уљуљује...

Тамо, опет, на висини,
У планини,
Ближе Бога,
Близу неба високога,
Стоји *стража*.
На стражи је стара бака,
Ћути, жмирка, ко да дрема,
Ал' будније страже нема;
А верније нигда није,
Него што је мајка јадна,
Кад душманске дивље чете,
Из варварства и освете,
На реч једну тиранина,
Становнике мирних гора
На оружје изазову...
А наша је стара бака
Опремила пет јунака,
Пет синова, —
А то беше њена снага,
Њено срце, њена душа.
Па сад стражу чува, слуша,
Иду л' Швабе?...

Иду л' скоти,
 Да јој децу изненаде?...
 Па кад чује звекет гвожђа,
 Да им, јадна, јава даде...
 Те превија ломну снагу
 Све до земље...

Пази, слуша,
 А бедна јој стрепи душа.
 Сад ка чује корак неки,
 Шум и шапут издалеки.
 „То су Швабе! То су скоти!“
 Дршће бака у страхоти,
 Те немоћном тражи руком
 По недрима пушку једну,
 Јер, кад не мож' старим хуком,
 Бар са пуком
 Да пробуди децу бедну.
 „Хај, на ноге, децо драга!“
 Вриснула би стара бака,
 Јер за децом срце боли.
 Али тамо, тамо доли,
 По понори и синтоли,
 Не чује се глас човечиј'...
 Стрепи бака
 И дрхтавом руком праши
 Леденице ваљу црну.
 Сад ка чује корак ближи, —
 Стара бака сва претрну,
 А под сувим прстом кврцну
 Абердарке ороз тврди,
 Те планине мрко стење
 Громке пушке пук значајни
 Од понора до понора,
 Преко река и провала,
 Преко стења, преко гора,
 На слух вичан храброј деци
 Громким гласом узвикује:

„На оружје! Хај, на ноге!
 На душмане, на злотворе!“...
 Рекао би, громом громи,
 Или да се стење ломи...
 ...После чујеш звекет тока,
 Мача, грома, рику лава,
 Што с понора у вис лети,
 Да се бије, да се свети.
 Затим пламен, где пламени,
 Као да је из Везува
 Појурила лава бесна...
 — Беж'те, Немци! Беж'те, вуци,
 На вас горски лави стреме!

Већ падају главе мрске,
 Те нечистом крвљу својом,
 Ваљајућ' се с стрмог стења
 По граниту приморскоме
 У бездане и поноре,
 Страховите стазе пишу,
 Куда неће човек ићи,
 Нит' ће какво звере стићи.

Силног цара војска бежи,
 Ал' је мучан пут спасења
 Преко кама, преко стења;
 Слаба нога онуд клеца,
 А трупина, трула, лења,
 У провале безданице
 Глупу главу сахрањује.

Али ко су они тамо,
 Што на вису од планина
 Као мермер застадоше?...
 То је пород старе баке,
 То су њених пет синова,

Соколова!...
 Па шта гледе?...
 Зашто бледе?...
 Ах, видеше једну жену
 При пуцању, при пламену,
 По камену
 Где је подли Немци вуку,
 И познаше по јауку
Вернуј сирасју, мајку своју...

✓ РАТАР.

Диван Банат, равно поље,
 И Бог му се диви;
 А на њему миран ратар,
 Вредан Србин живи.

Онде плужи, копа, сеје
 И гласно попева; —
 Јесени се лепој нада,
 У нади с' осмева:

„Биће хлеба, биће вина,
 Биће пуста злата!
 Оженићу вредна сина
 Из равног Баната.

Нећу Влајње, ни Немице,
 Нећу помодаре, —
 Помодарке никад нису
 За вредне ратаре.

Промеркаћу, запросићу
 Младу, виту, танку, —
 Та у целом белом свету
 Најлепшу сељанку.

Па нека се деца љубе,
 Милују до века;
 Све нека је њима просто,
 Просто од менека!...“

* * *

Узрела је пшеница,
 Стогови се слажу,
 Све је хитро, живо, вредно
 На мирном салашу.

Једни вршу, други веју,
 Трећи носе храну, —
 Док господа рахатује
 На меку дивану.

И јесен је веће стигла,
 Подруми су пуни;
 А у кошу тамо горе
 Кукуруз се круни.

И Чивути дојездише,
 Те раздају пара...
 Има л' лепше, има л' боље
 Од вредног ратара?...

„Е, сад имам свега доста,
 Имам пуста новца;
 Весело ћу запевати
 Старога сватовца!...“

Тако сељак ређа, весо,
 Своје жеље лепе,
 Па му оне муку сладе,
 Мучан живот крепе...

Али, ево, попо иде
 За то мало бира:

„Знадеш, сине хришћанине,
Шта попу кипира:

Лане сам ти старој мајци
Читао опело;
Укопасмо, сахранисмо
Њено мртво тело...

Па сад треба...”

„Треба, попо!
Сељак радо даје; —
Он кад има, он не броји
Туђе залогаје.“

Попа оде, за њим биров
Узастопце следи,
Зловољно се ратар чеше,
Па га само гледи.

„Порези је дошло време,
Треба да се плати...”
Много му је голем порез,
Ал’ се не инати...

Сад још ево и беамтер
Баш из главна града;
За њим јуре жандарице —
Читава парада...

„Зајам треба цару дати,
Цару треба пара!“...
„Ко ће цару да позајми?“
Сељак одговара...

„Куд ће ратар позајмити
Бољем од себека?“...
„Stille, Kerle!...¹ Та на тебе
Сва држава чека...”

И тако му све разнесе
До последњег новца. —

¹ Ђут’, бре!

Види сељак, нема ништа
Од жељног сватовца...

У руке је заронио
Своју седу главу;
Отеше му тековину
Мучну и крваву.

Гледа себе, гледа сина,
Срце му се пара; —
Нема хлеба, нема вина,
Нема за *рашара*!...

ШВАЉА. ✓

Уморно је сунце село,
Гледајући невесело
Кроз редове двокатница,
Мрачних кућа и улица,
Она сетна, бледа лица
Мученица, раденица...
Па када се нагледало,
Од бола је задрхтало,
Па је доле у мрак пало,
У поноћи утонуло...
Бледи месец приповеда,
Да се и то лепо чуло,
Кад је сунце уздахнуло,
Гледајући бледа лица
Раденица, сиротица...

На прозору, застроме
Сиротиње танким велом,
Са светлошћу невеселом
Горукб је жижак мали;
И ка они сетни вали

Зраци су се таласали
 По простору суморноме,
 По простору убогоме
 Невеселе, јадне моме...
 И поноћ се тужна спрема.
 Цела варош ко да дрема,
 Ил' ко да је мртва, нема.
 Нема гласка, речи нема,
 Нема песме, нема клика,
 Да разведри, да раздрема
 Раденицу, раденика —
 Мученицу, мученика.

Онде она на прозору
 Сетно чека танку зору,
 Да јој сване, да јој сине,
 Да код њене хладовине
 Од умора отпочине;
 Јер већ, ево, и три данка,
 И две дуге зимске ноћи,
 Што не склапа бајне очи
 Од вечера до уранка,
 Туђем злату спремајући
 Меку свилу, рубље бело; —
 Не сећа се жеђи, глади,
 Тек за своје наго тело
 Хаљиницу да заради.

Кад је било пола ноћи...
 Сва претрну у самоћи, —
 Ко ће бити, ко ће доћи?
 Какви гости у поноћи?
 Она дршће, трне, стрепи,
 А усница корал лепи
 Са бледилом румен мења...
 Пред њоме је младожења,
 Лица лепа, стаса вита,
 За хаљину невестину

Дође само да припита,
 Што ће сутра златно луче
 На венчању да обуче...

„Је л' готова, сашивена
 Венчаница, свила њена?“...
 Пун милине, пун израза,
 Пун онога слатког маза,
 Сиротицу шваљу пита.
 Она, смерна и скровита,
 Смирено му одговара:
 „Прва зора, пуна чара,
 Дивиће се дивној слици,
 Тој богатој невестици
 Чувенога богатара...“

„Никад неће, чедо драго,
 Засијати њено благо,
 Ко што сија бело лице,
 Једне шваље, сиротице!...
 Никад неће...“

И он меће
 Своју руку усијану,
 Опијено, занесено,
 На округло раме њено.
 Она плаче... Он не чује,
 Но је више приљубљује
 До извора раскошнога,
 До куцања срца свога.

...
 Сад све ћути, све се мори,
 И сам жижак тише гори,
 Само једна страст говори,
 И плач њезин, и јецање...
 Па сад и то не мож' више,
 Обадвоје занемеше...

*

Ко је она лепа дева,
 Пуна чара и осмева,

Што по парка уској стази
 С младињима што се мази,
 Што их дирка, што их вара,
 Што музиком гласа свога
 Њина јата разговара?...
 Она лепа, она мила,
 Што на њојзи блешти свила,
 А по свили обилато
 Затрепери суво злато?
 Црна ока, бела лика,
 У пороку што се ваља,
 Што презире раденика?...
 То је она јадна шваља!
 А сада је, сиротица,
 Црног јата црна тица —
 Туђег мужа суложица!

КАРАУЛА НА ВУЧЈОЈ ПОЉАНИ.

Насред куле карауле,
 Око ватре на огњишту
 Стражари се искупили...
 Ватра гори, пламен лиже
 И по тамни дуварови
 Горостасне сенке диже,
 Кд да ј' рада из прошлости
 У ватреној занетости
 Витезове да наниже
 И тим време доба давна
 С нашим даном да изравна.

Дружба ј' мала... Пет стражара...
 У свакога пушка танка,
 Дуга пушка белгијанка,

А готова да запара,
 Да зарије са танетом,
 Ил' са љутим бајонетом,
 Кроз редове људског блата —
 У колоне Азијата;
 Па да онда у нереду
 Црну цевку, пушку бледу,
 Турском крви обојади,
 Њеном паром да окади.

„Још их нема!... Где су? Шта су?...
 Ил' им зверске стрепе груди
 На мегдану и ужасу?...
 А кад треба децу клати,
 Слабе жене злостављати,
 Онда ће ти онде бити,
 Спаљивати и робити,
 Насилници и нељуди!...“

Тако збори буљубаша
 И за нож се руком маша.
 Даље тврди стражар стари:
 „Браћо моја, граничари!
 Имам једног побратима,
 А у њему вере има;
 Па ми дође крадимице
 С оне стране Тисовице,
 Потказа ми турске звери:
 Да су ноћас у намери
 Нашој кули огањ дати,
 На нас мучки нападати...
 Кол'ко их је?... Побро не зна!..
 Али да је чета бесна,
 Да је дивља, неуредна,
 Крви жељна, крви жедна,
 То му кажу црне очи,
 Свака реч му то сведочи...“

Пет другара, пет стражара
 Буљубаше реч су чули,

Али нису претрнули;
 Ни пак црта мушког лица —
 — Страховања јадни млази —
 Трепет душе да изрази
 И страшљивост кукавица...
 „Нека дође сто хиљада,
 А у српским у грудима
 Један живот нека има,
 И тај један нека пада,
 На бајонет нек' се меће;
 Ал' пред четом насилника
 Срце српског Крајишника
 Задрхтати никад неће!...“
 Пет другара, пет стражара
 Таким гласом одговара.

У то доба неме ноћи
 Затресе се у самоћи
 Мрачна гора, јела вита;
 А ломљава страховита
 Раздираше поноћ мрака,
 Ко да ј' рада таму њену
 Паљевином из пушака
 Пројурити у пламену...
 И на кули караули
 Ломљаву су тешку чули,
 Ал' витези граничари
 Нису немим страхом стали;
 А зидови, опет, стари
 Никад нису задрхтали.

„Видите ли турску силу,
 Како јури у беснилу?
 Двеста их је!... Двеста друга,
 Што се сваком праву руга,
 Што с планина јадне раје
 Преко прага српског гази,
 Да нам жене, да нам децу

Обешчисти и порази...
 На петоро... двеста њих је,
 Све низама помамније!
 Да л' остати у бој љути?...
 У крв ћемо утонути...
 А утећи?...“

...Буљубаша не изусти,
 Засикташе ножи љути,
 Зазвечаше пушке танке,
 Црне пушке белгијанке:
 „Буљубашо, жена бежи,
 А у нашој крви лежи
 Крв косовска, крв јунака,
 А крв *шака*
 Не затрепта од Турака!...“

Тако рече пет стражара
 Крајишника, граничара;
 А пушке им огањ бљују.
 Ал' и Турци наваљују,
 Крвожеђу х'јене љуте
 Сипајући пламен живи
 На кров куле нападнуге...
 Поноћ гледа силу беса,
 Па се јежи, стрепи, стреса,
 Вихар диже урнебеса,
 Риче страшно, јечи, стење,
 Ломи дрвље и камење;
 А са крова запаљена
 Пуно гара, дима, жара,
 Повијајућ' сила њена,
 Чисто сипа из недара
 А у недро граничара.

„На бајонет!... На ножеве!...“
 Буљубаша виче стари,
 А синови граничари
 Реч му другу не шчекаше:

У рукама њиховима
 Ханџари се заблисташе,
 А крв лопти срца жива
 Са челика и сечива...
 Поноћ стаде од милине,
 Па у чуду само хуче,
 Гледајући две стотине,
 Како бежи и јауче...
 Две стотине војске њине...
 — Шта ћеш лепше?... Куда више?...
Кад Турака две стотине
Пећ сиражара погонеше!

Али утом пламен сину,
 А у грлу Илијину
 Живот запе на свакада.
 Млади другар, мртав, пада.
 Више њега буљубаша
 С три другара граничара
 Чуда ствара, —
 Чак и унук да се сети,
 Како треба у освети
 Срцу своме одолети...

ЈАН ХУС.

На сабору косничкоме
 Има, ваљда, пет стотина
 Црних риза и мантија, —
 Али нигде ведра лика;
 Већ ко она туга тија
 Спустила се помрчина,
 Па се ваља као змија
 По грудима становника...
 Само оне црне звери

Што ђавољи шапат чују, —
 Само црни калуђери
 Подмукло се осмејкују.

Пред њима је борац стари,
 Узор свеца и човека,
 Што идејом свога века
 И векова господари.
 Чело му је без облака,
 Мудро око пуно плама,
 Гледа децу црног мрака,
 Гледа чету пустињака
 У тим црним мантијама...

„Звали сте ме, да поречем
 Својом крвљу што сам писо,
 Мојим ножем да пресечем
 Од помисли прву мисо:
 Да се клањам немој слици,
 Коју не знам, нити чујем,
 И у њојзи, варалици,
 Христа Бога да поштујем!“

Тако рече смелим гласом
 Поучитељ нове вере,
 А глас му је са ужасом
 Испунио калуђере.
 Дигоше се ћелепуши,
 Ко да друга коса ниче;
 Па ко змија када сиче,
 Сав се сабор запенуши:

„Тешко теби, несрећниче!
 Тешко твојој грешној души!
 Опореци књигу гада,
 Књигу греха, књигу јада!“

...„Ја никада!...“
 „На спалиште! На спалиште!“

Пакò своју жртву иште:
 Душу, тело и списове,
 И јунака вере нове!
 Све нек' иде на спалиште!
 На спалиште! На спалиште!..."

Народ ћути, Рајна ћути,
 А учитељ новог знања
 Од судија строгих, крути',
 И не тражи поравнања:

— Нека Рајна носи пепò!
 У Рајни је тако лепо!
 Брда плава, река плава
 Од пакости заштићава
 И грехове прашта свима;
 А науке нова вера
 Пошресате вековима
 Подлу четиу калуђера!...

ЕПИГРАМИ

и

КРАЋЕ САТИРИЧНЕ ПЕСМЕ.

НА НОВО ЛЕТО.

(ПОЗДРАВ НОВИНАРСКОГ РАЗНОСАЧА.)

Ево, драги господару,
И *Дневника* и *Седмице*;
Кб што вам их до сад ношах,
И ове ћу годинице.

Знаш, кад црни облак распе
Страховита своја врела,
Ја новине теби носим
Без галоша и амрела.

Радозналац, када кориш, —
Рад би знао из новина,
Шта туђинско гнездо ради,
Шта ли твоја домовина, —

Ја пред тебе смирен ступам,
Зле и добре гласе носим...
— Сад о новој годиници
На чашицу вина просим.

Па ми сада немој рећи:
„Чекај, синко, чекај само!“
Знај, свако те добро знало,
Да нерадо ми чекамо!

КОД НАС.

Тамо код нас у долини,
 У лужини, у тишини,
 Подижу се бели двори,
 А у двори једно злато
 — Ко да није ни удато —
 Поред мужа свашта твори.
 Муж је воли, а још више
 За госпођом што уздише,
 Господин је неки стари;
 Па и госпа радо чује,
 Кад се старац накашљује,
 Кад још мигне... кад...
 ...Ал' већ нека, —
 Та и то је за човека;
 А и муж се слабо једи,
 Што му жена старца гледи;
 Још се дичи и размеће,
 Са чела му радост сјаје,
 Чисто себе не познаје,
 Свет презире, никог неће,
 Вазда лута, вазда шеће,
 Да не смеће
 Своме злату, —
 Сада пешке, сад на ату.
 Ну гле њега, муку љуту,
 Све на ату — ал' цркнуту!
 Вазда лута, не суштаје,
 Али само до — Мртваје.

ЧИТАОЦИМА „ВРАГОЛАНА“.

Ево момка од мегдана,
 Ево хитрог „Враголана“,
 Спремљена за бој.
 Па сад, јадне кукавице,
 Старе подле улици,
 Штоф сте сада мој!
 Најпре ћу вас прекројити,
 После ћу вас постројити
 Све у један ред.
 Лепо једног до другога,
 Изнећу вас до једнога
 Свету на углед.
 Нека виде, нека чују,
 Какве људе почитују,
 Нека знаду сви...
 Видиш, ону „баба-Ружу“,
 Ону стару клепетушу,
 И незнате ви;
 Али ја ћу легимице
 Поскидати пеленице
 Са образа јој,
 После ћемо даље тамо,
 Да све редом упознамо,
 Што су равни њој.
 Певаћемо славном бану,
 Певаћемо „Видовдану“;
 Све на избор стик, —
 И „Јединству“ певаћемо,
 И „Јединство“ није немо, —
 И он има лик! (ако се не варам.)
 Много уме поповати, —
 Зато ћу му приковати
 Брњицу на нос; —
 Кад је коров, кад је трње,
 Нека има бар лабрње,
 Кад је го и бос.

МАКСА ШНАЈДЕР И ЂАВО.

(РАЗГОВОР О СИНУ.)

Шнајдер. Пиши, сине, пиши, чедо,
Поучавај свет;
Док си млађан, силан, диван,
Док је лаган лет.

Ђаво. Слушај оца, шнајдерчићу,
И тако је стар, —
Па ако га ти замениш,
Не фали ти дар.

Шнајдер. Пружи руку, побрати се
С мудрим озоном;
Г'онда лепо као браћа
С једним именом.

Ђаво. А лик ти је... закл'о бих се,
Да си Чивутин, —
Ни мајка ти не би рекла,
Да му ниси син..

Шнајдер. Од колибе до колибе
Управите ход —

Ђаво. Залуђујте, поганите
Цео људски род.

Шнајдер. Доказујте, да ј' слобода
Само празан звук,
А у таке мудре речи
Вероваће пук...

Ђаво. Та доста је глуп!

Шнајдер. А над вама лебдећемо
Ја с мајсторицом
Бодрим оком и маказа
Бритком оштрицом.

Ђаво. А и ја ћу, 'вако сакат,
Гиљати уз вас;
Пооштрићу, где устреба,
Ваш погани глас.

Шнајдер. Г'онда, децо — —

Ђаво. Е, доста је торокања,
А и казан ври.
Хајде скачи!... Шта, још чекаш,
Робе лениви!

Шнајдер. Ја, кâ, хтедох поучити
Сина јединог.

Ђаво. Претрпи се, — доћ' ће и он
До казана твог.

Шнајдер. Ох, зар и он!... Па у пак'о!
Ох, ужасан дан!

Ђаво. Јест, мајсторе, — и још многи,
Па и *Видовдан!*

[*Враголан* I, бр. 3; 18. јула 1871. год.; Ђурин потпис
Темељко.]

ЧИВУТОВА ИСПОВЕСТ.

Ја свакога служим,
Сваког господара, —
Зато стари Чиво
Свакад има пара.

Ја и *Лојду* пишем,
У Србији шта је;
А и *Преси* шаљем
Верне извештаје.

Треба л' *Видовдану*
Уводних чланака,
Напишем му сместа
По десет табака.

А што, опет, не бих,
Кад је добра плата?
А стари је Чиво
Шпијун од заната!

ЖАЛОСТ Г-ЂЕ. Л...

Шта то тужи, шта то цвили?
Што уздише гора, луг?
Што ли плаче небо, земља?
Зашто друга, зашто друг?...

То госпођа милостивна
Оплакује зета свог;
Тужно ходи, црно носи
Све од кроја свиленог.

Пред њоме јој огледало
Показује цели јад:
Сахрањену дику рода,
Упокојен понос, над...

„Ох, како ми доликује
Црне туге, блећи лик, —
Ко на слици Рафаела
Мученица, мученик!

Та чисто бих зажелела
Већу тугу, већи јад:
Чисто бих се радовала,
Да ми супруг умре сад!“

В БОЈНА ПЕСМА.

Бојна труба труби јасно,
Душан зове: хајд' у бој!

Стара песма.

Они. „Хајд' на ноге! Хајд' на Босну!
Давно цвили брат.

Векови су, — дуго трају
Бескрајноме уздисају.
Хајд' мо сви у рат!“

Ми. Рат! Рат! Рат!

* * *

Они. „Јунаштво вам краси чела,
Крв је српска, — крв је врела,
Мили Боже мој!
Спржићемо до pepела
Тај погани сој!“

Ми. У бој! У бој! У бој!

* * *

Они. „„Ал' шта ћемо с вересијом?
Шта ће бити са пензијом?““
Пита Влади-мир.
Ништа друго, децо драга, —
Слабачка је ваша снага,
Него опет мир...
Да се народ не покоље,
Кад је 'вако много боље
за дромбоље,
Кад је Дражи-мир.“

Ми сви: Дакле вечни мир?...

Они. „Децо, мир!“

[Враголан II, бр. 6., 1872. год.]

ЈЕДНОЈ ВАСПИТАТЕЉЦИ

(КОЈА ЈЕ ОД МИНИСТРА ДОБИЛА ПОХВАЛИТЕЛНИ ЛИСТ.)

Какво чудо — практиканти!
 Практиканту да се дам,
 Кад министар мене хвали,
 Кад се њему допадам!...
 .. Јест, фрајлице, лепотице,
 Така хвала леп је дар, —
 Ал', фрајлице, лепотице,
 Ожењен је министар...

Г. ГРКИЊИ.

Ко то каже, да Гркиња
 Свога мужа мрзи, куди, —
 Кад Гркиња и два мужа
 Са љубављу својом нуди?...

СТАРА ГОСПОЂА.

Бејак некад млада, дивна,
 Та знају ме тамо преко,
 Та знају ме надалеко,
 Племић-оца племић-ћерку,
 Боже мили, *поси-мајстержу*? —
 Једном речи: госпа милостивна!

Па, гле, и ту — чина нова!
 Ту си, госпо, срце, душа,
 Па и ту си клепетуша
 Поштоване господе кметова.

„СВЕ И СВА“.

Шта је то *фактор*?... питах те ја,
 А ти ми рече: „Све и сва!“
 Да, да!
 То сваки зна:
 Трчиш кô коњ, трпиш кô пас,
 Ал' то се ништа не тиче нас;
 Шта више, брале, жеља је та:
 Да свакад будеш „Све и сва!“

ШТИЛИСТИКА.

Црна Гора има вука,
 Има горе и хајдука,
 Има стрела, има лука,
 Има пушке, има пука...
 Ал' бадава све те дике, —
 Кад јој нема штилистике
 Од нашега Миловука,

НАДГРОБНИ НАТПИСИ.

1.

Протужила мајка стара:
„Големи су моји јади,
Самоћа ми срце пара!“
А Бог шта ће да уради?
Послао је вечној кући,
Можда тешко уздишући,
Мога срца пород млади —
Њених седам унучади.

2.

С нама си пио, с нама љубио,
С нама си своју тугу губио, —
Па зашто, брале, ниси чекао?
Можда б' и од нас који рекао:
„Па збогом, свете, свете убави,
Па збогом, песмо, збогом љубави!“

3.

Весео живот, пун добра чина,
У срцу љубав и домовина...
Ал' свему једном долази крај, —
Остаде само жалосна мати,
Јединца сина сузом да прати,
Остаде њезин уздисај.

ПРИ ПОДИЗАЊУ „ВИЛАЖА“
(ЛЕТЊИЌОВЦА СТ. РАЈИЧЕВИЋА.)

Давно ће од нас бити пепео,
Кад о постанку *Вилажа* тога
Темеља тврдог камен студени
Српскоме брату — или душману —
Мимиком немом стане причати:

„Весела дружба мене положи
Уз добро вино, — да вино пије
У мирној сенци мога хладила,
У лепо доба и у добри час“...
Давно ће пепо бити од нас!

ДАРОВИ ЧУВЕНОМЕ АНДРАШУ.

Филозофе, госте мили,
Изволите мало дара,
Што смо једва саставили
За мудраца, за Маџара!

Ако нема седла бојна,
Ево дрво од самара!
А уместо кајасева,
Прим'те парче од улара!

Не тражите ни хусара,
Пугуња вам ево стара!
Ни ту неће бити квара
За мудраца, за Маџара...

О ПРОСЛАВИ 10. АВГ. 1878. ГОД.

ЖИВЕО КНЕЗ!

Историја земље ове
 Памти Видов-дан,
 Памти гвожђа и окове,
 Многи крвав дан;
 Ал' се сећа и имена
 Спасиоца свог,
 Та од дичног, од племена
 Кнеза Великог.
 А Србин Ти молбу диже:
 „Да ти живи дом!“
 И уз молбу жеље ниже:
 „С светлим породом!“

ЖИВЕЛИ БОРЦИ!

И Косову крвавоме
 Дође опет стари век:
 На рањеном срцу своме
 Да сабаља чује звек,
 Да поздрави осветнике
 Пропалога царства тог,
 Избор децу, српске дике,
 Кремен језгро рода свог;
 Да им види славна дела,
 Па да весб пушта клик:
 „Живео нам рода смела
 Увенчани осветник!“

ДА ЖИВИ ГРАЂАНСТВО!

Сјајна дружба од грађана
 Свечан чини пир:
 После борбе и мејдана
 Жељан дође мир.
 Мир нам носи тихим крилом
 Независност; —
 Да ли икад Србу милом
 Бољи дође гост?
 Да л' је икад лакше кликнѐ
 У весељу свом:
 „Живела нам независност
 С Кнезом Миланом!“?

ЖИВЕЛА РАДИНОСТ!

Радиност је застајала
 На големом путу свом,
 А увек би лепше сјала
 У дому независном,
 Јер је закон: у слободи
 Један даје цвет,
 Радиности онде годи,
 Ту је њезин свет.
 Независност све нам даде,
 Штогод Србин жели млад,
 Она буди земље младе
 На бујнији јоште рад.

[Срп. Новине 1878. бр. 182.]

АЛИМПИЈУ КРИТИЧАРУ.

Откуд Алимп свашта знаде?
 Питате ме бадаваде.
 Та, забога, јесте л' људи?
 Ум да вам се томе чуди!
 Он богослов! Он филозоф!...
 Та да не зна, да не чита,
 Да не види, да не пита, —
 Опет мора свашта знати:
 Бар *невешћо* — критисати...

ПРЕВОДИ.

ДЕВОЈКА И ГРЛИЦА

У долини тамо иза стења,
Где но сунце једва што провири,
Има кућа — гомила камења —,
Трава јој се и по прагу шири;
Нема дима, крова да окади,
Нити врата, зидове да хлади,
Само жега кад навали жива,
Чујеш прозор, како се отвара,
А сироче покрај свог предива
Тугу своју у песмицу ствара.
Ал' у долу живе душе нема,
Да њезином јаду одговара.
Само једна грлица се спрема,
Да сироче песмом разговара:
„Ој, девојко, ти не тужиш сама,
И ја ти се купам у сузама:
Једног дана усред зелен-луга
Дође кобац, однесе ми друга!...“
„Тицо моја, копца ми прокажи;
Па нека је горе у облаци,
Освета ће њега да потражи
И са виса у амбиз да баци.
Али мени, сиротој девојци,
Којој туга цео живот крати,
Ко ће мени брага да поврати?“
„Ој девојко, кажи брата свога,
Ја ћу, видиш, мојим slabим летом
Прелетати и земљом и светом,
Да ти нађем брата јединога.“

КАД УВЕЧЕ...

(НЕМАЧКА)

Кад увече ноћи тајне
 Позове ме сан,
 Гледајући звезде сјајне,
 Заборавим дан, —
 Тад се сетим ока твога
 Колика је моћ,
 Па ти велим: срце моје
 Лаку, лаку ноћ!
 А кад таман облак дође
 И покрије свет,
 Онда твоје косе црне
 Гледам свилопет;
 Онда мислим: чедо моје,
 Кад ћеш мени доћ'?...
 А велим ти, уздишући:
 Лаку, лаку ноћ!

ОДЛОМЦИ.

ЗОРА.

.....Петоа пева.

Трећи је већ пут песму отпево.
Ал' да му није дала природа
Глас будилника гора самоћних,
Крештећим грлом би ли икада
Ведрио таму мрке поноћи,
Слободећ' срце усамљенога?
Не би никада!... Не би ни знао!...
У овом лугу није имао
Шарене својте брата старијег,
Да му искуства умом дозрелим
Времена ноћног тачне рокове
Подели вешто по минутима. —
Самоуче је, сам се учио...

Кад са искуства горком течношћу
Ожучен живот хтеде пропасти,
Скупивши духа снагу последњу,
Уморан падох у овај луг.
Дању ми орб кликом храпавим,
Прокидајући махом дивљијем
Облака црних густе сводове,
Подиже души узвишен лет
И, водећи ме журно за собом,
Нуди ме, силам, оним престолом,
Са којег је некад Јупитер,
Боговске воље муњом огњеном
Селене горде пуну утробу
Раздирућ' гневно, шибао свет. —
Па, ко још није блатом нискости

Обшчистио душе светињу,
 На силно крило орла дивијег
 Ослонив снаге људску честицу,
 А надземаљским ношен мислима,
 На престо ступа, кô бивши Бог —
 И, узев муње давно почившег,
 На ону груду поглед управља,
 Што је створитељева немилост —
 Од оног праха, што је звездама
 Са светих ногу прљав отпадô, —
 У злокобноме часу створила,
 А да свршенства своје свемоћи
 С несавршенством света доконча,
 Од оног праха влажне прашине
 Показа сунцу прљави створ.

Човек!...

Промиле црв...

Подмукло умље — пакосна крв!...

* * *

Шта то блиста — што се сија?
 Зашто блене чаршилија?
 Је ли јава, је ли сан?
 Ил' је зора, или дан?...

То Радојка с Радованом,
 Рујна зора с белим даном,
 Кроз улице и сокаке,
 Као звезде кроз облаке,
 Сехир чине, шетају се,
 Кикоћу се, милују се. —

Па су лепи и милени,
 Па су дично одевени,
 Па су жути и шарени,
 Па су пуни, надевени.
 Као зора, као дан,
 Ка румени патлиџан.

Још Радојка — како тако.
 Ал' Радован? Наопако!
 Од сладости да га јеш,
 Од милости милујеш — молујеш.

У ЈЕСЕН.

(Ветрови бесно хуче
 С хладног севера,
 А сирочад се згледа,
 Пуна чемера.)

Дрвљаник гледа, — нема
 Нигде пвера!
 Огњиште гледа, — залуд!
 Све је невера!)

И ветар бесно хучи
 С хладног севера,
 А сиромаш се мучи,
 Пуна чемера.

На дому деца гладна
 Траже залогај,
 А отац ништа нема,
 Само уздисај.

Па иде, лута, скита,
 Боллом уморен,

После се опет враћа,
Тешко укорен.

(Богаташ, децо, не да
Ништа под небом,
А невоља је, ево,
Сва под колебом.)

* * *

Мислио је шарен патак,
Мислио је дуго доба:
Шта ће бити после гроба
Са толиким шарен-перјем,
Са паперјем и бисерјем?
Шта ће бити с оном калом,
Из које је арб, варб?
Шта ли с оним грдним гласом,
Којим га је Бог покарб?...
Коме ли ће све то дати?
Коме ли ће припадати?
Сећао се и на Максу,
На شناјдерску закрпицу, —
Мислио је и на Аксу,
— Можда и на Аксиницу?

* * *

Дигоше се гавранови,
Крвав им је кљун,
А сваки је крвожедан,
Отрова је пун.

Београду управише
Својих жеља лет;
А од отих црних жеља
Задрхтаће свет.

На укоб им голуб лети,
Мирољубив гост, —
Чиста срца, чисте душе,
Сама невиност.

Не нада се и не мисли
На опаку коб;
Он у њима смрт не види
Он не види гроб.....

ЦАРСКА ЗАПОВЕСТ.

„Доведите ми Курда, Черкеза!“
Свирепог цара строга је реч.
„Од турске сабље оштрога реза
Некад је стари дрхтао Беч;

А сад зар буна мојих робова
Да руши царских санова ред?
На студен турбан светих гробова
Поганог срца да сипа вред?...

Османов престо не зна украса,
Што мирног царства негује цвет;
Османов престо тражи ужаса,
Што грозом својом потреса свет...

ПИСМО.

Дошб бих ти, Стево, тако ми живота!
 Ил' мислиш да не знам, шта је то дивота,
 Да не знам, шта ј' ружа, да не знам, шта ј' цвеће, —
 Да ми стара душа ни ваздуха неће?
 Засео бих онде у твој винограду,
 У дебелу хладу,
 Окренб бих леђа чемеру и јаду,
 Гледао бих, доле пољем и хатаром, —
 А то би ми срцу угодило старом.
 Пустио бих поглед, па нека залута, —
 И овде ми душа не зна права пута.
 Пошао бих тамо, да тужим и желим,
 Ил' да пијем, певам и да се веселим;
 Како жеља хоће, тако нек' се води, —
 Та онде би била у правој слободи....

НАПОМЕНЕ.

Првенчадъ. — Ово је прва штампана Јакшићева песма (*Летопис* М. Српске 1853., I, стр. 112); овде верно прештампана. Има сведочанства, да је Јакшић и раније певао, али се о тим песмама не може ништа поузданије рећи.

У *Колу* за 1902. год. (стр. 603) објавио је А. Гавриловић четири песме, за које држи да су Ђурине, и то из времена пре 1853. Песме нису у рукопису песникову, имају и нешто одлика по којима одударају од његових почетних песама, и без кога новог доказа не могу се још сматрати као аутентичне.

Ипак их овде доносимо.

ДОЋИ ЂЕ.

Доћи ће часак онај,
 Доћи ће суђен дане,
 Да пукне оков тешки,
 Да моме роду сване.

Ала ће бити тада,
 Кад Србин оков врже,
 О, ал' ће сваком Србу
 Зауцат' срце брже!

А ја ћу тешки палаш,
 На коњу јездећ' враном,
 Донети кући крвав,
 Растат' се са мегданом.

Не бриши мрке крви,
 Нека је палаш пије,
 За четир' века ропства
 Наплата тешка није!

ТВОЈ ПОГЛЕД.

Исписаћу неба тајне,
 Насликаћу страшна чуда,
 Прошатаће трава ситна,
 Страшиће се себе Јуда.

Потезу ми и кичици
 Не измаче поноћ мека,
 Ухватићу живот прави
 Од Господа до човека.

Пред сликом ће зналац стати, Виће славе, биће дике,
А на њојзи лица бледа, Пусте хвале много, много; —
То је вечност у тренутку, Ал' твој поглед баш ни тада
Кад кајање исповеда. Ухватити нисам могао.

КИША ПЉУШТИ.

Киша пљушти, нападаће Па ће однег' греду ону,
Кап до капи, вал до вала, Што се нија, стара, туди,
Набујаће поточићи, Ону, којом на опрезу
И река ће доћи мала, Војажљиви иду људи.

А ја шта ћу? — Драга чека, —
Спустићу се издалека,
Прескочићу поток, реку,
За руку је узет' меку,
Киша може тада стати,
Ја ћу њој на руци спати.

ВИЋЕШ МОЈА.

Једно само желео бих знати:
Ком те мисли твој бабајко дати?
Или стару, што љубави нема,
Или младу, што грли обема?

Мисли л' ово — ти ћеш бити моја;
Мисли л' оно — ево судба твоја:
Нек' бабајко машта у памети,
Ја ћу тебе са четом отети!

Уз прве две песме стоји у рукопису „1851. у Бечу“,
уз друге две само „у Бечу“.

Ах, живојцу! (стр. 9). — Нема је у ранијим збиркама.
Најпре штампана у *Седмици* (бр. 45, 1855. г.), после у *Гра-
дини* 1900.

Мила (стр. 18). — Мила и Ана биле су кћери једног
крчмара у В. Кикинди. Мила се удала за глумца Ђ. Рајко-
вића и доцније се и сама одала глуми. Песма је из 1856. год.

Госпојинци Л. (стр. 19). — Ђ. је написао 1856. год. и
посветио својој сусеци, Јенки Коњевић (В. Кикинда), чија је
мати водила бригу о деци Ђурина оца.

Орао (стр. 36). — Нема је у ранијим збиркама. Најпре
штампана у *Српском прегледу* 1895. (стр. 226).

Врачар (стр. 37). — Нема је у ранијим збиркама. Нај-
пре штампана у *Подунавци* (бр. 18, 1858. г.), потом у *Гра-
дини* (1900).

Раја (стр. 50). — Последњи одељак (III) штампан је
најпре засебно, и то пре друга два одељка (*Јавор* 1862, стр.
31), па у збирци од 1873. узет као завршетак.

Љубав (стр. 52). — Низ ових најлепших љубавних пе-
сама писао је Ђ. у Бечу 1862. (марта и априла). Упућиване
су његовој жени Тинки, која је тада била у кући Ђурина
оца, а штампане нешто у *Даници*, нешто у *Јавору* исте године.

Падајте, браћо... (стр. 60). — Одзив борцима, који су
остали усамљени, када је у пролеће 1862. год. Омер-паша
ударио на Црну Гору и на суседна херцеговачка племена.

Црногорац Црногорки (стр. 62) — Песма је написана
августа 1862. године и певана на новосадској беседи 18. ав-
густа. Штампана најпре у *Даници* III (стр. 381).

Још једна убојна (стр. 93) — Нема је у првом цело-
купном издању. Најпре је штампана у Мл. Србадцији 1876., по-
сле у *Slovincu* 1884., у *Градини* (1900) и у збирци Ђ. песама
коју је издала С. К. Задруга.

Као кроз маглу, Калуђери (стр. 98), *Химна* (стр. 99).
— Песме ове нађене су после смрти песникове у рукопису,
без обележена датума постања. Иако се по садржини може
нешто ближе одређивати време њихова постања, и овде су,
као и у првом потпуном издању, стављене на крај.

Господину Кариџону Ј... (стр. 103). — Песма се, сва-
како, тиче Харитона Јовановића, који је Ђури, као давнашњи

пријатељ, нарочито био на помоћи, док се у Бечу бавио (крај 1861. и почетак 1862. г.).

Ђеговој Светлослици Кнезу Александру Карађорђевићу (стр. 103). — Песма је испевана поводом завере против кнеза Александра, откривене крајем септембра 1857. године. Штампана је најпре у бр. 121. *Српских Новина* исте године. У досадашњим збиркама је нема.

12. декембар 1858. (стр. 106). — Тога је дана народна скупштина изабрала Кнеза Милоша и до његова доласка одредила привремену владу.

Добродошлица Кнегињи Јулији (стр. 115). — Јулија, удата за Кнеза Михаила, била је по рођењу од Хуњадија, од којих је један опеван у народној поезији као Сибињанин Јанко.

На гробу Кнеза Михаила. — На стр. 119. стихови 17. и даље: мисли се на Кошутњак, у коме је Кнез погинуо.

Добродошлица Ј. Меркусовој (стр. 128). — Као што је и у тумачењима поменуто, Меркусова је Холанђанка, која је, у мушком херцеговачком оделу, била, као добровољац, у дринској војсци ђенерала Алимпића. Ђура је помиње и у ратној приповеци *Рањенику*.

Спомен Ђ. Хорвајтовићу (стр. 129). — На Тресибаби, између Књажевца и Сврљига, вођена је очајна борба између Срба и Турака, у којој су и Хорватовић и његова војска од Гужана и Тимочана показали необичну храброст.

Искушеник (стр. 143). — Песма је из 1858. године у Сумраковцу, али се тиче Ђурина одласка у калуђере (у Крушедол) крајем 1856. године.

Караула на Вучјој њољани (стр. 236). — Догађај овде опеван десио се 4. окт. 1875. год. Буљубаша је био Ђелопшевић, стражари: Дим. Ђетеновић, Тодор Делетић, Јевта Кујунџић и Илија Ковачевић, који је погинуо. — Ђурина песма штампана је исте године у *Отаџбини*.

Јан Хус (стр. 240). — Песма је постала приликом четирестогодишњице спаљивања великог црквеног реформатора. Прослава је била у Народном позоришту, а Јакшићеву песму декламовао је Милош Цветић (3. јула 1877.).

На ново лето (стр. 245). — Песма је из 1857. године. *Седмицу* је уређивао Ђорђе Поповић — Даницар, који је Ђуру за дуже време много помагао.

Код нас (стр. 246). — Кад је песма први пут штампана (*Вила* 1867. стр. 814), било је поменуто да је превод.

Макс шнајдер и ђаво (стр. 247). — О Макс шнајдеру, који се и на другом месту помиње, као и о његовом сину, види напомену на 405. стр. IV књиге, Розен (Михаило) био је лекар београдски и сарадник „Видовдана“.

Ђојна песма (стр. 249). — из године 1871. Њом су опинуте тобошње патриоте, које су непрестано проповедале да се треба дизати на оружје, а у истини су се чували да до тога не дође (то су они). Под ми Ђ. подразумева комунице и „дрвебаке“ око листа *Радника* и *Враголана*.

Шћипљистика (стр. 252). — Епиграм се тиче Милана Миловука, писца књиге под горњим натписом.

Надгробни натписи (стр. 253). — Први је био за децу Мите Протића; други за плочу Симе машинисте Држ. Штампарије; трећи за Наума Штерића, трг.

При подизању „Вилажа“ (стр. 254). — Стева Рајчевић, главни фактор Државне Штампарије, био је велики пријатељ и Ђуре и других млађих књижевника и врло их често гостио у својој вили на Топчидерском брду.

Дарови чувеноме Андрашу (стр. 254). — На имању Рајчевићу био је и један магарец, коме су наденули име „Андраш.“ Песма се њега тиче.

О прослави 10. авг. 1878. год. (стр. 256). — Песмице овде увршене спремљене су за прославу дана рођења Кнеза Милана. Најпре су, као што је после текста напоменуто, об-

јављене у *Српским Новинама*, после у *Градини* 1900. год. — Ђура је (в. стр. 378. IV књиге) и приликом бављења Кнеза Михаила у Пожаревцу (1866. год.) написао неколико натписа за транспаренте приликом илуминације, али се о њима није могло ништа више дознати.

Алмичију критичару (стр. 258). — Оригинал је код г. Љ. Миљковића проф. у пензији. Стихови су написани крајем 1878. и то у ужем друштву код *Златног Крста*. Штампани су тек доцније у *Госи* за 1888. год. бр. 3.

Девојка и грлица (261), *Коломбина зајевка* (стр. 262). — Обе су песме најпре штампане у Глишићеву преводу *Коломбе*, приповетке Проспера Мериме-а (прва стр. 40 и 41, друга 99—103.), у коме, по песниковој жељи, није његово име поменуто.

Кад увече (стр. 264.). — Из посмртних хартија песникових. У првом потпуном издању уврштена је у песме којима се не може знати тачно време постања [I, 123].

Одломци (стр. 268). — Од песме * * † [„Шта то блиста...“] до краја овог одељка стихови су досад nigде нештампани.

У јесен (стр. 269). — Стихови штампани петитом у Ђурину су рукопису прецртани.

[Мислио је шарен патак] стр. 270. — Акса је Аксентије Мијатовић, уредник *Истока*.

* * *

На завршетку износимо нешто стихова, за које се може нагађати да су Ђурини, јер непосредних доказа нема.

† Милутин Петровић—Хера.

После горких, тешких и големих јада,
У којима живот човечији страда,
Мира даје гроб.

Овај живот земски то је само беда,
Који нам суморна туга изуједа,
Па спусти у гроб.

Смрт не долази, кад је човек зове,
Већ човек одлази, кад га смрт позове
У студени гроб.

О, у хладном гробу тек је покој прави,
Ту се живот кида, да с' бољи настави.
И ви, горди смртни, што сте још на земљи,
Сви ћете се вратит' нашој мајци земљи,
Па у њеном недру чекаћемо ти'о,
Што нам буде вечни Господ досудио.
А наша ће дела да нас прате свуди,
И по њима ће се души да досуди.

Стихови се налазе на крсту Милутинову. Како је он преминуо 21. фебр. 1861., а Ђура у то време био у Пожаревцу, није немогућно да су стихови Ђурини, само — ако је тако — ипак их је неко у нечему мењао.

У 3. бр. *Враголана* 1871. год. налази се једна белешчица о *Видовдану*, у којој се опет неколико редова тичу М. Максимовића. Под белешком је *T*, те је вероватно Ђурина (*Темељко*). На крају су ови стихови:

Hoch, Serben! Freiheit hoch!
Fr kämte (?), Er hat's gethan!
Mein Schätzchen, mein teuerster!
O, du, Mein Lieber „Fitov-Tan!“

[Живели Срби! Живела слобода! Нека Он дође, Он је то учинио. Моје злато, мој најмилији! О, ти, драги мој „Фитов-Тане!“]

У напомени доле: „Немци не уму, знате, да изговарају чисто В.-дан, него онако — а и Срби га тек са стегнутим срцем, са муком изговарају.“

У бр. 6—7. *Враголана*, пред песмом *Чивућова исповест*, штампан је епиграм *Химна Телешу — Телку — шурском барјакџару*:

Ја магарца једног видим,
Уши су му лик;
Телеш — Телко — њега вабе
Ваш је *несрећник*.

Иако постоји мишљење, да је и ово Ђурино, пре би се могло узети, да су туђи стихови и да су случајно дошли у поменутоме листу уз Ђурину песмицу.

ХРОНОЛОШКЕ БЕЛЕШКЕ.

(ПРЕМА ПИШЧЕВИМ ПОДАЦИМА ИЛИ ПРЕМА ШТАМПАЊУ.)

1853. Првенчад, Емил Костовић.

1854. Недеља.

1855. Спомен, Госпођици . . . у спомен, Ах животу, Награда, Путник.

1856. Гле красоте, Што не пијеш, Све је прошло (шт. 1861.), Моји болови, Мома, Из делаонице, Зашто ме, Осмех, Господину Каритону, Мила, Госпођици Ј., Ал' ми сада, Стазе, Где ја, Још, Очи нове године.

1857. На ново лето, Шта ће, Пут у Горњак, Ноћ у Горњаку, На ноћишту, Старо доба, Вече, Грешник (шт. 1860.), Косово, Његовој Светлости Кн. Александру.

1858. Каткад, Плен, Осман-ага, Искушеник, Рађен Вељко, Друг, Моја Милка, Орао (шт. 1895.), Врачар, Пуста је, После смрти, Ти си била, Сунце, Ја (шт. 1860.), Првозвани Андреја, 12. декембар у Београду, Збогом 1858-ој год.

1859. Повратак Кнеза Милоша, На дан рођења Кнеза Милоша, Добродошлица Кнегињи Јулији.

1860. Божји дар, Ја сам стена (шт. 1862.), Ђутите ђут'те, прве жртве, Бура на мору, Небо моје, Кога да љубим.

1861. Збогом, Пијем, Осили се.

1862. Кроз поноћ, Поток жубори, Раја, Љубав, Братоубица, Мученица, Падајте браћо, Осећам, Што нисам, Црногорац Црногорки, Барјактаровићи, Невеста Пивљанина Баја.

1863. Причест.

1865. На колена.

1866. На Липару, Поноћ, Зора.

1867. Јевропи, Код нас.

1868. На гробу Кнеза Михаила.

1871. Бојна песма, Макса шнајдер и ђаво, Јевропски мир, Чивутова исповест, Стража, Да л' то.

1872. Отац и син, Кнезу Милану 10. авг.

1873. Две заставе, Посвета Кнезу Милану (уз збирку песама).

1874. При подизању „Вилажа“.

1875. Отаџбина, Једној несташној девојци, Херцеговачка бојна песма, На Врачару, Кнезу Милану на дан венчања, Ратар, Шваља, Караула на Вучјој пољани.

1876. Успомене, Земља, Сироче, Љубичица, Поздрав, Још једна убојна, Добродошлица Ј. Меркусовој, Спомен Ђ. Хорватовићу.

1877. Јан Хус.

1878. Кнезу Милану по повратку с бојног поља, Стражар, О прослави 10. авг. 1878., Дарови чувеноме Андрашу, Алм-нију критичару, Писмо.

[Неколико епиграма није унесено у овај преглед.]

ПРЕГЛЕД ПРВЕ КЊИГЕ.
(АЗБУЧНИМ РЕДОМ.)

ЛИРСКЕ ПЕСМЕ.

СТРАНА

• Ал ми сада	20.
• *Ах, животу	9.
• Божји дар	42.
• Бојна песма	68.
• Вече	30.
• Вече	37.
• *Врачар	21.
• ✓ Где ја	12.
• Где красоте	19.
• Госпођици Л.	8.
• Госпођици . . . . . у спомен	31.
• Грешник	71.
• Да л' то	72.
• Две заставе	34.
• Друг	17.
• Зашто ме	46.
• Збогом	84.
• Земља	15.
• Из делаонице	40.
• Ја	43.
• Ја сам стена	67.
• Јевропи	70.
• Јевропски мир	21.
• Још	93.
• *Још једна убојна	77.
• ✓ Једној несташној девојци	98.
• Као кроз маглу	98.
• Калуђери	98.

СТРАНА

Каткад	33.
Кога да љубим	46.
Косово	32.
Кроз поноћ	49.
Љубав	52.
Љубичица	89.
Мила	18.
Моји болови	14.
Моја Милка	35.
Мома	15.
На Врачару	80.
Награда	9.
На колена	63.
На Липару	64.
На ноћшту	28.
Небо моје	45.
Недеља	6.
Ноћ у Горњаку	27.
*Орао	36.
Осећам	61.
Осили се	48.
Осмех	18.
Отац и син	71.
Отаџбина	76.
Падајте, браћо	60.
Пијем	48.
Поздрав	91.
Поноћ	65.
После смрти	38.
Поток жубори	50.
Првенчад	5.
Пуста је	37.
Путник	10.
Пут у Горњак	24.
Раја	50.
Све је прошло	13.
Спроче	88.

СТРАНА

Спомен	7.
Стазе	20.
Старо доба	28.
Стражар	95.
Сунце	40.
Ти си била	39.
Ђутите, ћут'те	45.
Уочи нове године	22.
Успомене	83.
Херцеговачка бојна песма	78.
Химна	99.
Црногорац Црногорки	62.
Шта ће	22.
Што не пијеш	12.
Што нисам	62.

ПРИГОДНЕ ПЕСМЕ.

Господину Каритону Ј.	103.
Дванаести декембар 1858.	106.
Добродошлица Јованци Меркусовој	128.
Добродошлица Кнегињи Јулији	115.
Збогом 1858-ој	108.
Кнезу Милану М. Обреновићу IV 10 авг. 1871 год.	121.
Кнезу Милану М. Обреновићу IV (Посвета)	123.
Кнезу Милану М. Обреновићу на дан венчања с Кнегињом Наталијом	125.
Кнезу Милану М. Обреновићу IV на дан 17. фебр. 1878	132.
На гробу Кнеза Михаила	117.
На дан рођења Кнеза Милоша	114.
*Његовој Светлости Књазу Ал. Карађорђевићу	103.
Повратак Кнеза Милоша у Србију	110.
Првозвани Андреја	105.
Спомен Ђ. Хорватовићу и његовим јунацима на Тресџаби	129.

ЕПСКЕ И ЛИРСКО-ЕПСКЕ ПЕСМЕ.

Барјактаровићи	195.
Братоубица	175.

	СТРАНА
Бура на мору	172.
Емил Костовић	137.
Искушеник	143.
Јан Хус	240.
✓ Караула на Вучјој пољани	236.
Мученица	184.
Невеста Пивљанина Баја	197.
Осман-ага	142.
Плен	139.
Прве жртве	148.
Причест	219.
Рањен Вељко	147.
Ратар	230. ✓
✓ Стража	226.
✓ Шваља	233. ✓

ЕПИГРАМИ И КРАЋЕ САТИРИЧНЕ ПЕСМЕ.

*Алимпију критичару	258.
*Бојна песма	250.
Г. Гркињи	251.
*Дарови чувеноме Андрашу	254.
Жалост г-ђе Л.	250.
Једној васпитатељи	251.
Код нас	246.
*Макса شناјдер и ђаво	248.
Надгробни натписи	253.
На ново лето	245.
*О прослави 10. авг. 1878.	255.
При подизању „Вилажа“	254.
Све и сва	252.
Стара госпођа	251.
Чивутова исповест	249.
*Читаоцима „Враголана“	247.
Штилијетка	252.

ПРЕВОДИ.

	СТРАНА
Девојка и грлица	261.
Кад увече	264.
Коломбина запевка	262.

ОДЛОМЦИ.

*[Дигоше се гавранови]	270.
Зора	267.
*У јесен	269.
*[Маслио је шарен патак]	270.
Писмо	272.
*Царска заповест	271.
*[Шта то блиста]	268.

Најомене	273.
Хронолошке белешке	281.

7523

